

Minna Laakso

KYLLÄ SE OLI SENTÄÄN KAUHEA AIKA
TAMPERELAISTEN TYTTÖKOULULAISTEN
KIRJOITUKSIA SUOMEN SISÄLLISSODASTA SYKSYLTÄ
1918

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Lokakuu 2019

TIIVISTELMÄ

Minna Laakso: Kyllä se oli sentään kauhea aika – Tamperelaisten tyttökoululaisten kirjoituksia Suomen sisällissodasta syksyltä 1918

Pro gradu –tutkielma, 88 sivua.

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta / Historian tutkinto-ohjelma

Lokakuu 2019

Tämä pro gradu -tutkielma tarkastelee tamperelaisten tyttökoululaisten ainekirjoitelmia Suomen sisällissodasta. Kirjoitelmat on laadittu opettajan antaman ohjeen mukaisesti ja ne on kirjoitettu syksyllä 1918, eli vain muutama kuukausi sodan päättymisen jälkeen. Tutkielmassa tarkastellaan kirjoitelmissa tapahtuvaa muistelua, josta erityiseen tarkasteluun on nostettu tiettyjä teksteissä esiintyviä aiheita, kuten punaisen ja valkoisen puolen kuvailua sekä kirjoittajien omaa arkea sodan keskellä. Kirjoitelmissa toistuvia sananvalintoja verrataan Aamulehden artikkeleihin, jotka ovat julkaistu huhtikuun alun ja syyskuun lopun välisenä aikana vuonna 1918. Näillä yhteyksillä todennetaan sitä, kuinka paljon kirjoittajat ovat omaksuneet ajatuksia ja mielipiteitä kodeistaan ja koulusta kirjoittaen niistä omina kokemuksinaan.

Ainekirjoitelmien kirjoittajat ovat 10–21 vuotiaita tyttöjä, jotka ovat olleet syksyllä 1918 oppilaina Tampereen tyttölyseossa. Kirjoitelmat on kerännyt heidän luonnonhistorian ja maantiedon opettaja Eva Borg. Nämä tytöt ovat viettäneet sota-aikansa heidän kotipaikkakunnastaan riippuen joko Tampereella tai muualla Suomessa. Tutkielma nostaa erityiseen tarkasteluun Tampereella sota-aikansa viettäneet tytöt, sillä tarkastelun kohteeksi nousevat etenkin kirjoitukset Tampereen taisteluista. Kirjoitelmissa kerronta alkaa koulujen sulkeutumisesta eli tammikuusta 1918. Sodan muistelu ainekirjoitelmissa tapahtuu hyvin kronologisesti, eli tekstit etenevät koulun päättymisestä aina sodan päättymiseen asti. Tämän takia myös tutkielma lähestyy aihetta kronologisesti.

Kun ainekirjoitelmia vertaa Aamulehden artikkeleihin, voi niistä huomata muualta tulleen vaikutuksen. Kirjoitelmat noudattavat hyvin selkeästi valkoisen puolen näkemyksiä siitä, miksi sota alkoi, ketkä olivat sodan syyllisiä ja miten sotatapahtumat etenivät. Tytöt ovat omaksuneet valkoisen puolen näkökulman sodan toisesta osapuolesta ja kuvailevat kirjoitelmissaan punaisten valta-aikaa Tampereella punaiseksi hirmuvallaksi. Sen sijaan valkoisten saapumista Tampereelle kuvataan kaupungin vapautuksena. Kirjoitelmat siis noudattavat valkoisen propagandan linjoja siitä, miten sodasta puhutaan. Ne kuitenkin kertovat myös lasten ja nuorten kokemuksista sodassa. Niissä nousevat esiin koulujen sulkeutumisen tuoma toimeettomuus sekä epävarmuus, tyttöjen oma toiminta sodan aikana, Tampereen taistelujen tuoma jännitys sekä sodan jälkeisen hävityksen järkytys.

Avainsanat: Suomen sisällissota, Tampereen tyttölyseo, Aamulehti, kokemuskerronta, lasten ja nuorten kokemukset

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla

Sisällysluettelo

1.	Johdanto	1
1.1	Aineisto ja tutkimuskysymys	2
1.2	Aiempi tutkimus	9
1.3	Muistitietotutkimus ja kerronnan tutkimus	11
1.4	Lapsuus, nuoruus ja tyttöys 1900-luvun alun Suomessa.....	15
1.5	Tyttökoululaisten sota	16
2.	Kun arki romahtaa	20
2.1	Koulut suljetaan.....	20
2.2	Sosialistit ryhtyvät kapinaan.....	23
2.3	Taloustoimia, kutomista ja sotaleikkejä	27
3	Punainen hirmuvalta	36
3.1	Ryöstöt, kotitarkastukset ja murhat.....	36
3.2	Kansan huonoin osa.....	42
3.3	Naissotureita ja sairaanhoitajattaria	47
3.4	Punainen propaganda	51
4	Valkoiset vapauttajat.....	55
4.1	Suomen urhoolliset sankarit.....	55
4.2	Oikeutettu tappaminen	58
5.	Sota tyttöjen silmin.....	63
5.1	Uusia aseita, epävarmuutta ja elämää kellareissa	63
5.2	Kun sota on ohi.....	74
6.	Päätelmät.....	76
	Lähteet ja kirjallisuus	84

1. Johdanto

Oleskelin kapinaa aikana Tampereella. Se oli hyvin kauheaa. Kuulat vinkuen lensivät päälle. Muista erään kerran, kun punaset tulivat käskemään pois talosta, sillä se talo, jossa asuin oli tuli linjalla. Peljästyimme kovin. Meille tuli kauhea kiire. Otimme koppaan ruokatarpeita ja lähdimme. Emme tiedäneet mihinkä päin olisimme lähteneet.¹

Sodat koskettavat koko sotivan alueen väestöä, eikä vain aseistettuja joukkoja tai heidän huoltojoukkojaan. Suomen sisällissodassa taistelut tai niiden uhka tulivat kotipaikkakunnalle sekä konkreettisesti koteihin. Sisällissodan aikana Tampereen siviiliväestö eli sodan keskellä ja näin ollen kärsi huomattavia tappiota tykistötulesta sekä harhaluodeista. Osana tätä siviiliväestöä olivat lapset, jotka joutuivat taistelujen keskelle sekä niiden päätyttyä joutuivat todistamaan sodan jättämiä jälkiä – palaneita raunioita sekä kadulla lojuvia ihmisten ja hevosten ruumiita.²

Sisällissodan syitä, tapahtumia ja seurauksia muistellaan yhä eri tavoin. Muistelu ja muistaminen ovat sidoksissa oman aikansa historiakulttuuriin, mikä näkyy sodan muistelussa. Sodan päätyttyä oli voittajien vapaussota-näkökulma virallinen tulkinta sodasta. Valkoisten ajatusmallia tuki sotien jälkeen laaja erilaisten kulttuuristen toimijoiden verkosto. Sodan jälkeen yhteiskuntaa muokattiin uudelleen siten, että suojeluskunnat saivat virallisen roolin, minkä myötä ne pystyivät kehittämään ja levittämään yhteisöön valkoisten ajatuksia tukevaa ideologiaa ja normeja.³ Yleisesti sodan tulkinta oli hyvin kahtiajakautunut, sillä erilaisissa muistojulkaisuissa korostettiin toisen osapuolen raakalaisuutta sekä epäinhimillisyyttä. Korostamalla toisen osapuolen väkivaltaisuutta voitiin legitimoida omia tekoja. Etenkin henkilökohtaisen muistelun tasolla kerrottiin paljon julmuuksista ja väkivallasta.⁴

Lapsia sisällissodan sivustaseuraajina ja kokijoina ovat aiemmin tutkineet esimerkiksi Marianne Junila ja Seija Jalagin, mutta aiheesta löytyy verrattain melko vähän tutkimusta. Pro gradu -tutkielmallani vastaan tähän tutkimustarpeeseen. Keskityn tutkielmassani Suomen sisällissodan muisteluun lasten ja nuorten kirjoittamissa koululaisaineissa. Tutkin työssäni sitä, miten

---

¹ VA, 219b Tampereen keräyspiirin valkoisten asiakirjat 1918–1918, Tampereen koululaisten muistiinpanoja sodan ajalta. Kirjoitelma 105 Oiva, 14 vuotta. Olen numeroinut jokaisen kirjoitelman erikseen, joten tästä eteenpäin viittaan aineistooni aina kirjoitelman numerolla, kirjoittajan nimellä sekä iällä.

² Junila & Jalagin 2009, 320–322.

³ Siironen 2006, 168–169.

⁴ Peltonen 2009, 464–464.

tamperelaiset tytöt ovat kokeneet Suomen sisällissodan, ja miten näistä kokemuksista kerrotaan kouluaineiden muodossa.

1.1 Aineisto ja tutkimuskysymys

Tutkimukseni aineistona käytän Tampereen tyttölyseon⁵ oppilaiden ainekirjoitelmia sisällissodasta. Koulun muistojulkaisun mukaan 427 oppilaasta yhteensä 340 osallistui sisällissodan muisteluun.⁶ Ainekirjoituksia on kuitenkin tosiasiaassa yhteensä 375 kappaletta. Kirjoitelmat löytyvät Kansallisarkiston vapaussodan arkistosta, mutta ne on jostain syystä jaoteltu kahteen eri kansioon⁷, joista toisessa kirjoituksia on noin 270 kappaletta ja toisessa noin 100 kappaletta. Tutkielmassani keskityn ensimmäisestä kansiosta löytyvään 270:neen kirjoitelmaan. Huolimatta siitä, että ainekirjoitukset on jaoteltu kahteen, niillä on sama kirjoitusajankohta, joka on syys-lokakuu 1918. Kirjoittaminen on siis tapahtunut hyvin pian sodan päättymisen jälkeen, niihin aikoihin kuin koulut ovat jälleen alkaneet loman jälkeen.

Aineiden kirjoittajat olivat 10–21-vuotiaita tyttöjä, jotka kirjoitushetkellä asuivat Tampereella tai sen lähialueilla. Osa kirjoittajista vietti sota-aikansa muualla kuin Tampereella, joten kaikki kirjoitukset eivät kerro sodasta vain Tampereen näkökulmasta. Ainekirjoitusten pituus vaihtelee, sillä osa kirjoittajista on halunnut kertoa tarinaansa jopa kahdeksan sivun verran ja osalla kirjoitelman pituus on vain muutama rivi. Edustetuin joukko olivat 11–16-vuotiaat tytöt, kun taas 18–21-vuotailta kirjoituksia on vain muutama.

Kirjoittajat ovat täysin identifioitavissa, sillä jokaiseen kirjoitelmaan on merkitty kirjoittajan etu- ja sukunimi sekä ikä. Olen näiden tietojen avulla selvittänyt myös kirjoittajien perhetaustan, eli heidän isänsä ammatin. Tämä käy ilmi Tampereen tyttölyseon 50-vuotis muistojulkaisusta, johon on kerätty elämäkerrallisia tietoja entisistä oppilaista vuosilta 1883–1928. Koska jokaisessa ainekirjoitelmassa lukee kirjoittajan koko nimi, on minun näitä tietoja hyödyntämällä ollut siis mahdollista selvittää lisää tietoja kirjoittajista. Elämäkerrallisissa tiedoissa kerrotaan lähes jokaisesta tyttökoulun

---

⁵ Koulu toimi nimellä Tampereen Suomalainen Tyttökoulu aina vuoteen 1916 asti, kunnes koulu ja jatkuoluokat yhdistettiin ja koulun nimeksi muutettiin Tampereen tyttölyseo, ks. Tampereen tyttölyseo 50-vuotis muistojulkaisu 1934.

⁶ Tampereen tyttölyseo 50-vuotias muistojulkaisu 1934, 87.

⁷ Kansiot ovat VA, 219b Tampereen keräyspiirin valkoisten asiakirjat 1918–1918 sekä VA, 220 Tampereen keräyspiirin valkoisten asiakirjat 1918–1918.

oppilaasta heidän isänsä ammatin lisäksi myös hänen senhetkinen asuinpaikkansa sekä vuosi, jolloin oppilas on valmistunut koulusta. Joistain oppilaista on myös enemmän tietoja, kuten heidän ammattinsa tai heidän aviomiehensä nimi. Pro gradu -tutkielmassani viitataan kirjoittajiin heidän etunimellään sekä iällään. Koen, että tyttöjen iän kertominen on merkittävää aineiston tulkinnan kannalta, ja että etunimellä kirjoittajaan viittaaminen on tutkielmani kannalta järkevintä. Joissain tapauksissa nostan myös kirjoittajan isän ammatin esiin, sillä joidenkin kirjoitelmien analyysissä on tärkeää ymmärtää paremmin kirjoittajan sosiaalista taustaa.

Ainekirjoitukset on lähes poikkeuksetta otsikoitu ”Muistelmia kapina-ajoilta 1918”. Kaikille tytöille on esitetty samat kysymykset, joihin he vastaavat kirjoitelmassaan. Kysymyksenasettelun takia kaikki kirjoitelmat ovat siis hyvin samantyyliisiä. Kysymyksinä olivat:

1. Millä paikkakunnalla oleskelitte?
2. Mitä sotatoimia olit itse näkemässä?
3. Mitä vahinkoa kärsi talo, jossa asuit?
4. Olitko pakosalla?
5. Mitä työskentelit sota-aikana?

Kouluhallitus julkaisi kesäkuun 12:sta päivänä vuonna 1918 kiertokirjeen, jossa se kehotti sekä valtion että yksityisten oppikoulujen rehtoreita keräämään muistoja, jotka koskevat ”punaista kapinaa ja vapaussotaa tai ovat niihin yhteydessä”.⁸ Kiertokirjeessä mainitaan, että Valtionarkisto kerää asiakirjoja sisällissodasta, ja mikäli oppilaitoksessa on tällaisia kerätty, ne pitää tänne toimittaa.⁹ Kiertokirjeessä mainituilla muistoilla ei siis varsinaisesti tarkoiteta oppilaiden tai opettajien henkilökohtaisten muistojen keräämistä, vaan pikemminkin esineistöä, joita kouluhin on jäänyt sisällissodasta. Esimerkiksi Tampereen tyttölyseo toimi sisällissodan aikana Punaisen ristin sairaalana sekä pakolaisten turvapaikkana.¹⁰ Kiertokirjeen perusteella koulusta olisi siis voitu lähettää valtionarkistoon asiakirjoja, joissa käy ilmi koulun käyttötarkoitus sodan aikana.

---

⁸ Kerkkonen 1920, 490–491.

⁹ Kerkkonen 1920, 490–491.

¹⁰ Tampereen tyttölyseon 50-vuotis muistojulkaisu 1934, 26.

Tampereen tyttölyseossa kuitenkin kerättiin tämän kiertokirjeen pohjalta ainekirjoituksia. Kerääjänä toimi Tampereen suomalaisen tyttökoulun luonnonhistorian ja maantiedon opettaja Eva Borg.¹¹ Tämän yksittäisen opettajan halu ja aktiivisuus oppilaiden muistelujen keräämiselle on siis ollut syynä sille, että koulusta on lähetetty Valtionarkistoon nämä ainekirjoitukset. Borgin omia toimia sisällissodassa ja sen jälkeen kuvataan Tampereen tyttölyseon 50-vuotismuistojulkaisuun liitettyssä opettajamuistelmassa seuraavasti: ”Vapaussota tempaisi Eva Borgin toisenlaiseen toimintaan, Punaisen Ristin työhön ensiksi ja sitten Lotta Svärd-yhdistykseen sen perustamisajasta alkaen.”¹² Hän kirjoitti ainekirjoituksista tiivistelmän koulun muistojulkaisuun vuonna 1918. Tässä hän kuvasi niitä seuraavasti:

Paljon muistoja jäi tuosta ajasta, osaksi kauheita, mutta osaksi muistoja jaloista isänmaan edestä tehdyistä sankaritöistä, jotka eivät koskaan unohdu! Onnellinen on se, joka on saanut elää tällaisena aikana ja tuntee: ”Viel’ elää isäin henki, on Suomessa’ urhoja.”¹³

Kirjoitelmien kannalta on merkittävää, että ne kerännyt ja myös lukenut opettaja on toiminut aktiivisesti sodassa valkoisella puolella.

Kiertokirjeessä käytetyt sanat, kuten ”punainen kapina” ja ”vapaussota” ovat myös omalla tahollaan rajanneet sitä, millaista muistelua kouluista on haluttu kerätä. Tämä ja opettajan luomat ennakkoletukset voivat myös selittää sitä, miksi kaikki koulun oppilaat eivät ole kirjoittaneet omista muistoistaan. Tampereen tyttökoulun oppilaiden vanhemmista vuonna 1915 virkamiehiä, pikkuliikkeen harjoittajia tai palvelusmiehiä oli 60 prosenttia. Suurliikkeiden harjoittajia sekä maanviljelijöitä sekä työväkeä oli siis 40 prosenttia oppilaiden vanhemmista. Vuonna 1915 työväestön lapsia oli 8 prosenttia oppilaista ja vuonna 1920 koulun oppilaista viidesosa oli lähtöisin työväenluokasta.¹⁴ Kirjoittajien isät ovat olleet kansakoulunopettajia, talonomistajia ja kauppiaita. Vain muutaman kirjoittajan isän ammatiksi on määritelty työmies.¹⁵ Työväestön lapsien kokemukset tuskin antoivat kiertokirjeen mukaista kuvaa sisällissodasta, joten heidän muistonsa on saatettu tarkoituksella jättää pois.

---

¹¹ Tampereen tyttölyseon 50-vuotis muistojulkaisu 1934, 87 & 98.

¹² Tampereen tyttölyseon 50-vuotis muistojulkaisu 1934, 67.

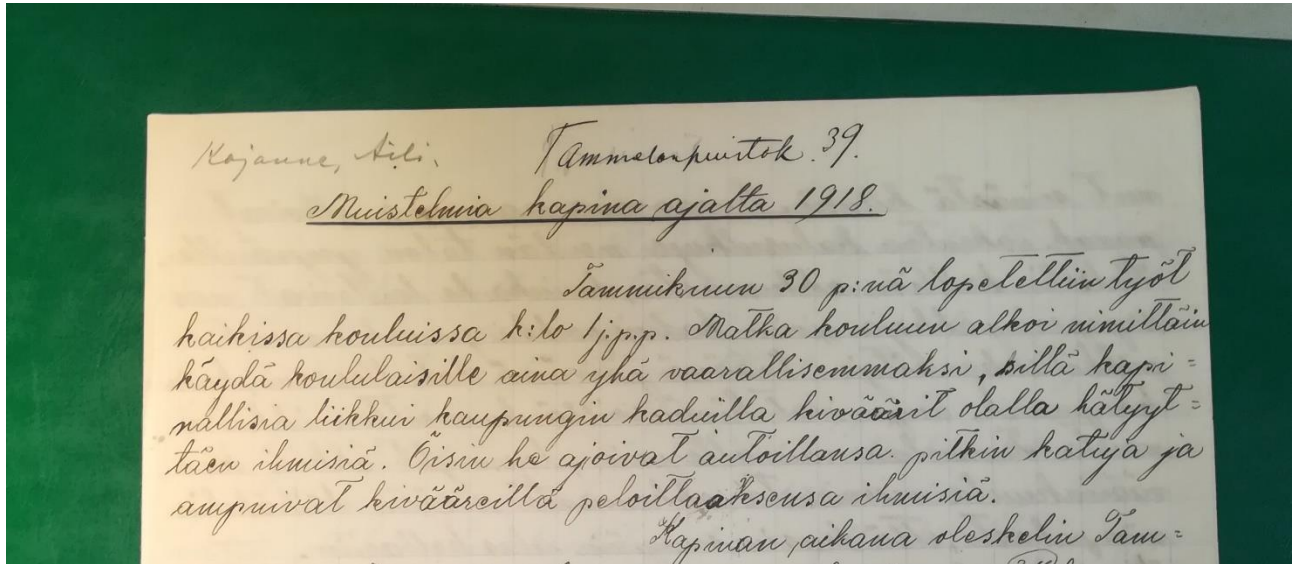
¹³ Tampereen tyttölyseon 50-vuotis muistojulkaisu 1934, 89.

¹⁴ Tampereen tyttölyseon 50-vuotis muistojulkaisu 1934, 33.

¹⁵ Tämä käy ilmi Tampereen tyttölyseon 50-vuotis muistojulkaisun matrikkelista, joka sisältää elämäkerrallisia tietoja koulun oppilaista vuosilta 1918–1928. Olen myös muissa kohdissa tätä tutkielmaa maininnut joidenkin tyttöjen isän ammatin, jolloin tiedot on saatu tästä matrikkelista.

Opettaja Eva Borg on vaikuttanut paljon siihen, millaiseksi kirjoitelmat ovat muodostuneet. Eniten hänen vaikutuksensa tulee esiin siinä, että hän on itse muotoillut kysymykset, joihin oppilaat ovat ainekirjoituksissaan vastanneet. Se, miten paljon opettaja on kontrolloinut kirjoitusten sisältöä, vaihtelee. Tässä voi huomata selvän eron kahden eri kansion välillä. Vapaussodan arkiston kansiossa 219b, jonne on koottu suurin osa ainekirjoituksista, on vain vähän opettajan kommentoimia kirjoituksia. Sen sijaan arkiston kansiossa 220 on jokaiseen kirjoitelmaan tehty jonkinlaisia merkintöjä kirjoittamisen jälkeen. Jokaisessa kirjoitelmassa on vähintään kirjoittajan nimi jonkun toisen henkilön kirjoittamana, sekä paljon enemmän alleviivauksia ja muita merkintöjä. Useampaan aineeseen on myös kirjoitettu se paikka, josta kirjoittaja kertoo. Lisäksi näihin kirjoitelmiin on merkitty muunkinlaisia kommentteja, jotka voi ymmärtää kirjoitelman jonkinlaisena arviointina, kuten ”merkillinen”¹⁶ ja ”räikeä”¹⁷.

KUVA 1. Opettajan¹⁸ merkitsemä paikka, josta kuvaus kertoo.

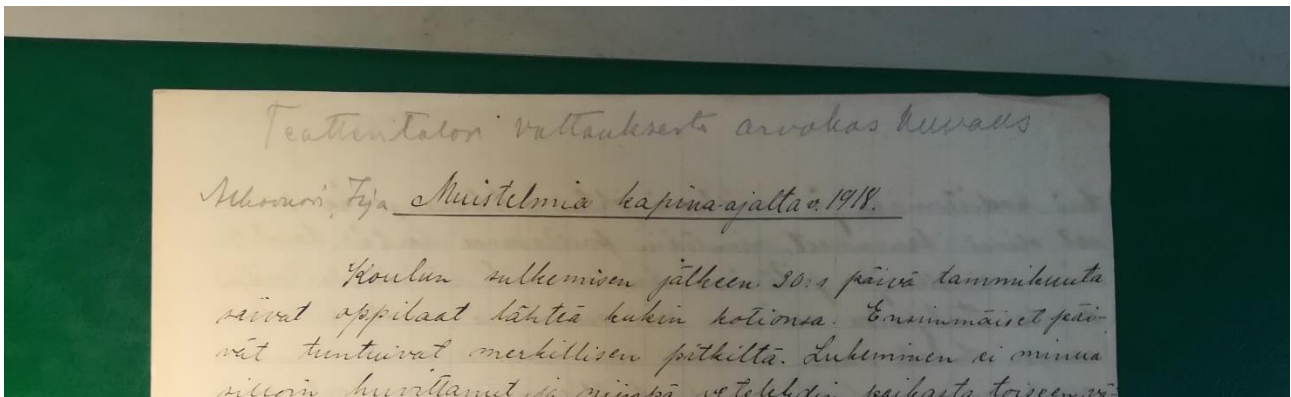
¹⁶ Kirjoitelma 335, Vappu 13 vuotta.

¹⁷ Kirjoitelma 346, Martta 19 vuotta.

¹⁸ Oletettavasti opettaja Eva Borg on tehnyt jälkeenpäin nämä merkinnät.

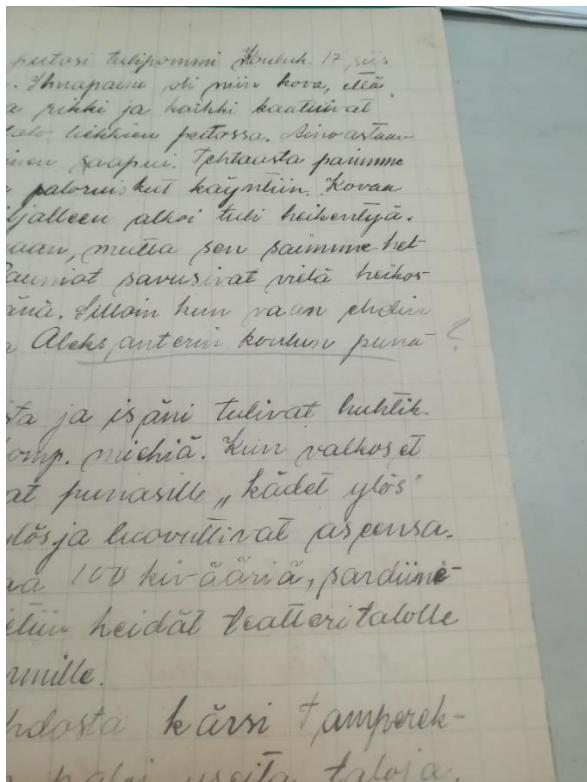

KUVA 2. Opettajan lisäämä kommentti.

Opettaja Borg on halunnut myös kontrolloida ainekirjoitusten sisältöä ja muotoa. Tämän takia osassa kirjoitelmista löytyy opettajan kirjoittamia huomautuksia esimerkiksi siitä, ettei kirjoitelma vastaa kaikkiin opettajan esittämiin kysymyksiin. Myös oikeanlaiseen kirjoitustapaan on kiinnitetty ainakin osassa kirjoitelmissa huomioita, sillä opettaja on myös alleviivannut epäselviä lauseita sekä merkinnyt ne kysymysmerkein. Osaa kirjoituksista on myös muokattu esimerkiksi yliväiväamalla joitain sanoja ja korvaamalla ne uusilla sanoilla. Näistä ei tosin tiedä, onko kirjoittaja itse halunnut muokata sanavalintojaan vai onko opettaja käskennyt niitä muokata. Ylipäätään siitä, kuinka paljon opettaja on todellisuudessa vaikuttanut kirjoitelmien sisältöön, ei voi saada varmuutta.

KUVA 3. Opettajan merkitsemä epäselvä lause.¹⁹

Tarkastelen koululaisaineista löytyviä käsitteitä ja kuvauksia Aamulehdessä aikavälillä 7.4.–30.9.1918 käytettyihin ilmaisiin. Huhtikuun seitsemäntenä päivänä on ilmestynyt ensimmäinen Aamulehti sen jälkeen, kun aseistetut punakaartilaiset estivät lehden ilmestymisen.²⁰ Syyskuun viimeinen päivä valikoitui aikavälin päätöspäiväksi siksi, että kirjoitelmat on laadittu tämän päivämäärän aikoihin. Ilmaisut, joita Aamulehdestä olen hakenut, ovat sellaisia, jotka toistuvat useammassa kirjoitelmassa. Tarkoitan ilmaisulla siis sanavalintoja ja lauseita, joita useammat tytöt ovat ainekirjoituksissaan käyttäneet. Tällaisia ovat esimerkiksi punaisesta puolesta käytetyt nimitykset sekä ajatukset venäläisten vaikuttamisesta sodan syttymiseen. Oletuksenani on, ettei voi olla sattumaa, että useammassa kirjoituksessa toistuu täysin samanlaiset sana- ja lausevalinnat, vaan että kirjoittajien on täytynyt omaksua asiat jostain muualta.

¹⁹ Tämä opettajan kirjaama merkintä oli siis kirjoitelmassa, joka löytyi kansiossa 219b. Tämän kansion kirjoitelmiin lisätyt huomautukset ovat kuitenkin koskeneet lähinnä oikeinkirjoitusta tai sitä, onko kaikkiin kysymyksiin vastattu.

²⁰ Arajärvi 1961, 25.

Aamulehti oli tamperelainen porvarillinen lehti, jonka sanoma oli Aamulehden vuosien 1914–1961 historian kirjoittaneen Kirsti Arajärven mukaan seuraava: ”Se on tietoisesti tahtonut olla lujittamassa kansan siveellistä selkärankaa. Kansallisen Kokoomuspuolueen ohjelman mukaisesti lehti on noudattanut kansallisisänmaallisia ja kristillissiveellisiä suuntaviivoja.”²¹ Koska suurin osa Tampereen suomalaisen tyttökoulun oppilaista sekä heidän vanhemmistaan kuului keskiluokkaan, oli Aamulehti heidän kotonaan todennäköisesti luettu lehti. Tyttöjen vanhemmat ovat siis ilmeisesti omaksuneet ajatuksia lehdestä, ja näistä ajatuksista on mitä luultavammin puhuttu myös kotona. Etsimällä yhteyksiä Aamulehden kirjoitusten sekä kirjoitelmien välillä rakennan yhteyden kahden eri tyyllisen tekstikokonaisuuden välille.

Ennen sodan syttymistä Aamulehti toivoi ristiriitojen selviämistä ilman aseellista konfliktia.²² Tilanteen yhä kärjistyessä lehti kuitenkin valitsi puolensa, ja sen mukaan punakaarti piti riisua aseista, sillä suojeluskunnat olivat hallituksen määräysvallan alaisena, joten niiden käskyjä tuli noudattaa.²³ Viimeinen sotaa edeltänyt lehti julkaistiin 28. tammikuuta, jonka pääkirjoituksesta käy hyvin ilmi lehden suhtautuminen kärjistyneeseen tilanteeseen:

Suomi, meidän isänmaamme, on vaarassa ja sen kansa perikadon partaalla. Osa maan kansalaisia yhdessä vieraiden joukkojen kanssa harjoittaa raakaa väkivaltaa omia kansalaisia vastaan. Lainalaisuuteen perustuvaa yhteiskuntajärjestystämme on järkytetty, eduskunnan enemmistöön nojautuva hallitus on uhattu väkisin kukistaa, vieläpä itse eduskunta, joka on maamme korkeimman valtiovallan haltija, ajaa hajalle. Kyseessä on rikos, joka tarhaa Suomen kansan kunniaa ja uhkaa tehdä lopun Suomen valtiosta oikeusvaltiona.²⁴

Kun Aamulehti jälleen Tampereen taistelujen jälkeen sai ilmestyä, sen sisältöä korosti etenkin punaisten tekojen ankara tuomitseminen sekä Suomen vapauttamisen korostaminen.²⁵

Tutkimuskysymykseni on *miten Tampereen tyttölyseon oppilaat muistelivat sisällissotaa syksyllä 1918*. Erityisesti tutkin sitä, *millaisia ajatuksia ja tunteita sota ja sen uhka herättivät koululaisissa*. Tutkimukseni käsittelee lasten ja nuorten kokemusmaailmaa eli sitä, *millaisena sota heille näyttäytyi* ja myös sitä, *millaisena he kokivat oman roolinsa sodan keskellä*. Tyttökoululaisten omasta roolissa sodassa käsittelen etenkin sitä, *mitä he itse tekivät taistelujen keskellä*. Perehdyn tutkimuksessani erityisemmin Tampereen taisteluihin, sillä suurin osa kirjoittajista vietti sota-aikansa Tampereella.

---

²¹ Arajärvi 1961, 168.

²² Arajärvi 1961, 22.

²³ Arajärvi 1961, 24.

²⁴ 'Isänmaan hätä', *Aamulehti*, 28.1.1918.

²⁵ Arajärvi 1961, 25–28.

Tutkin myös sitä, *miksi kirjoittajien mukaan sota syttyi* sekä sodan molempien osapuolien kuvailua. Aamulehtien artikkelien sisältöihin vertaamalla tutkin myös sitä, *miten paljon kirjoittajien ja lehden sisällöt vastasivat toisiaan*.

1.2 Aiempi tutkimus

Tutkielmani aineistoa on aikaisemmin tutkinut Marianne Junila ja hän on kirjoittanut aiheesta useita artikkeleita. Junila on kirjoittanut historiallisen aikakauskirjaan artikkelin *"Veljesvihan liekit" – koululaiset muistelevat sisällissotaa syksyllä 1918*. Lisäksi hän on kirjoittanut artikkelin *'Mitä teit keväällä 1918?' Tamperelaiset koulutyöt kirjoittavat sisällissodasta* Ilona Kemppaisen, Kirsti Salmi-Nikanderin ja Saara Tuomaalan toimittamaan teokseen *Kirjoitettu nuoruus. Aikalaistulkintoja 1900-luvun alkupuolen nuoruudesta*. Junila on myös tarkastellut aineistoa Pertti Haapalan ja Tuomas Hopun toimittamassa teoksessa *Sisällissodan pikkujättiläinen*, jonne hän on yhdessä Seija Jalagin kanssa tehnyt artikkelin *Lapset ja sota*.

Junila on näissä artikkeleissaan ottanut käsittelyyn osan kirjoitelmista, joiden pohjalta hän tutkii koululaisten tulkintoja sisällissodasta. Junila tutkii, miten nämä tulkinnot poikkeavat aikansa vakiintuneesta vapaussota-tulkinnasta sekä sitä, mitä ne kertovat lasten kokemusmaailmasta sodan keskellä. Hän on myös tutkinut sitä, miten paljon kotona opitun vaikutus näkyi kirjoitelmissa vertailemalla sisarusten kirjoituksia toisiinsa.²⁶ Artikkelit lähestyvät aineistoa hyvin samankaltaisesta lähtökohdasta kuin oma tutkimukseni ja ovat siksi tutkielmani kannalta hyvin tärkeitä. Koska kaikki kirjoitelmat vastaavat samoihin kysymyksiin, ne ovat hyvin samankaltaisia. Minun on vaikea ottaa täysin Junilan artikkeleista poikkeavia näkökulmia tai teemoja kirjoitelmien analyysiin. Tutkimukseni käsittelee kuitenkin laajempaa aineistoa ja lähestyn aineistoa myös erilaisista tutkimuskysymyksistä käsin. Olen myös ottanut osaksi tutkielmaani Aamulehden tekstit, joista etsin yhtäläisyyksiä kirjoitelmissa käytettyihin kuvauksiin ja käsitteisiin.

Lapset ja sota- näkökulmasta Suomen sisällissotaa ovat lähestyneet Tuulikki Pekkala teoksellaan *Lapset sodassa 1918* sekä Sari Näre teoksellaan *Helsinki veressä*. Pekkalan teos käsittelee lapsia

---

²⁶ Tätä vertailua on tehty artikkelissa *'Mitä teit keväällä 1918? Tamperelaiset koulutyöt kirjoittavat sisällissodasta'*, joka löytyy Ilona Kemppaisen, Kirsti Salmi-Nikanderin ja Saara Tuomaalan toimittamasta teoksesta *Kirjoitettu nuoruus – Aikalaistulkintoja 1900-luvun alkupuolen nuoruudesta*.

osana sotatoimia, sillä teoksessa tarkastellaan sodassa kuolleita lapsia, lapsia vankileireillä sekä lapsia kuulusteluissa ja valtiorikosoikeudessa. Näreen teos tarkastelee lapsia ja nuoria myös hyvin samoista lähtökohdista, sillä teoksessa on tutkittu lapsia osana Helsingin sotatapahtumia ja vankileireillä. Nämä teokset ovat siis tärkeitä oman tutkimukseni kannalta, sillä niissä on perehdytty lapsiin juurikin Suomen sisällissodassa. Tosin minun tutkielmani ei niinkään perehdy lapsiin, jotka ottivat osaa sotatapahtumiin, vaan lapsiin, jotka seurasivat sotaa sivusta.

Lasten ja nuorten sotakokemuksia Suomen talvi- ja jatkosodasta on tutkittu huomattavasti sisällissotaa enemmän. Sari Näreen, Jenni Kirveksen ja Juha Siltalan toimittama *Sodan kasvattamat* käsittelee lapsuutta sodan keskellä erilaisista näkökulmista, kuten evakkolapseutta tai sotaorpoutta. Samankaltaisista teemoista Suomen sotia on lähestynyt myös Anne Kuorsalon ja Iris Salorannan toimittama *Sodan haavoittama lapsuus*. Vaikka näissä teoksissa tarkastellaan toisen maailmansodan aikaa, joissa asetelmat ovat olleet erilaisia, voi teoksien pohjalta ymmärtää paremmin sodan keskellä eläneiden lapsien kokemusmaailmaa.

Suomen sisällissodan aiheuttamia kokemuksia sekä sen vaikutuksia yksilöihin ja yhteiskuntaan on tutkittu Tuomas Teporan ja Aapo Roseliuksen toimittamassa teoksessa *Rikki revitty maa – Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö*. Samoin myös Petri Karosen ja Kerttu Tarjamon toimittamassa teoksessa *Kun sota on ohi – Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla* on käsitelty sotien vaikutuksia yhteiskuntaan sekä välittömästi ja paikallisesti että epäsuorasti ja pitkäkestoisesti. Teoksessa käsitellään useammassa artikkelissa myös Suomen sisällissotaa ja sen vaikutuksia etenkin rauhanaikaan. Etenkin Miika Siiroksen artikkelissa *Kurivallan koneistona – Suojeluskunta osana vuoden 1918 sodan voittajien hegenomista projektia* on käsitelty sitä, miten valkoisten voitto on vaikuttanut sodan jälkeisen yhteiskunnan rakentamiseen. Näiden teosten avulla voin paremmin ymmärtää sitä, miten ja miksi tutkimani kirjoitelmat ovat muokkaantuneet sellaisiksi kuin ne ovat.

Sisällissodan muistitietohistoriaa on tutkinut esimerkiksi Ulla-Maija Peltonen. Hänen teoksensa *Muistin paikat: vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta sekä Punakapinan muistot: tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen* keskittyvät

sisällissodan muistamiseen kerronnan kautta. Peltonen on keskittynyt tutkimuksissaan etenkin punaisen puolen muistitietoon.

Sisällissodasta yleisesti on kirjoitettu paljon ja tutkimukseni kannalta tärkeitä teoksia ovat esimerkiksi Tuomas Hopun ja Pertti Haapalan toimittama *Sisällissodan pikkujättiläinen* ja Heikki Ylikankaan *Tie Tampereelle*. Heikki Ylikangas on teoksessaan käyttänyt myös samaa aineistoa kuin minä omassa tutkielmassani, mutta ei niinkään tarkastellut sitä lapsen näkökulmana sotaan. Tuomas Hoppu on myös toimittanut teoksen *Tampere 1918*, jossa käsitellään sisällissodan tapahtumia etenkin Tampereen näkökulmasta.

1.3 Muistitietotutkimus ja kerronnan tutkimus

Tutkimukseni teoreettisena lähtökohtana on muistitietotutkimus sekä etenkin kerronnan tutkimus. Näiden pohjalta tarkastelen kouluaineita. Muistitietotutkimus tutkii sitä, miten aikalaiset muistavat ja tulkitsevat historian tapahtumia.²⁷ Se on syntynyt laajentamaan erilaisia tulkintoja sekä vallitsevia totuuksia menneisyydestä. Muistitietotutkimus on siis kiinnostunut pienemmistä ilmiöistä, kuten arjesta sekä marginaalisista ryhmistä, jotka ovat perinteisestä historiankirjoituksesta yleensä unohdettu.²⁸ Koska muistitietotutkimus perustuu aina tiedonantajan muistin varaan, sitä on kritisoitu epäluotettavuudesta. On totta, ettei muistelu välttämättä anna täysin todenmukaista kuvaa historian tapahtumista. Muisteluun voi liittyä jälkiviisastelua tai asioiden kaunistelua.²⁹ Muistitiedon tutkiminen onkin vaativaa, mutta sen tarkoituksena ei ole kertoa meille absoluuttista totuutta menneisyyden tapahtumista. Tärkeämpää on se, mitä muistelu kertoo meille tapahtumien merkityksestä niiden muisteluhetkellä.³⁰

Kansainvälisessä muistitietotutkimuksessa muistitiedolla tarkoitetaan pikemminkin suullista historiaa, jossa käytetyt aineistot on tuotettu erilaisin haastattelumenetelmin. Suomalaisessa tutkimuksessa muistitietolähteet sisältävät kuitenkin sekä puhutun että tekstin.³¹ Kirjoitetun muistelun analysointi tietysti poikkeaa haastatteluaineistosta, eikä niitä voi siis pitää täysin

---

²⁷ Peltonen 1996, 23.

²⁸ Fingerroos & Haanpää 2006, 27.

²⁹ Kalela 2006, 75.

³⁰ Portelli 2006, 55.

³¹ Fingerroos & Haanpää 2006, 27.

samankaltaisina. Jyrki Pöysä on tarkastellut artikkelissaan *Kilpakirjoitukset muistitietotutkimuksessa* suullisen ja kirjoitetun muistitiedon eroja. Hän nostaa esiin, että kirjoittaminen on haastattelutilannetta yksityisempää ja intiimimpää, sillä kirjoitus muuttuu julkiseksi vasta sen valmistuttua. Lisäksi kirjoittaessaan muistelija kykenee jälkeinpäin muokkaamaan, poistamaan ja hiomaan tekstiään ja näin ollen muistojaan. Muistelusta tulee siis tietoisempaa ja kontrolloidumpaa, mikä taas haastattelutilanteessa ei ole samalla tavalla mahdollista.³²

Muistitietohistoriassa yhdistyvät sekä persoonalliset että sosiaaliset elementit. Muistelutilanteessa kerrontaan vaikuttavat paitsi kertojan omat näkemykset ja arvot, myös se kulttuurinen ja historiallinen konteksti, jossa hän siinä tilanteessa elää.³³ Se, miten yhteisöllisyys vaikuttaa muisteluun, ilmenee puheessa tai tekstissä toistuvissa ilmauksissa.³⁴ Myös tutkielmassani käyttämässäni aineistossa eli koululaisten ainekirjoituksissa korostuu se, missä kontekstissa kirjoittajat elävät. Ainekirjoitelmista voi havaita yhteiskunnallisen tilanteen vaikutuksia siihen, millaiseksi tapahtunut muistelu on muodostunut. Lisäksi yhteisöllisyydestä johtuva tietynlaisten ilmaisujen toistuvuus eri kirjoitelmissa on selkeästi havaittavissa aineistostani. Sirkka Ahonen on teoksessaan *Historiaton sukupolvi* kirjoittanut siitä, miten sisällissodan muistelu kehittyi tapahtumien jälkeen: ”—sisällissodan muisto on esimerkki siitä, että tapahtumiin ja ilmiöihin samaistuminen riippuu paitsi niiden etäisyydestä myös kulloisenkin ajan historiakulttuurista, joka joko tukee tai torjuu samaistumista.”³⁵

Muisteltu historia siis muodostuu niistä asioista ja tapahtumista, joita kertoja sillä hetkellä kokee merkittäviksi ja kertomisen arvoisiksi. Muistitietoaineistojen pohjalta ei ole tarkoitus kertoa totuutta historian tapahtumista. Olennaista tutkimuksessa on se, miten kertoja käsittelee ja muistelee hänelle merkityksellisiä asioita.³⁶ James Marten on toimittamassaan teoksessaan *Children and War: A Historical Anthology* on kirjoittanut siitä, kuinka etenkin lasten kirjoittamista muistitietoaineistoista ei ole tarkoitus löytää tarkkoja historiallisia faktoja. Lasten sodassa kokema trauma sekä mahdollinen hallituksen tai ylipäätään aikuisten taholta tuleva manipulaatio voi muuttaa sitä, miten lapset sodan tapahtumista kertovat. Kuitenkaan lapsien kertomuksia ei pidä

---

³² Pöysä 2006, 229–230.

³³ Peltonen 1996, 29–31.

³⁴ Peltonen 1996, 33.

³⁵ Ahonen 1998, 24.

³⁶ Ukkonen 2000, 209

täysin unohtaa, sillä ne kertovat siitä, millaisia vaikutelmia lapset saavat sodasta, ja miten he tapahtumista kertovat.³⁷

Kerronnan tutkimus on eräänlaista muistitietotutkimusta, jossa keskitytään tutkimaan sitä, miten muistelijat palauttavat mieleen menneisyyttä, ja miten sitä tulkitaan tai uudelleen jäsennetään. Henkilökohtaiseen kerrontaan liittyy tiiviisti sellaisten asioiden käsittely, jotka koskettavat monia ihmisiä. Sodat ovat siis hyvä esimerkki tällaisista usein käsitellyistä aiheista. Lisäksi kertoja usein suhteuttavat omia elämänvaiheitaan julkiseen historiaan.³⁸ Taina Ukkonen kuvaa teoksessaan *Menneisyyden tulkinta kertomalla* henkilökohtaista kerrontaa seuraavasti: ”Henkilökohtaista kerrontaa ovat totena esitetyt, arkitodellisuuteen pohjautuvat kertomukset, joiden ominaispiirteisiin vaikuttavat kerrontatilanteessa esiin tulevat kertojan persoonalliset pyrkimykset.”³⁹

Henkilökohtaisen kerronnan termiä on kuitenkin pidetty epätäsmällisenä ja hankalana, joten sen rinnalle on syntynyt termi kokemuskerronta.⁴⁰ Kokemuskerronta korostaa henkilökohtaista kerrontaa enemmän sisällön kokemuksellisuutta sekä myös sitä, ettei kertoja aina ole henkilökohtaisesti mukana kuvaamissaan tapahtumissa.⁴¹ Samalla tavalla kuin henkilökohtaisessa kerronnassa, myös kokemuskerronnassa kertoja jäsentää omia elämäkokemuksiaan ja suhteuttaa niitä muiden kertomuksiin. Kertomuksen aiheena ovat usein kertojan itsensä kannalta tärkeät, hänen omaan elämäänsä liittyvät tapahtumat.⁴² Kokemuskerronnasta Ukkonen kertoo, että sille on tyypillistä etenkin historiallisen perspektiivin lyhyys sekä tapahtumien esittäminen totena.⁴³ Pro gradu-tutkielmani aineistossa on siis paljon kokemuskerronnalle tyypillisiä piirteitä. Ainekirjoitusten aiheena ovat kirjoittajien omat elämäkokemukset, mutta kyseessä on kuitenkin montaa ihmistä kollektiivisesti koskettanut tapahtuma, joten kirjoitelmissa myös jäsennetään omia kokemuksia suhteessa muiden kokemuksiin. Kirjoitelmat on luotu vain vähän muisteltavan tapahtuman jälkeen ja niissä kertojat kertovat heille henkilökohtaisesti tapahtuneista asioista, joiden he esittävät olevan tositapahtumia. Vaikka kerronta usein mielletään puhutuiksi tarinoiksi, voi myös kirjoitetusta

---

³⁷ Marten 2002, 12–13.

³⁸ Ukkonen 2000, 11 & 21.

³⁹ Ukkonen 2000, 23.

⁴⁰ Ukkonen 2000, 26–27.

⁴¹ Ukkonen 2000, 27.

⁴² Ukkonen 2000, 40.

⁴³ Ukkonen 2000, 26.

tekstistä löytää henkilökohtaisen ja kokemuskerronnan piirteitä. Näin ollen niihin voi myös soveltaa samoja tutkimusmenetelmiä.

Marianne Junila on myös tutkinut tutkielmassani käyttämäni aineistoa. Hän on sitä mieltä, ettei aineistoa voi nähdä kokemuskerrontana tai henkilökohtaisena kerrontana. Hän kirjoittaa artikkelissaan *”Veljesvihan liekit” – koululaiset muistelevat sisällissotaa syksyllä 1918* seuraavasti: Kouluaineet ovat lähdeteksteinä erityinen ryhmänsä, joiden tulkinnassa on otettava huomioon niitä lukeneen auktoriteetin vaikutus. Vaikka kyseessä ovat henkilökohtaiset muistot, tekstejä ei voi luokitella henkilökohtaiseksi kerronnaksi tai kokemuskerronnaksi. Kirjoittajat eivät saaneet vapaasti poimia asioita, joita he halusivat käsitellä, eikä heitä kannustettu tulkitsemaan kokemuksiaan. Ohjeistus asetti heidät sodan silminnäkijöiksi, josta roolista heidän tuli todistaa pikemminkin näkemästään kuin kokemastaan.⁴⁴

Opettajan auktoriteetista ja kirjoitelmille annetusta kysymyksenasettelusta huolimatta koen, että kirjoittajat ovat jäsentäneet omia elämäkokemuksiaan suhteessa muuhun tapahtuneesta kirjoitettuun tai kerrottuun. En siis jaa Junilan kanssa ajatusta siitä, että ainekirjoituksia ei voisi luokitella henkilökohtaiseksi kerronnaksi tai kokemuskerronnaksi. Harvat kirjoitelmat noudattavat täysin kysymyksenasettelua, vaan suurin osa tytöistä on halunnut kirjoittaa hyvin yksityiskohtaisesti omista kokemuksistaan. Useat kirjoittajat ovat halunneet myös käsitellä heille tärkeitä aiheita opettajan asettamien kysymysten ulkopuolelta.

Lasten kokemus rakentuu yhteydessä aikuisten kokemaan maailmaan, eli sen asettamiin kerronnallisiin, tiedollisiin ja historiallisiin ehtoihin. Lasten kokemuksia ja aikuisten kokemuksia ei siis voi nähdä toisistaan irrallisena. Myös kouluopetus rakentaa lapselle hänen moraalista ja kulttuurista maisemaa, johon heidät pyritään kasvattamaan.⁴⁵ Kirjoitelmien luonnetta sekä opettajan ja muiden aikuisten läsnäoloa ei tietenkään pidä unohtaa. Tekstit pitää suhteuttaa paitsi omaan aikaansa myös aikuisten lapsille luomaan kontekstiin.

---

⁴⁴ Junila 2011b, 298.

⁴⁵ Tuomaala 2004, 44.

1.4 Lapsuus, nuoruus ja tyttöys 1900-luvun alun Suomessa

Tutkielmassani määrittelen ainekirjoitelmien kirjoittajat lapsiksi ja nuoriksi. Marianne Junila ja Seija Jalagin ovat määritelleet lapsuuden seuraavasti: ”Niin kauan kuin lapsi ja nuori asui vanhempiansa taloudessa ja oli vanhemmistaan riippuvainen ja periaatteessa kyvytön elättämään itsensä, hänen sosioekonominen todellisuutensa määritteli hänet epäitsenäiseksi, ensisijaisesti vanhempiansa lapseksi.”⁴⁶ Suomessa 1900-luvun alun talonpoikaisyhteiskunnassa lapsuuden ja aikuisuuden välillä ei ollut selkeää rajaa. Varsinkin köyhien perheiden lapset osallistuivat jo varhain kykynsä mukaan perheen elatukseen. Maaseudulla tavallista oli, että kymmenenvuotiaat osallistuivat maatöihin ja kaupungeissa toimittiin jo 12-vuotiaasta asti erilaisissa tehtävissä.⁴⁷

Koska kirjoittajat olivat hyvin eri ikäisiä, on vaikeaa määritellä heitä joko lapsiksi tai nuoriksi. Lapsuuden ja nuoruuden rajaa ei voida nähdä yksiselitteisesti. Nuoruus omana ikävaiheenaan on melko uusi ilmiö, joka Suomessa yleistyi vasta 1800-luvun loppupuolelta alkaen, jolloin esimerkiksi koulutus pidentyi ja laajentui. Se on nähty ikävaiheena lapsuuden ja aikuisuuden välillä. Tänä aikana nuori omaksuu yhteiskunnassa tarvittavia taitoja ja vähitellen itsenäistyy lapsuudenperheestään.⁴⁸ Yleensä nuoriksi on luokiteltu yhteisön naimattomat, ei vielä täysivaltaiset jäsenet, jotka ovat kuitenkin fyysiseltä olemukseltaan ja taidoiltaan lähes aikuisen veroisia. Nuoret ovat kuin siirtymävaiheessa aikuisuuteen, jolloin heitä ei pidetä enää lapsina, mutta heillä ei ole aikuisuuden tuomia oikeuksia ja velvollisuuksia.⁴⁹

Paitsi että kirjoittajat olivat lapsia ja nuoria, he olivat myös tyttöjä. Myöskään tyttöyden ja naiseuden välistä rajaa ei ole helppo määritellä. Määritelmät ovat aika- ja kulttuurisidonnaisia, mutta yleisesti ottaen tyttöinä olemisen on katsottu päättyvän joko sukukypsyyteen tai täyden työkykyisyyden saavuttamiseen.⁵⁰ Vaikka osan kirjoittajista voisi mieltää jo nuoriksi aikuisiksi, käytän kirjoittajista yhteistä nimitystä *tytöt*, sillä ikäeroistaan huolimatta tyttöys on asia, joka yhdistää heitä kaikkia.

---

⁴⁶ Junila & Jalagin 2006, 118.

⁴⁷ Pekkalainen 2014, 29.

⁴⁸ Aapola & Kaarninen 2003, 12.

⁴⁹ Aapola & Kaarninen 2003, 13.

⁵⁰ Tuomaala 2011, 48.

Jaana Lähteenmaa ja Sari Näre kertovat teoksessaan *Letit liehumaan – Tyttökulttuuri murroksessa*, että tyttötutkimus on oma poikkitieteellinen kenttensä, jossa tarkastellaan tyttöjen kasvua naisiksi ”niin tytön itsensä kuin häntä ympäröivän yhteiskunnan asettamien ehtojen näkökulmasta”.⁵¹ Tyttötutkimus on eräänlaista nuoruuden ja lapsuuden tutkimusta, mutta siinä sukupuoli on analyysin kannalta tärkeä tekijä.⁵² Tutkielmassani otan siis huomioon sen, miten kirjoittajien sukupuoli omalta osaltaan ohjaa kokemuksen ja muistelemisen muotoutumista. Tutkimus ottaa kuitenkin huomioon sukupuolen lisäksi muita tekijöitä, kuten yhteiskuntaluokan sekä iän, jotka osaltaan rakentavat tytön sosiaalista paikkaa.⁵³

Pertti Haapala määrittelee artikkelissaan *Nuoruus numeroina* jokaisen 1900-luvun vuosikymmenen tyyppinuoret. Nämä tyyppinuoret kuvastavat sitä, miten nuoruus muuttui eri vuosikymmeninä. Hänen mukaansa 1900-luvun alun tyyppinuoria olivat oppikoulun aloittaneet tytöt, jotka asuivat kaupungissa tai läheisellä maaseudulla, vaikkakin nämä olivat tuohon aikaan vain pieni vähemmistö. Haapalan mukaan tyyppinuoret olivat lähtöisin keskiluokasta, vaikkakin tyttölyseoissa oli myös jonkun verran työläisten ja talollisten lapsia.⁵⁴ Aineistoni kirjoittajana toimivat tytöt olivat siis tämän määritelmän mukaan juurikin 1900-luvun alun tyyppinuoria, sillä he olivat keskiluokkaisia tyttölyseolaisia, jotka asuivat kaupungissa. Määrittelen kuitenkin kirjoittajat myös lapsiksi, sillä he olivat taloudellisesti riippuvaisia vanhemmistaan ja käytännössä kykenemättömiä elättämään itsensä.⁵⁵

1.5 Tyttökoululaisten sota

Pro gradu -tutkielmani aineiston kirjoittajat kävivät Tampereen tyttölyseota, joka tunnettiin perustamisensa aikaan nimellä Tampereen Suomalainen tyttökoulu. Koulu oli aluksi yksityinen oppikoulu, joka aloitti toimintansa syyskuussa 1883, jolloin koulussa oli yhteensä 24 oppilasta.⁵⁶ Tampereen suomalainen tyttökoulu toteutti ensimmäisenä suomenkielisenä tyttökouluna

---

⁵¹ Lähteenmaa & Näre 1992, 9.

⁵² Ojanen 2011, 10.

⁵³ Ojanen 2011, 10.

⁵⁴ Haapala 2003, 81.

⁵⁵ Myös Marianne Junila on määritellyt kirjoittajat lapsiksi artikkeleissaan, joissa käsittelee tutkimaani aineistoa.

⁵⁶ Tampereen tyttölyseo 50-vuotis muistojulkaisu, 6-11.

yliopistoon johtavien jatkoluokkien perustamisen. Koulusta tuli yliopistoon johtava oppilaitos vuonna 1896,⁵⁷ ja aloite siihen saatiin oppilaiden vanhemmilta.⁵⁸

Suomeen alkoi muodostua oppikouluna tunnettu koululaitos vuonna 1872 annetun koulujärjestyksen muodossa.⁵⁹ Oppikoulut antoivat oppilailleen koulutuksen, mikä mahdollisti ylioppilastutkinnon suorittamisen ja pääsyn korkeakouluun.⁶⁰ Oppikouluihin ei kuitenkaan päässeet aivan kaikki halukkaat, vaan koulujärjestyksessä annettiin ehdot sille, millaisia edellytyksiä kouluun pyrkivällä lapsella piti olla. Ensinnäkin lapsen piti olla tietyn ikäinen. Tytöillä tämä ikä oli korkeampi kuin pojilla, mitä perusteltiin sillä, että tytöille olisi haitallisempaa joutua kodistaan pois kovin nuorena. Tyttökoulujen pääsyikä oli 9–13 vuotta.⁶¹ Toiseksi oppikouluun pääseminen vaati tarvittavat pohjatiedot. Nämä olivat kansakoulun toisen luokan oppimäärä sekä pääsykuulusteluissa piti osata muun muassa Vanhan ja Uuden testamentin raamatunhistoria, kaunokirjoituksen välttävä taito sekä kansakoulun oppikirjan mukainen Euroopan maantieto.⁶²

Koulujärjestyksessä annettujen ehtojen lisäksi myös muut tekijät vaikuttivat siihen, ketkä oppikouluihin päätyivät. Isoissa kaupungeissa, kuten esimerkiksi Tampereella, oli maaseutua helpompi päästä opintielle. Tähän oli syynä se, että näissä oli luonnollisesti enemmän oppikouluja.⁶³ Tämä selittää myös sitä, miksi useampi aineistoni kirjoittajista on kotoisin jostain muualta kuin Tampereelta, mutta silti käyvät siellä oppikouluun. Myös kustannuskysymykset rajasivat monilta lapsilta mahdollisuuden päästä oppikouluun. Koulutus vaati kustannuksia, joihin kuuluivat esimerkiksi lukukausi- ja kirjamaksut. Tämän lisäksi koulua käyneet lapset eivät tuoneet osaansa perheen yhteiseen taloudenpitoon.⁶⁴ Liian kalliit kustannukset ovat siis tehneet joillekin lapsille oppikoulun käymisen mahdottomaksi.

Vaikka suurimmalle osalle suomalaisista kansakoulu jäi ainoaksi kouluksi, oppikouluoppilaiden lukumäärä kasvoi runsaasti 1880-luvulta aina Suomen itsenäistymiseen asti. Oppikoululaisia oli

---

⁵⁷ Tampereen tyttölyseo 50-vuotis muistojulkaisu, 13.

⁵⁸ Salminen 2002, 178.

⁵⁹ Kiuasmaa 1982, 20–21.

⁶⁰ Salminen 2002, 32.

⁶¹ Ketonen 1980, 19.

⁶² Kiuasmaa 1982, 46–47.

⁶³ Kaarninen 1995, 154.

⁶⁴ Kaarninen 1995, 155.

vuonna 1917 yli kolme kertaa niin paljon kuin 1880-luvun alkaessa.⁶⁵ Tämä on tarkoittanut ylipäättään oppikoulujen yleistymistä ja koulunkäynnin laajenemista. Vielä 1910-luvun alkupuolella oppikoulut olivat lähinnä yhteiskunnan ylempien luokkien lasten oppilaitoksia, jotka turvasivat heidän hyvän yhteiskunnallisen aseman. Tilanne kuitenkin muuttui 1920-luvulle tultaessa.⁶⁶ Muutosta selittää myös yksityiskoulujen lisääntyminen ja tyttöoppilaiden määrän kasvu. Tyttöjä oli lukuvuonna 1879–1880 maan oppikouluissa n. 38 prosenttia ja poikia taas n. 62 prosenttia. Tämä suhde muuttui lukuvuoteen 1917–1918 tultaessa siten, että tyttöjä oli kaikista oppikoululaisista jopa 51 prosenttia.⁶⁷

Tyttökouluista muodostui yliopistoon johtavia kouluja vasta 1890-luvulla, sillä opillista koulua osana tyttöjen kasvatusta ei arvostettu vielä 1800-luvun alussa.⁶⁸ Kysymys tyttökoulujen laajentamisesta muodostui aikalaisille hyvin vaikeaksi kysymykseksi, ja tyttöjen koulutusta kohtaan oli paljon epäluuloja.⁶⁹ Kun tyttöoppilaitokset alkoivat kehittyä 1800-luvun lopussa, toimivat edelläkävijöinä yksityiset yhteiskoulut. Tämä yksityisistä kouluista alkanut tyttökoulujen murros raivasi tien kohti yhdeksänvuotisten tyttölyseoiden perustamista.⁷⁰ Niillä on ollut hyvin tärkeä tehtävä oppikoulun ja naisten koulutuksen kasvamisessa. Itsenäisyyden ajan alkaessa ilmapiiri oli muuttunut, ja tyttöjen oikeus oppikouluasteiseen opetukseen ja ylioppilastutkintoon koettiin tarpeellisiksi.⁷¹

Suomen sisällissota vaikutti suuresti siihen, miten opetus oppikouluissa saatiin järjestettyä lukuvuonna 1917–18. Tampereen suomalaisessa tyttökoulussa tänä lukuvuonna opetus saatiin käynnistettyä vasta syyskuun puolessavälissä, ja kevätlukukautena koulutyö piti keskeyttää jo tammikuun lopussa.⁷² Koska koulun oppilailla ei ollut mahdollisuutta jatkaa opintojaan tavalliseen tapaan, päätti Suomen hallitus siirtää oppilaat seuraavana lukuvuonna seuraavalle luokalle joulutodistusten perusteella.⁷³

---

⁶⁵ Kaarninen 1995, 148; Lukuvuonna 1879–1880 oppilaita oli sekä valtion kouluissa että yksityisissä ja kunnallisissa kouluissa 7260, kun taas lukuvuonna 1916–1917 vastaava luku oli 26073. Kiuasmaa 1982, 91.

⁶⁶ Kaarninen 1995, 149.

⁶⁷ Kiuasmaa 1982, 91–92.

⁶⁸ Salminen 2002, 33 & 78.

⁶⁹ Kiuasmaa 1982, 26.

⁷⁰ Kiuasmaa 1982, 29.

⁷¹ Ketonen 1980, 5.

⁷² Tampereen tyttölyseo 50-vuotis muistojulkaisu, 26.

⁷³ Tampereen tyttölyseo 50-vuotis muistojulkaisu, 27.

Sota jätti jälkeensä myös muunlaisia muutoksia koulun arkeen, jotka liittyivät pitkälti muuttuneeseen taloustilanteeseen. Sodan myötä koulun menot lisääntyivät huomattavasti, mutta valtionapu pysyi samana.⁷⁴ Suuressa koulussa kunnossapitokustannukset olivat melkoiset, joten rahaa koulun ylläpitoon tarvittiin runsaasti. Rahapulaa pyrittiin pelastamaan lainoilla ja oppilasmaksujen nostoilla, sekä lopulta tarjoamalla koulua valtiolle. Kun Suomi oli itsenäistynyt, alkoi valtio vähitellen ottamaan haltuunsa yksityisiä kouluja. Näin kävi myös Tampereen tyttölyseolle, joka siirtyi valtiolle syyskuun ensimmäisenä päivänä 1918.⁷⁵ Aineistoni kirjoittamisajankohtana koulu on siis käynyt läpi suuriakin muutoksia, sillä vielä sota-aikana oppilaitos oli yksityisessä omistuksessa.

Sisällissota vaikutti myös siihen, millaisista taustoista koulun oppilaat tulivat. Sisällissodan jälkeen työväestön lasten määrä oppikouluissa kääntyi hetkellisesti laskuun. Tyttöjen kirjoitelmat on kirjoitettu lukuvuonna 1918–1919, jolloin suurimman ryhmän lyseoiden, keskikoulujen ja tyttökoulujen oppilaista on muodostanut pikkuliikkeiden harjoittajien ja palvelusmiehien lapset eli niin sanotun alemman keskiluokan lapset. Työväen, torppareiden ja maanviljelystyöväen lapset muodostavat vain 9,9 prosenttia kaikista koululaisista.⁷⁶ Vuonna 1919 työväen ja torpparien lapsia oli absoluuttisesti ja suhteellisesti vähemmän kuin aikaisempina vuosina. Suomen oppikoulujen tilastollinen katsaus vuosilta 1918–1919 on katsonut tämän olleen sodan syytä.⁷⁷

---

⁷⁴ Valtionapu tuohon aikaan oli 15 000 markkaa vuodessa, minkä lisäksi jokaisesta rinnakkaisluokasta sai 2500 markan arvoisen valtionavun, ks. Tampereen tyttölyseo 50-vuotis muistojulkaisu 1934, 12.

⁷⁵ Tampereen tyttölyseo 50-vuotis muistojulkaisu, 27–28.

⁷⁶ Tilastollinen katsaus Suomen oppikoulujen tilaan ja toimintaan lukuvuonna 1918–1919 1921, 8-9.

⁷⁷ Tilastollinen katsaus Suomen oppikoulujen tilaan ja toimintaan lukuvuonna 1918–1919 1921, 9.

2. Kun arki romahtaa

Kaikki lähti sitten pois surullisin mielin, kun ei tiedetty koska taas saa tulla takaisin kouluun. Aika tuntui kovin pitkältä, kun ei ollut mitään tehtävää, aina joskus sentään läksyjä luettiin. Kaikki ihmiset oli niin jännitetyt, kun ei tiedetty, miksi vielä aika muuttuisi. Sitten alkoi Suomessa sota, valkoinen ja punainen armeija rupesivat keskenään sotimaan.⁷⁸

2.1 Koulut suljetaan

Tampereella koulut sulkivat ovensa 30. tammikuuta 1918. Tampereen suomalaisessa tyttökoulussa rehtori kutsui opettajat ja oppilaat juhlasaliin, jossa hän piti lyhyen puheen ja ilmoitti, että koulut suljetaan. Tämä johtui kouluylihallituksen määräyksestä, jossa se käski kouluja sulkeutumaan määräämättömäksi ajaksi.⁷⁹ Osa oppilaista matkusti koteihin maalle, mutta suurin osa jäi Tampereelle tai sen lähialueille koteihinsa. Kodeissaan tytöt jäivät seuraamaan taisteluja ja niiden kehittymistä.⁸⁰

Melkein kaikki tytöt aloittavat kirjoitelmansa kertomalla siitä, kuinka koulut sulkeutuivat. Lähes poikkeuksetta jokainen on muistanut jopa päivämäärän, jolloin koulut suljettiin. ”Tammikuun 30 pv:nä tullessamme kouluun, ilmoitettiin meille koulun sulkeminen määräämättömäksi ajaksi. Punaset olivatkin koettaneet sitä jo sulkea, mutta onnistumatta.”⁸¹, muistelee 14-vuotias Kaisa. Se, että kirjoitelmissa on muisteltu päivätarkasti koulujen päättymistä, ei sinänsä ole poikkeuksellista. Myös muita tapahtumia on muisteltu tarkkojen päivämäärien ja jopa kellonaikojen kera. Tytöt muistavat tarkasti sen tilanteen, jossa heille ilmoitettiin koulutyön päättymisestä määräämättömäksi ajaksi. Tämä kertoo paitsi muisteluhetken ja itse tapahtumien välisen ajan lyhydestä, mutta myös asian merkittävydestä. Esimerkiksi 15-vuotias Ester on muistanut hyvin tarkasti sen tilanteen, jossa koulujen sulkeutumisesta kerrottiin:

Koulujen kevätlukukausi v. 1918 ei kestänyt kauaa, ja tammik. 30 päivä loppui koulu. Olimme kyllä arvelleet että koulut lopetetaan mutta emme aavistaneet sitä niin pian tapahtuvaksi. Aamutunnit 30 päivänä kuluivat melkein kuten tavallisesti, mutta iltapäivällä kouluun tultaessa käskettiin oppilaitten suureksi hämmästykseksi kokoontumaan juhlasaliin rukouksiin. Siellä sitten johtajatar puhui lyhyin sanoin tilanteesta ja sanoi m.m. että koulut lopetetaan määräämättömäksi ajaksi. Olisi luullut että oppilaat olisivat päästäneet

---

⁷⁸ Kirjoitelma 217, Emma 14 vuotta.

⁷⁹ Ylikangas 1993, 33.

⁸⁰ Tampereen tyttölyseo 50-vuotis muistojulkaisu, 87.

⁸¹ Kirjoitelma 6, Kaisa 14 vuotta.

riemunkiljahduksen mutta niin ei ollut laita. Päinvastoin kaikki pysyivät ääneti ja monen silmiin kertyivät kyynleet. Viimeiseksi lauloimme 'Herra siunaa Suomen kansa' kolmannen ja toisen säkeistön. Raskaalta tuntui lähtö koulusta tuntui avain kuin olisi viimeisen kerran painanut nuo tutut ovet kiinni.⁸²

Monet kirjoittajista ovat kertoneet hyvin samanlaisesta kokemuksesta koulujen sulkemisesta kuin Ester omassa kirjoittelussaan. He ovat muistaneet ja erityisesti maininneet sen virren, joka viimeiseksi koulussa laulettiin. Kaikissa kirjoitelmissa toistuu sama teema - koulujen sulkeminen on erittäin negatiivinen asia. Toisaalta täytyy muistaa, että kirjoitelmat on tehty opettajan käskystä ja tytöt tietävät, että opettaja tulee ne myös lukemaan. Koulujen loppumisen aiheuttamaa mielipahaa on siis voitu myös korostaa, jotta opettaja saisi kirjoittajasta ahkeramman tai tunnollisemman kuvan. Kuitenkin kuten Ester, myös monet muut tytöt ovat avoimesti kirjoittaneet, että normaalisti koulujen sulkeminen olisi riemukas asia, mutta nyt tilanne oli toinen. Tämä kertoo siis siitä, että vaikka tyypillisesti loma koulusta saattaisikin olla lapsille ja nuorille suuri ilon aihe, on tilanne ollut hyvin erilainen. Koulujen päättymisen merkitsi heille normaalin arjen päättymistä. Sota merkitsee kuolemanvaaraa ja normaalin, elämää ylläpitävän arjen murtumista.⁸³ Koulujen loppu on nostettu useassa kirjoittelussa esiin juuri siksi, että sen myötä arkirutiinit ovat romahtaneet ja tilalle on tullut epävarmuus tulevaisuudesta.

Marianne Junila ja Seija Jalagin ovat artikkelissaan *Lapset ja sota* käsitelleet tätä koulujen sulkemisesta aiheutunutta epävarmuutta. Artikkelissa todetaan: "Koulunkäynnin keskeytyminen oli ensimmäisiä vakavia merkkejä sosiaalisen järjestyksen katoamisesta ja turvattomuuden tunteesta, jota sota aiheutti. Yhteiskunta tuntui hajoavan arvaamattomaksi ja oudoksi maailmaksi, jossa eivät pätenneet entiset lait."⁸⁴ Koulujen sulkemisen lisäksi he ovat nostaneet esiin tällaisiksi järjestyksen katoamisen merkeiksi muun muassa liikenneyhteyksien toimimattomuuden, hankalan ruuanhankinnan sekä ulkona liikkumisen rajoitukset.⁸⁵

Osa tytöistä on kokenut koulujen sulkeutumisen luonnolliseksi asiaksi levottomien aikojen keskellä. Monissa kirjoitelmissa on kuitenkin haettu syytä koulujen sulkeutumiseen sodan vastapuolen eli

---

⁸² Kirjoitelma 18, Ester 15 vuotta.

⁸³ Näre 2018, 339.

⁸⁴ Junila & Jalagin 2009, 323.

⁸⁵ Junila & Jalagin 2009, 323.

punaisten toimista. Kirjoitelmissa toistuvat ajatukset joko siitä, että punaiset halusivat sulkea koulut, tai siitä, että punaiset halusivat koulutyön väkisin jatkuvan sodan keskellä. ”Syynä siihen oli, että punakaartilaiset ahdistivat kouluja ja koulun oppilaita ja vaativat, että koulut oli suljettava”⁸⁶, kirjoittaa 16-vuotias Anna omassa kirjoitelmassaan. Anna ei ole ainut, joka on kokenut koulujen loppumisen nimenomaan punakaartilaisten pitkän painostuksen tuloksena. Jotkut ovat tarkemminkin pohtineet syytä punaisten palavaan haluun sulkea koulut. ”Tammikuun 29 päivä tuli eduskunnasta aivan kuin salama taivaalta käsky, että koulutyö oli lopetettava toistaiseksi. Tämä käsky tuli eduskunnan häviämisen vuoksi. Aamupäivällä ei tiedetty vielä mitään koulutyön lopettamisesta, mutta iltapäivällä yhdeltä ilmoitettiin tämä sanoma.”⁸⁷, kirjoittaa 16-vuotias Ester. Hän kokee, että punaiset ovat sulkeneet koulut täysin yllättäen hävitessään poliittisen valtataistelun.

Jotkut tytöt kirjoittavat siis punaisten halusta jatkaa koulutyötä keskellä sotaa. Vaikka koulujen sulkeminen oli negatiivinen asia, myös ajatus koulutyön jatkamisesta keskellä levotonta tilannetta tuntui tytöistä epämiellyttävältä. Esimerkiksi 16-vuotias Aina on pyrkinyt koulujen loputtua saamaan punaisilta lupalapun, jolla voisi matkustaa sotaa pakoon kotiinsa. Hän muistelee punaisten sanomisia seuraavasti: ”Hetki koulun lopetettua kävin punikkien toimistosta toiseen hakien lupalappua maalle kotiini. He nauroivat vaan, ja sanoivat ’kyllä teidän on koulua käytävä, ja jos evät opettajat sovinnosta mene, niin kannetaan.’”⁸⁸ Samaa muistelee myös Tampereen suomalaisen yhteiskoulun rehtori Kaarlo Tiililä päiväkirjoissaan. Hän on kirjoittanut siitä, kuinka 31. tammikuuta oli tullut ”sosialistien pääjohdosta tieto, että koulut on pantava käyntiin.”⁸⁹ Tampereen työväestöjen johtava komitea todella vastustikin koulujen sulkemista, eikä se olisi halunnut sallia oppilaiden päästämistä kotipaikkakunnilleen.⁹⁰ Ainan kertomuksessa voi siis olla todenmukainen kuvaus siitä, miten punaiset ovat reagoineet koulujen sulkeutumiseen.

Mielenkiintoista onkin se, mistä tytöt saivat käsityksen siitä, että punaiset painostivat kouluja sulkeutumaan. Toisaalta loma koulusta ei ole tuohon aikaan ollut mikään täysin erityinen poikkeustilanne. Jo vuonna 1917 koulutyö keskeytyi useamman kerran, ja vuosina 1917–1918

---

⁸⁶ Kirjoitelma 22, Anna 16 vuotta.

⁸⁷ Kirjoitelma 11, Ester 16 vuotta.

⁸⁸ Kirjoitelma 200, Aina 16 vuotta.

⁸⁹ Tiililä 2005, 192.

⁹⁰ Ylikangas 1993, 13.

koulupäiviä kertyi huomattavasti vähemmän kuin normaalisti.⁹¹ Tytöistä on voinut tuntua tällainen jatkuva koulutyön keskeytyminen eräänlaisena painostuksena, joka on sodan jälkeen ollut helppo vierittää vastapuolen syyksi. Toisaalta koulujen loppuminen nähtiin yleisesti negatiivisena asiana, joten syy siitä on ylipäätään voitu haluta vierittää punaisten niskaan.

Myös julkisessa keskustelussa on käytetty sananmuotoja, jotka korostavat punaisten puolen roolia koulujen sulkemisessa. Aamulehti on 3.9.1918 kirjoittanut artikkelin sisällissodasta, joka on täysin osoitettu Tampereen koulunuorille. Artikkelissa ”Koulut – Tervehdyssanoja koulunuorisolle” kirjoitetaan seuraavasti: ”Siitä on runsaasti yli puolen vuotta, kun koulujemme toiminta väkivaltaisesti keskeytettiin.”⁹² Kirjoittaja on voinut tarkoittaa, että sodan puhkeaminen ylipäätään on aiheuttanut koulujen sulkemisen, mutta tämän artikkelin luettua jää kuva, että punaiset väkivallalla sulki koulut. Tämä ja muu julkinen keskustelu on osaltaan vaikuttanut siihen, millainen kuva tytöille on jäänyt koulujen sulkemisesta.

2.2 Sosialistit ryhtyvät kapinaan

Tytöt ovat pohtineet kirjoitelmissaan syitä sille, miksi sota ylipäätään syttyi. Jotkut pohdinnat ovat jopa yllättäviä, kuten 14-vuotiaan Aunen näkemys: ”Jumala ihmeellisesti suojeli maamme Maailmansodasta, vaan tappelunhaluiset suomalaiset tappelivat keskenään.”⁹³ Aunen näkemys on kuitenkin täysin poikkeuksellinen, sillä suurimman osan mielestä sota syttyi yksinkertaisesti punaisen puolen kapinan halusta.

”Vuosi 1918 Suomessa on historiallisesti tärkeä sen kapinan vuoksi, jonka maamme sosialistit venäläisten yllyttäminä nostivat laillista hallitusta vastaan. Kaikilla aloilla lakkoiltiin ja lopulta tilanne kärjistyi niin, että ei voitu välttää aseellista ratkaisua”⁹⁴, kirjoittaa 18-vuotias Toini. Myös muut tytöt ovat kirjoittaneet sosialisteista, jotka yhdessä venäläisten kanssa ryhtyivät kapinaan laillista hallitusta vastaan. Lisäksi sana ”anarkisti” toistuu useassa kirjoitelmassa sodan puhkeamisesta puhuttaessa. Tämä on hieman erikoista, sillä kirjoittajat ovat niin nuoria, että ei luulisi heidän edes

---

⁹¹ Kaarninen 2011, 416.

⁹² ’Koulut – Tervehdyssanoja koulunuorisolle’, *Aamulehti*, 3.9.1918

⁹³ Kirjoitelma 216, Aune 14 vuotta.

⁹⁴ Kirjoitelma 189, Toini 18 vuotta.

koskaan kuulleen tätä sanaa. Termiä ja sen merkitystä on siis varmasti käsitelty joko tyttöjen kotona tai yhdessä koulussa. Tuskin on sattumaa, että niin moni käyttää sitä nimityksenä punaisesta puolesta. ”Syistä, jotka ehkä ovat liian (pitkät) laajat pienessä kertomuksessa selostaa, syntyi kaksi puoluetta, suojeluskunta ja punakaartti, joka punakaartti oli yhdistetty sekä venäläisistä että suomalaisista anarkisteista. Se tahtoi nähtävästi kukistaa vasta syntyneen itsenäisen Suomen väliaikaista hallitusta, suojeluskunta taas ryhtyi kukistamaan tuota kapinaliikettä. Näiden välillä syntyi verisiä kahakoita jopa suuria taisteluja.”⁹⁵, kirjoittaa 17-vuotias Ellen. Tytöille on siis ollut täysin selkeää se, miksi sota syttyi. Kirjoitelmissa ei esiinny mitään poikkeavia ajatuksia siitä, mitkä tekijät olisivat voineet johtaa sotaan.

Vaikka Ellen kirjoitelmassaan puhuu laajoista syistä sodan syttymiselle, harva kirjoittajista näkee sille mitään syvällisempiä taustatekijöitä. Poikkeuksiakin toki löytyy, kuten 19-vuotiaan Toinin kirjoitelmassa. ”Hirveämpää ja julmempaa kuin koskaan ennen riehui sota maassamme. Siten muka sosialistit luulivat saavansa ylivallan maassamme mutta sitten heti tykkänään nujersivat puolueensa, ettei se voi enää ehkä koskaan saavuttaa samanlaista valtaa, mutta aatteella, joka ei perustu siveelliseen maailmanjärjestykseen ja personalliseen vapauteen, ole oikeutta elää. Aate oli hyvä ja oikea, mutta he käyttivät sitä kaikkiin anarkististen kannantteittensa valehiljenä.”⁹⁶, Toini kirjoittaa. Toini on monia muita kirjoittajia vanhempi, mikä voi olla syynä hänen poikkeuksellisen syvälle pohdinnalle sodan taustoista. Toinin ajatusmaailma poikkeaa muista kertomuksista etenkin siinä, että se ei suoraa tuomitse sosialismia aatteena. Hänen mukaansa aate oli oikea ja hyvä, mutta punaiset eli ”anarkistit” käyttivät sitä väärin. Toinin ajatuksia voisi selittää hänen oma sosiaalinen taustansa, mutta hän ei tule työväenluokkaisesta perheestä, sillä Toinin isä oli toimitusjohtaja F.F. Pohjannoro.⁹⁷

Yleisesti ottaen sodan syyksi on siis yksinkertaisesti annettu punaisten halu ryhtyä kapinaan laillista hallitusta vastaan yhdessä venäläisten kanssa. Osassa kirjoitelmia venäläisiä ei mainita lainkaan, mutta suurimmassa osassa heidät yhdistetään punaisten kanssa samaan joukkoon. Täysin

---

⁹⁵ Kirjoitelma 170, Ellen 17 vuotta.

⁹⁶ Kirjoitelma 123, Toini 19 vuotta.

⁹⁷ Tämä käy ilmi Tampereen tyttölyseon 50-vuotis muistojulkaisun osiosta ”Elämäkerrallisia tietoja entisistä oppilaista”.

samanlaisia syitä sodalle on annettu Aamulehdessä, joka on ilmestynyt jo sodan aikana, 9. huhtikuuta 1918. Artikkelissa ”Sisällinen sota – Viittauksia kansalaissodan syihin”, todetaan:

Yhä suurempaa ja kauheampaa villitystä kohti on meikäläinen sosialismi kulkenut, kunnes mitta tuli niin ylitsevuotavaksi, että sosialistijohtajat ojensivat kiväärit punasille kaarteille, tekivät valtiopetoksen ja ryhtyivät kapinaan Suomen kansanvaltaista yhteiskuntajärjestystä vastaan laskeakseen kansan enemmistön raa’an ja julman terrorin alle. Mutta kenties sittenkin sisällinen sota, johon meidän oloissamme, vaikkei kyllä epäkohtia puutukaan, ei ollut mitään järjestänyt syytä, olisi voitu välttää, jos ei venäläinen bolshevikitoveri olisi myrkyttänyt tai ostanut sosialistiemme siltasaarelaista ryhmää.⁹⁸

Aamulehdessä on siis samaan tapaan kerrottu socialisteista, jotka tekevät maanpetoksen yhdessä venäläisten kanssa, tai kuten tässä artikkelissa todetaan, lähinnä venäläisten yllyttämänä. Myös kirjoitelmissa toistuva nimitys ”anarkisti” on ollut myös lehden useasti punaisesta puolesta käyttämä nimitys. Esimerkiksi 16. heinäkuuta julkaistussa artikkelissa *Arvelluttavaa intoilua* kirjoitetaan seuraavasti: ”Me porvarilliset teroitimme vielä viime syksynä ajattelevimmille socialisteille: eristäytykää anarkisteista ja niin pelastakaa socialismi. Sitä ei tehty, mutta syy ei ole meidän.”⁹⁹ Ei ole siis ihme, että tytöt ovat kirjoitelmiinsa omaksuneet tämän nimityksen tai ajatuksen siitä, että sodan alullepanijana olivat juuri nämä anarkistiset socialistit, jotka toimivat venäläisten yllyttäminä.

Haukkuminen ja toiseuden korostaminen on kirjoitelmille tyypillistä myös sodan syytä etsiessä, kuten voi huomata 16-vuotiaan Kaarinan kirjoituksesta: ”Kansan huonoin osa nousi venäläisen sotaväen tukemana maamme hallitusta ja kansamme parastamme parasta osaa vastaan. Varsinkin sivistyneistö joutui punakaartilaisten vihan kohteeksi –”.¹⁰⁰ Samalla tavalla toiseutta korostaa myös 12-vuotias Liisa: ”Kapinan alkuunpanijoita olivat Venäläiset ja Suomen sivistymättömät kansalaiset”¹⁰¹ Vastakkainasettelu näiden kahden ryhmän välillä on joissain kirjoitelmissa hyvin räikeää, kuten esimerkiksi Kaarinan ajatuksissa kansan hyvästä ja huonosta osasta. Lisäksi juuri sivistyneisyydellä eron tekeminen on myös tyypillistä tyttöjen kirjoitelmille, joissa halutaan myös korostaa itsensä kuulumista tähän kansan sivistyneeseen osaan, ja näin tehdä eroa toiseen ryhmään.

---

⁹⁸ ’Sisällinen sota – Viittauksia kansalaissodan syihin’, *Aamulehti*, 9.4.1918.

⁹⁹ ’Arvelluttavaa intoilua’, *Aamulehti*, 16.7.1918.

¹⁰⁰ Kirjoitelma 44, Kaarina 16 vuotta.

¹⁰¹ Kirjoitelma 258, Liisa 12 vuotta.

Kirjoitelmissa puhutaan sisällissodasta lähes poikkeuksetta kapinana. Tytöt ovat nimenneet kertomuksensa otsikolla ”Muistelmia kapina-ajalta 1918”, jonka heille on asettanut heidän opettajansa Eva Borg. Borg ei ole itse keksinyt puhua sodasta kapinana, vaan kouluhallituksen kiertokirjeessä, jonka pohjalta opettaja on kirjoitelmat kerännyt, on myös puhuttu sodasta ”punaisena kapinana” ja ”vapaussotana”.¹⁰² Toisaalta Borg on tehnyt siinä valinnan, ettei hän ole halunnut kirjoitelmia vapaussodan muistoista, vaan mieluummin punaisen kapinan muistoista. Kapina oli aikalaisten nimityksenä hyvin yleinen sekä punaisella että valkoisella puolella. Punaiset sanoivat tekevänsä kapinan laillista hallitusvaltaa vastaan, kun taas hallitus perusti oman armeijansa kukistamaan kapinan.¹⁰³ Juuri tästä tytöt puhuvatkin kirjoitelmissaan, tosin tuomiten jyrkästi punaisten kapinan tätä laillista hallitusta vastaan.

Aamulehdessä heti Tampereen taistelujen päätyttyä julkaistu artikkeli ”Punanen kapina” on myös puhunut vuoden 1918 tapahtumista kapinana:

Tammikuun 26 p:nä alkoi Tampereella kapina. Silloin täällä sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän ja sosialidemokratisen puolueuuvoston isänmaankavallukseen yhtynyt punainen kaarti alkoi liikehtiä. Maaliskuun 26 p:nä alkoi isänmaallinen ja sankarillinen valkoinen kaarti, Suomen laillisen hallituksen sotaväki Tampereen kaupungin piirityksen. Perjant. aamulla koitti Tampereelle vapautuksen hetki. Kaksi ja puoli kuukautta, kaksi ja puoli pitkää kuukautta oli tämä kaupunki yhtenä suurimpana sosiaalisen puolueen keskuksena, kapinallisten petturien hallussa.¹⁰⁴

Tytöt eivät juurikaan puhu vapaussodasta, joka nimityksenä korostaa sodan olleen taistelu Suomen itsenäisyyden puolesta. Vapaussota-nimitys vakiintui senaatin joukkojen sanavarastoon keväällä 1918, ja siitä tuli heti sodan jälkeen sen virallinen nimitys, jolla sisällissota tunnettiin vuosikymmenien ajan. Esimerkiksi koulukirjoissa sisällissotaa nimitettiin vapaussodaksi. Kapina-nimitys sen sijaan katosi varsinkin valkoisen puolen puheista nopeasti sodan jälkeen.¹⁰⁵ Jostain syystä opettaja Eva Borg on kuitenkin päättänyt vapaussodan sijaan puhua kapinasta. Syynä on voinut olla esimerkiksi se, että kapina-nimitys korostaa vapaussotaa enemmän punaisen puolen tekojen laittomuutta.

---

¹⁰² Kerkkonen 1920, 490–491.

¹⁰³ Haapala 2009a, 11–12.

¹⁰⁴ ’Punanen kapina. Tampere valloitettu kapinallisten käsistä. – Selontekoa Tampereen valatauksesta sekä vapaussodan kulusta yleensä.’, *Aamulehti*, 9.4.1918.

¹⁰⁵ Haapala 2009a, 10–11.

2.3 Taloustoimia, kutomista ja sotaleikkejä

Kirjoitelmista käy hyvin ilmi se, että ensimmäiset kuukaudet koulujen sulkeutumisen jälkeen ovat olleet pitkälti odottamista. Punakaarti otti vallan Tampereella jo tammikuussa 1918, mutta varsinaiset Tampereen taistelut käytiin vasta valkoisten kaupungin valtaamisen yhteydessä maaliskuun lopulla. Arkielämä Tampereella jatkui melko tavanomaiseen tapaan siis helmikuun ja maaliskuun alun ajan.¹⁰⁶ Heikki Ylikangas on teoksessaan *Tie Tampereelle* kuvannut tätä aikaa: ”Muutama päivä kumouksen jälkeen kaupunki antoi itsestään rauhanomaisen vaikutelman. Kaupat olivat auki, suurin osa tehtaista käynnissä. Ihmiset liikkuivat normaaliin tapaan askareillaan ja kävivät työssä. Helmikuussa ja maaliskuun alussa elämä Tampereella soljui suorastaan yllättävän tasaisena ja rauhallisena lukuunottamatta joukkojen liikkumista, harjoittelua ja tiedonsaannin hermostuttavaa yksipuolisuutta.”¹⁰⁷

Joillekin tytöistä tämä kaikki vapaa-aika on näyttäytynyt laiskotteluna. Tämä on aiheuttanut myös huolestuneisuutta joissakin, kuten 16-vuotiaassa Ainossa: ”Kaikki työt olivat seisahtuksissa, ja joutilaat ihmiset vetelehtivät monetkin meluten pitkin kaupunkia. Yleistä melua lisäsi vielä pöhkösanomapoikien ainainen kirkuminen.”¹⁰⁸ Koulujen päättyminen ja toimettomuus on herättänyt tytöissä selvästi turhatumista, ja toisaalta myös epävarmuuden tunnetta. ”Kun Tampereella tammik. 30 p:nä koulutyökin lopetettiin lisääntyi toimettomien luku melkoisesti. Kaduilla kuljeskeli paljon väkeä ja monenlaisia huhuja levisi.”¹⁰⁹, kirjoittaa 18 vuotias Toini omasta toimettomuuden tunteestaan.

Kaikkein nuorimmat kirjoittajat ovat voineet nähdä tämän vapaa-ajan myös mahdollisuutena käyttää enemmän aikaa esimerkiksi leikkimiseen. Joillekin siis koulujen sulkeutuminen ei ole ollut niin negatiivinen tai surullinen asia kuin mitä kirjoitelmat antavat olettaa. Tämä puoltaa sitä ajatusta, että negatiivisuutta on haluttu kirjoitelmissa korostaa, jotta opettajalle jäisi kirjoittajasta mahdollisimman tunnollinen kuva. ”Wäliaikoina leikimme yhdessä sotaleikkejä. Unohtumattomat

---

¹⁰⁶ Ylikangas 1993, 30–32 & 297.

¹⁰⁷ Ylikangas 1993, 32.

¹⁰⁸ Kirjoitelma 251, Aino 16 vuotta.

¹⁰⁹ Kirjoitelma 189, Toini 18 vuotta.

muistot jäi kapinan-ajalta”¹¹⁰, kirjoittaa 12-vuotias Aina. Väliajalla Aina viittaa siis aikaan, jolloin Tampereen valtaustaistelut eivät vielä olleet alkaneet. Kirjoittajien ikä on osaltaan vaikuttanut siihen, miten vapaa-aikaa on vietetty. Lasten on vaikeampi arvioida tulevaa, eivätkä he osaa esimerkiksi tulkita rauhattomuuden lisääntymistä sodan enteeksi.¹¹¹ Nuoremmille kirjoittajille, kuten Ainalle, lisääntynyt levottomuus ei ole tuntunut niin pelottavalta, että työskentely tai tässä tapauksessa leikkiminen olisi pitänyt keskeyttää. Aina on kokenut koulujen päättymisen mahdollisuutena saada lisää vapaa-aikaa, jota käyttää vaikkapa juuri sotaleikkeihin. Sotaleikit ovat varmasti valikoituneet leikeiksi juuri siksi, että lasten ympärillä on pyörinyt sotilaita ja he ovat nähneet muutenkin täysin uudenlaisia asioita, kuten sotilaiden harjoittelua tai aseita. Näihin ei kuitenkaan ole Ainan kertomuksen mukaan suhtauduttu pelolla, vaan ne on otettu osaksi leikkiä. Joillekin lapsille esimerkiksi pommitukset ovatkin tuottaneet viihdettä ja jännitystä, jota Sari Näre ja Jenni Kirves kuvaavat artikkelissaan *Lapsuus sodan keskellä* sodan lumoksi. Heidän mukaansa joillekin lapsille sota oli suuri seikkailu, jolla oli myös jännittävä ja mielikuvitusta kiihottava puolensa.¹¹²

Tytöillä on ollut aikaa seurata sodan kehittymistä, ja moni kertookin kirjoitelmassaan joukkojen liikkumisesta ja harjoittelusta. ”Pian saikin nähdä kapinallisten n.k. punakaartilaisten marssivan pitkin katuja ja harjoittelevan Pyhäjärven ja Näsijärven jäällä kivääriammuntaa. Aleksanterin torilla harjoitettuun juoksua, marssia, käännöksiä y.m.”¹¹³, kirjoittaa 17-vuotias Tyyne. Joukkojen liikkuminen ja harjoitukset ovat selvästi olleet tytöille uutta ja ihmeellistä, sillä heidän tekemisistään kerrotaan hyvin tarkasti. Toisaalta punaisten toimet ovat aiheuttaneet tytöissä myös huvitusta. Tyyne jatkaa harjoittelujen kuvaamista: ”Naurettavaa oli kuulla kun päällikkö komensi: ’Käännös tonne noin’ tai ’vasenta olkapäätä kaartaan’, ’oikeata kylkeä nostaen.’”¹¹⁴ Myös 16-vuotias Hilja on kokenut punaisten toimet ja etenkin aseenkäytön naurettavaksi: ”Oli melkein naurettavaa nähdä miten miehet, jotka eivät koskaan ennen olleet pyssyä käyttäneet, ampuessaan tupsahtivat selälleen.”¹¹⁵

---

¹¹⁰ Kirjoitelma 265, Aina 12 vuotta.

¹¹¹ Junila & Jalagin 2009, 323.

¹¹² Näre & Kirves 2010, 26.

¹¹³ Kirjoitelma 165, Tyyne 17 vuotta.

¹¹⁴ Kirjoitelma 165, Tyyne 17 vuotta.

¹¹⁵ Kirjoitelma 158, Hilja 16 vuotta.

Tällainen punaisten pilkkaaminen on siitä erityistä, että nämä tytöt tuskin itse saaneet ajatusta pitää tällaista toimintaa naurettavana. Esimerkiksi 17-vuotiaan Tyynen pilkka punaisen puolen päälliköiden komennukselle vaikuttaa jostain opitulta, sillä tuon ikäisen tytön ei olettaisi tietävän, miten joukkoja kuuluisi komentaa. Aamulehdessä ei esiinny ainakaan täysin vastaavia pilkkakirjoituksia. Punaisten kokemattomuus aseidenkäytössä on otettu huomioon yhdessä artikkelissa, joka ilmestyi 26. toukokuuta: ”Vilkkaimmilla katuammunta oli helmikuun alkupuolella. Se yhdistyi useimmiten johonkin etsintään, mutta saattoi esiintyä ilmankin. Alku siihen lienee aina ollut siinä, että joku pyssyn pitelemiseen tottumaton punakaartilainen sitä hypistellessään sai sen laukeamaan.”¹¹⁶ Lehdessä, kuten esimerkiksi juuri tässä artikkelissa, tähän kokemattomuuteen suhtaudutaan kuitenkin pikemminkin kauhulla, eikä sille naureskellen. Tytöt ovat siis kuulleet vastaavanlaista pilkkaa mitä luultavammin kotonaan, mutta julkisessa sanassa ei täysin vastaavia kirjoituksia ainakaan näin pian sodan jälkeen ole esiintynyt. Tämä voi johtua siitä, että sodan päätyttyä porvarillisissa lehdissä punaisista pyrittiin luomaan mahdollisimman negatiivista kuvaa, johon ei tällainen naurettavuus olisi sopinut.

Vaikka joillekin kirjoittajista punaisten sotilaiden harjoittelun ja aseidenkäytön katselu on aiheuttanut huvitusta, suurin osa heistä kertoo tapahtumien herättäneen levottomuutta, jännittyneisyyttä tai muuten harmitusta. Sota ja sitä edeltäneet toimet tuntuvat lapsille ja nuorille käsitteenä vieraalta ja pelottavalta. Tämän takia sota haluttiin työntää pois mielestä, ja siinä auttoi omien arkisten puuhien jatkaminen.¹¹⁷ Tyttöjen on käsketty kirjoittaa siitä, mitä he työskentelivät sodassa, ja siksi lähes jokaisessa kirjoitelmassa kerrotaan arjesta sodan keskellä. Kirjoitelmat antavatkin hyvän kuvan siitä, miten tytöt ovat kuluttaneet aikansa sodan loppumista odottaessaan.

Tytöt nostavat jälleen esiin hyvin samantyyllisiä asioita, ja etenkin korostuu äidin auttaminen sekä yleiset talousaskareet. ”Kapina-aikana tein kotona kaikenlaisia taloustoimia sekä opettelin valmistamaan helpompia ruokalajeja. Sitä paitsi luin vähän joka päivä ettei kaikki ennen luettu olisi kokonaan unohtanut.”¹¹⁸, kirjoittaa 14-vuotias Anna. Yhtä yksityiskohtaisesti omaa arkeaan muistelee myös 15-vuotias Helmi: ”Aina muiden töiden lomassa ompelin milloin mitäkin. Muidenmuassa ompelin erään suurtöisen pöytäliinan ja sain sen valmiiksi juuri silloin, kun tuli tieto

---

¹¹⁶ ’Punasen hirmuvallan aikana Helsingissä’, *Aamulehti*, 26.05.1918.

¹¹⁷ Junila & Jalagin 2009, 322–323.

¹¹⁸ Kirjoitelma 38, Anna 14 vuotta.

metelin taukoamisesta.”¹¹⁹ Oma aktiivisuus on helpottanut sodasta selviämistä, minkä takia pienemmätkin asiat ovat voineet tuntua merkittäviltä.¹²⁰ Jotkut tytöistä ovatkin kertoneet hyvin tarkasti kaikista sodan aikana suorittamisesta tehtävistään.

Anna nostaa esiin lukemisen, ja monet muutkin tytöt kertovat omasta aktiivisuudestaan koulun suhteen, vaikka koulut olivatkin suljettuina. Tämä on voinut johtua siitä, että opettaja on lukenut kirjoitelmat, ja he ovat siksi halunneet antaa itsestään ahkeran kuvan myöskin koulutöiden osalta. Kirjoitelmien mukaan tytöt ovat halunneet pitää itse huolta omasta oppimisestaan, kun koulussa käyminen ei ole ollut mahdollista. ”Kotona ollessani autoin äitiäni taloudessa. Luin iltaisin koulukirjojani, etenkin saksaa, vaan eipä tahtonut muistissa pysyä mikään, kun levottomuutta oli ympärillä.”,¹²¹ kirjoittaa 17-vuotias Mirjam. Etenkin saksan kielen lukeminen nostetaan esiin muutamassa kirjoitelmassa puhuttaessa koulutöiden tekemisestä sodan aikana.

Kuten Mirjam kertomuksessaan toteaa, koulukirjojen lukeminen ja muukin työskentely on ollut hankalaa sodan aikana. Aika on ollut hyvin levotonta, minkä takia töiden tekoon keskittyminen on tuntunut mahdottomalta. Koska tytöille on annettu tehtäväksi kirjoittaa omasta työskentelystään, ovat monet myöntäneet suoraan, ettei sodan keskellä työskentelystä ole tullut yhtään mitään. Toisaalta jotkut ovat kokeneet kasvaneen vastuunsa hienona mahdollisuutena. Esimerkiksi 15-vuotias Aune kertoo kirjoitelmaansa siitä, kuinka hänen äitinsä oli ”valloituksen” aikana pitkään sairaana. Tänä aikana Aune ja hänen siskonsa saivat hoitaa taloutta.¹²² Aunen kertomuksessa korostuu nimenomaan se, että hänelle oli suuri kunnia ottaa vastuuta taloudenhoidosta.

Elintarviketilanne Suomessa alkoi huonontua Venäjällä tapahtuneen Maaliskuun vallankumouksen myötä. Viljansaanti oli huonoa, joten toukokuussa 1917 eduskunta hyväksyi elintarvikelain, jonka mukaan hallitus sai takavarikoida elintarvikkeita ja muita tarveaineita. Lisäksi maidosta, voista ja lihasta oli pulaa varsinaisissa kaupoissa. Loppuvuodesta 1917 viljaa oli maassa huomattavasti paljon vähemmän kuin aikaisempina vuosina, mutta tilannetta saatettiin paikata korvaamalla leipä

---

¹¹⁹ Kirjoitelma 61, Helmi 15 vuotta.

¹²⁰ Junila & Jalagin 2009, 326.

¹²¹ Kirjoitelma 185, Mirjam 17 vuotta.

¹²² Kirjoitelma 5, Aune 15 vuotta.

esimerkiksi perunalla tai jopa lihalla. Hinnat kuitenkin olivat yleisesti Suomessa nousussa, mikä teki elintarviketilanteesta pahemman kuin itse tavarahan puute.¹²³

Tampereella punaisen vallan alkuaikoinen tilanne ei juurikaan poikennut tästä syksyn 1917 tilanteesta. Elintarviketilanne oli huono, mutta ruokaa sai virallisesta jakelusta sekä mustasta pörssistä, josta ostaessa piti maksaa huomattavasti kalliimpi hinta.¹²⁴ Huono elintarviketilanteen myötä ovat jotkut tytöistä joutuneet jonottamaan erilaisissa ruokajonoissa. Talvi- ja jatkosodassa nuorten elinoloja tutkinut Sari Näre kertoo artikkelissaan *Nuoruus sodan hävityksessä* nuorten elinolosuhteisiin vaikuttaneen maata vaivanneen elintarvikepuulan: ”Moni nuori muistaa tuosta ajasta vatsassa kurnineen nälän ja jonottamisen.”¹²⁵ Vaikka Näre on artikkelissa on käsitelty toisen sodan nuorten kokemuksia, voi kirjoitelmien perusteella sanoa elintarvikepuulan ja siitä johtuneen nälän olleen suuri tekijä myös sisällissodan kokeneiden lasten ja nuorten elämään. Kirjoitelmissa köyhyydestä puhutaan surulliseen sävyyn, kuten 13-vuotiaan Ainin kertomuksessa: ”Meillä ei ollut leipää ollenkaan. Taikina pytty jäi kotiin kun ei huomattu ottaa mukaan. Minä kävin joka päivä leipäjonossa enkä saanut mitään koskaan.”¹²⁶ Joillekin tytöistä tämä jokapäiväinen jonottaminen on ollut mielekästäkin: ”Myöskin kävin miltei joka päivä kaikenlaisissa jonoissa jonottamassa ruokatavaroita. Siellä oli erittäin hauska kuunnella ja väitellä muijain kanssa kaikennäköisistä asioista”¹²⁷, kirjoittaa 14-vuotias Martta. Jonottamisen mielekkyys on luultavasti johtunut koulujen sulkeutumisesta, sillä Martan kertomuksessa korostuu se, että hän on jonottaessaan tavannut ihmisiä ja päässyt keskustelemaan.

Kirjoitelmissa korostuu myös se, että leipäjonoissa seisominen ja yleisesti köyhyys on ennen sotaa ollut melko vieras asia tytöille. Esimerkiksi 13-vuotias Ester toteaa: ”Kapina aika oli hirmuista aikaa ja se niin kuin tiedämme teki monesta ihmisestä köyhän.”¹²⁸ Ester, joka on nuoremmosta päästä kirjoittajista, ei mainitse millään tavalla sotaa edeltänyttä köyhyyttä, vaan kokee köyhien ihmisten tulleen ainakin hänen tietoisuuteensa vasta sodan jälkeen. Voi toki olla, ettei Ester ennen sotaa ole

---

¹²³ Haapala 2009b, 83–84.

¹²⁴ Hoppu 2008a, 88.

¹²⁵ Näre 2008, 15.

¹²⁶ Kirjoitelma 238, Aini 13 vuotta.

¹²⁷ Kirjoitelma 167, Martta 14 vuotta.

¹²⁸ Kirjoitelma 234, Ester 13 vuotta.

juurikaan tavannut köyhyyttä omassa elämässään, joten se todella on näkynyt hänen elämässään vasta sodan päätyttyä.

Monissa kirjoitelmissa puhuvat myös töistä, joita tytöt ovat tehneet valkoisen armeijan hyväksi. Myös näistä töistä puhutaan suurella ylpeydellä. Tytöt ovat etenkin kutoneen valkoisille sotilaille käsineitä ja sukkia, jotka heidän mukaansa on otettu suurella kiitoksella vastaan. ”Kapinan aikana en työskennellyt missään sotatoimissa vaan olin kotona äidin apuna ja kudoin vähän sotilaille käsineitä ja annoin sitten kun valkoiset tulivat Kangasalle ja ne olivatkin erittäin tervetulleita heille.”¹²⁹, kirjoittaa 16-vuotias Hanna. Valkoisella puolella naiset ja tytöt valjastettiin tekemään töitä myös kotona, mikä tarkoitti esimerkiksi useampien tyttöjen harjoittamaa suojeluskuntalaisten vaatettamista. Annika Latva-Äijö toteaa väitöskirjassaan *Lotta Svärdin synty – Järjestö, armeija, naiseus 1918–1928*, että ”Valkoisessa Suomessa naisten sotatyö asettui nopeasti yhteiseen muottiin, toteutti selkeää mallia, joka saneli toiminnan sisällöt.”¹³⁰ Valkoiset naiset, kuten myös Tampereen tyttökoululaiset, ryhtyivät siis näinä kriisiaikoina tekemään heidän toimenkuvaansa sopivia töitä, joita olivat ruokkiminen, vaatettaminen ja hoivaaminen. Tämä toimenkuva on myöhemmin muodostanut Suomen Lotta Svärd-järjestön toiminnan perusteet.¹³¹

Punaisten hallitsemilla alueilla, kuten Tampereella, tätä työtä täytyi kuitenkin tehdä salaa, ja tarvikkeet piilottaa mahdollisten kotitarkastusten varalta. Työ oli suojeluskuntien kannalta hyvin merkittävää, sillä talvi 1918 oli kylmä ja lämpimiä vaatteita tarvittiin.¹³² Tytöt olivatkin olleet hyvin ylpeitä siitä avusta, mitä he ovat voineet valkoiselle puolelle antaa. Kutomisen lisäksi tämä tarkoitti esimerkiksi punaisten puhelujen kuuntelua. Tampereelle jääneiden suojeluskuntalaisten toiminta keskittyikin lähinnä puhelinliikenteen salakuunteluun.¹³³ Lapset ja nuoretkin ovat siis ottaneet osaa tähän salakuunteluun ja näin ollen saaneet tietoa punaisten toimista, kuten 15-vuotias Aino kertoo: ”Kuuntelin usein puhelimesta, kun punaiset puhuivat. Saimme tietää paljon niiden asioista, kuulimme muun muassa, että he tiesivät, että valkoiset ovat Aniossa.”¹³⁴

---

¹²⁹ Kirjoitelma 56, Hanna 16 vuotta.

¹³⁰ Latva-Äijö 2004, 49.

¹³¹ Latva-Äijö 2004, 51.

¹³² Lintunen 2018, 185.

¹³³ Hoppu 2008a, 88.

¹³⁴ Kirjoitelma 16, Aino 15 vuotta.

Kaikkein eniten kirjoitelmissa kuitenkin toistuu auttaminen Punaisen ristin sideosastolla. Lääkintähuoltoa varten Tampereelle perustettiin Suomen Punaisen Ristin sairaaloita, jotka sijoitettiin yleensä julkisiin rakennuksiin, kuten kouluihin.¹³⁵ Punaisen ristin Tampereen osaston johtokunta pyysi Tampereen tyttökoulua sairaalatarkoituksiin, jota varten se sitten luovutettiinkin ilmaiseksi.¹³⁶ Kuusitoistavuotias Elsa kirjoittaa hyvin yksityiskohtaisesti siitä, millaista työ Punaisessa ristissä oli:

-- sairaaloita sekä sideosastoja perustettiin. Minä olin myöskin mukana, auttamassa olin ensin vähäsen aikaa valtion koululla (tyttökoululla) siteiden valmistamisessa. Sitten perustettiin meidän kouluun sairaala, minne pääsin auttamaan. Laitoimme ensin sänkyt valmiiksi ja sitten täytimme patjan päälliset oljilla sekä merkkasimme lakanat, tyynyliinat, viltit, sairaiden paidat, housut ja sukat. Kun sairaalassamme oli kaikki kunnossa, silloin tuotiin sinne sairaita, haavottuneita punikkia. Minun hommaani kuului siellä kantaa sairaille ruokaa, petata heidän sänkyjään, kuivata astioita ja pestä sylkykuppeja y.m. pientä hommaa mitä osasin tehdä. Ajat vierivät nopeasti eteenpäin--¹³⁷

Useat tyttökoulun oppilaat ja suurin osa koulun opettajakunnasta työskentelivät Punaisessa ristissä sodan aikana.¹³⁸ Tämä on selvästi ollut ylpeyden aihe myös Tampereen tyttökoululle, sillä asiaa muisteltiin erikseen Tampereen tyttölyseon 50-vuotis muistojulkaisussa. ”Useat koulun opettajat ja oppilaat palvelivat vapaaehtoisesti Punaisen ristin työssä pelottomina ja uhrautuvina, ollen usein hengenvaaralle alttiita.”¹³⁹ Myös kirjoitelmat kerännyt opettaja Eva Borg on muistellut erityisesti näitä Punaisessa ristissä työskennelleitä tyttöjä kertoessaan lukuvuosien 1917–18 vuosikertomuksessa opettajien ja oppilaiden vaiheita ”kapina-aikana.”¹⁴⁰ ”Niinpä ’Tampereen punainen risti’ heti kapinan aikana sai heistä ahkeria ja innokkaita työntekijöitä. – Iloisena he vielä jälestäpäinkin kertoivat, miten ihanaa oli, että hekin saivat ottaa osaa työhön isänmaansa vapauttajien hyväksi.”¹⁴¹

Juuri Borgin kuvaamalla tavalla työt kertovatkin työstään punaisessa ristissä. ”Kun koulu oli suljettu aloin muutamien muiden tyttöjen kanssa hakea jotain työtä. Koululäksyjämme emme voineet, kuvassa jännityksessä kun olimme, lukea. Emme löytäneet mitään työtä, kunnes eräänä iltana Ainikki Kivi ilmoitti meille, että voisimme mennä tekemään sidotarpeita Neiti Borg’n luokse. Me

---

¹³⁵ Hoppu 2008a, 72.

¹³⁶ Tampereen tyttölyseo 50-vuotis muistojulkaisu, 26.

¹³⁷ Kirjoitelma 13, Elsa 16 vuotta.

¹³⁸ Tampereen tyttölyseo 50-vuotis muistojulkaisu, 88–89.

¹³⁹ Tampereen tyttölyseo 50-vuotis muistojulkaisu, 26–27.

¹⁴⁰ Tampereen tyttölyseo 50-vuotis muistojulkaisu, 87.

¹⁴¹ Tampereen tyttölyseo 50-vuotis muistojulkaisu, 88–89.

innostuneina lähdimme sinne, iloissamme siitä, että vihdoinkin voisimme jotain, jolla voimme edes jotenkin hyödyttää.”¹⁴², kirjoittaa 17-vuotias Kaisa. Opettaja Borg on toiminut Tampereen Punaisessa ristissä sidetarpeiden valmistusosaston johtavana työntekijänä.¹⁴³ Monet tytöistä ovatkin toimineet järjestössä nimenomaan sidetarpeiden tekijänä. Myös Suomen Punaisen ristin Tampereen osaston toimintakertomus on muistanut vapaaehtoisten toimintaa: ”— (Neiti Borgin sekä muiden osaston johtajien) joitten ohjaamina toistasataa nuorta, reipasta tyttöä, joukossa parvi poikia ja vanhempia naistenkilöitä, parin kuukauden ajan aamusta iltaan aherteli kaikenlaisten sidetarpeitten valmisteluun.”¹⁴⁴

Innostus ja ylipäättään Punaisessa ristissä työskentelyn korostaminen on varmasti johtunut juuri neiti Borgin roolista järjestössä. Useampi tytöistä on maininnut Borgin jossain kohdassa kirjoitelmaansa. Esimeriksi 15-vuotias Jenny kertoo Suinulan verilöylystä ja sen yhteydessä mainitsee opettajansa: ”En (ensin) uskonut sitä ensin, mutta siskoni Ester oli kuullut siitä myöskin neiti Borgilta. Neiti Borg oli menossa hakemaan sidetarpeita Tammelasta ja hän tarvitsi apua. Minä yhdyin sisareneni häneen. Saatuamme pakettimme lähdimme eri teitä neiti Borgin kotiin, ettemme olisi herättäneet kapinallisissa huomiota.”¹⁴⁵

Työ sidetarpeiden parissa ei suurimmalle osalle lapsista ja nuorista ole ollut millään tavalla järkyttävää, vaan sitä on ainoastaan pidetty suurena ylpeyden aiheena. Osa tytöistä kuitenkin kertoo siitä, millaista oli nähdä pahoin vahingoittuneita ihmisiä. Harvat kuitenkaan muistelee tätä millään tavalla traumatisoineena kokemuksena, vaan muistelu kietoutuu pikemminkin auttamisen iloon. Joissain harvoissa kirjoitelmissa kerrotaan siitä, miten järkyttävää oli nähdä haavoittuneita sotilaita. Tästä kertoo esimerkiksi 16-vuotias Katri, jonka kirjoitelmasta välittyy hyvin se, kuinka häpeiltyä negatiiviset ja pelokkaat tunteet olivat, vaikka kokemukset saattoivat olla hyvinkin traumatisoivia:

Innostuin niin, että ajattelin myöhemmin ruveta sairaanhoitajattareksi. Me apulaistytöt selvittelimme aina laatikon, joka tuotiin leikkaushuoneesta. Se oli täynnä verisiä siteitä, jotka haisivat inhottavalta. Erottelimme haavakankaat toiseen sankoon ja (sthelstokit) toiseen, edelliset tulivat pestäviksi, jälkimmäiset poltettaviksi. Kerran, kun taas olimme perkaamassa

---

¹⁴² Kirjoitelma 6, Kaisa 17 vuotta.

¹⁴³ VA, 219b Tampereen keräyspiirin valkoisten asiakirjat 1918–1918, Lyhyt kertomus Suomen Punaisen Ristin Tampereen osaston toiminnasta v. 1918.

¹⁴⁴ VA, 219b Tampereen keräyspiirin valkoisten asiakirjat 1918–1918, Lyhyt kertomus Suomen Punaisen Ristin Tampereen osaston toiminnasta v. 1918.

¹⁴⁵ Kirjoitelma 162, Jenny 15 vuotta.

laatikkoa, löysimme sieltä kauhuksemme koko käden, joka oli vähän olkapään alapuolelta sahattu poikki. Ensimmältä tuntui kaikki tuo vallan pöyristyttävältä, mutta hoitajattaret sanoivat, että emme saisi kammoksua, vaikka mitä näkisimme. Lopulta tottui kaikkeen, eikä mikään tuntunut enää hirvittävältä. – Sidehuoneessa oli eräs potilas sidottavana, hänen selkäänsä oli lentänyt sharpnellin siru, joka oli repinyt koko selän, niin syvä oli läpi, että hoitajatar saattoi pistää kätensä rannetta myöden sinne, kun hän puhdisti haavaa. Sieltä näkyi keuhkot ja yleensä kaikki mitä selkärangan ja rintakehän välillä on. Se oli kauheinta, mitä koskaan olin nähnyt ja miesparka tuskissaan huusi niin että korvia vihloi arvatenkin teki puhdistaminen kauhean kipeätä. Vain pidellessäni polveni alkoivat horjua ja käteni vapista, mutta en kehdannut näyttää arkamaisuuttani, kun olin sanonut voivani katsella vaikka mitä.¹⁴⁶

Suurin osa tytöistä sekä heidän opettajansa kuvaa työn Punaisessa ristissä olleen työtä vain valkoisten ”isänmaan vapauttajien”¹⁴⁷ hyväksi. Valkoisten auttamista on luonnollisesti haluttu korostaa kirjoitelmissa, sillä punaisten auttaminen ei sopisi kirjoitelmien yleiseen luonteeseen. Jotkut kirjoittajista ovat kuitenkin nostaneet esiin sen, että ennen kaupungin valtaustaistelua hoidettavina oli lähestulkoon ainoastaan punaisia tai venäläisiä, ja vain harvoissa tapauksissa siviilejä tai vangiksi saatuja valkoisia.¹⁴⁸ Kuusitoistavuotias Eeva kirjoittaa siteiden tekemisestä Punaisessa ristissä seuraavasti: ”Suuri osa niistä tuli punaisten hyödyksi, joka seikka ei meitä oikein miellyttänyt.”¹⁴⁹ Myös Suomen Punaisen ristin Tampereen osaston toimintakertomuksessa on nostettu esiin punaisten auttaminen, mutta siinä on korostettu sen olevan vain näennäisesti vastapuolen avustamista: ”Vaikkakin siis työ näennäisesti ja pinnalta katsoen oli työtä punaisten hyväksi, oli se sittenkin, kuten sanottu, ja alunpitäen päämäärästään tietoista työskentelyä valkoisen armeijan ja sen sairaanhoidollisten tarpeitten hyväksi.”¹⁵⁰

Punainen risti ja siellä työskentely toistui kirjoitelmissa. Yleisesti ottaen Punaisen ristin toimintaa ja työntekijöitä arvostettiin sodan jälkeen, mitä osoittaa esimerkiksi Aamulehden 2.6.1918 julkaistu artikkeli ”Kiitos suoritetusta työstä”. Aamulehdessä kirjoitetaan:

Heti kansalaissodan puhjettua ja viime helmikuun ensi päivinä aloitti Suomen Punaisen ristin Tampereen osasto ripeästi työnsä sairaitten ja haavoittuneitten sotilaitten hoitoa vasten. Sidonta-asemia perustettiin sairaaloita avattiin yksi toisensa perästä ja toimistoa Punaisen ristin työn keskittämiseksi laajennettiin aina tarpeen mukaan. Kahdella tyhjällä kädellä aljettu ja Tampereen valloituksen jälkeen huippunsa parhaat tarkoituksensa saavuttanut työ on

¹⁴⁶ Kirjoitelma 125, Katri 16 vuotta.

¹⁴⁷ Tampereen tyttölyseo 50-vuotis muistojulkaisu, 89.

¹⁴⁸ Hoppu 2008a, 72.

¹⁴⁹ Kirjoitelma 172, Eeva 16 vuotta.

¹⁵⁰ VA, 219b Tampereen keräyspiirin valkoisten asiakirjat 1918–1918, Lyhyt kertomus Suomen Punaisen Ristin Tampereen osaston toiminnasta v. 1918.

menneitten kuukausin aikana suonut hoivaa ja hoitoa, kipujen kärsimysten ja tuskain lievikettä useille tuhansille ensin punaisille myöhemmin valkoisille sankarillisille sotureille ja maansa vapauttajille. Vaikka tätä työtä Punaisen ristin Tampereen osasto ei olisi kyennyt suorittamaan elleivät lukemattomat kansalaiset olisi rientäneet huomattavilla sekä raha- että tavaralahjotuksilla ja vapaaehtoisella, palkattomalla työllä sitä tukemaan ja kannattamaan.¹⁵¹

Työn saama huomio ja arvostus on varmasti nostanut tyttöjen intoa kirjoittaa siitä. Myös ne tytöistä, jotka on käännytetty Punaisen ristin sidonta-asemilta työn puutteen takia kotiinsa, ovat kuitenkin maininneet pyrkineensä toteuttamaan hyvää. Toisaalta Aamulehti tuo hyvin ilmi myös sitä, miten punaisten auttamiseen kuului suhtautua. Artikkelissa mainitaan työn saavuttaneen parhaan tarkoituksensa vasta Tampereen valloituksen jälkeen, eli silloin, kun sairaalaan on tuotu vain valkoisia sotilaita. Ei ole siis yllättävää, että jotkut tytöistä ovat halveksuneet toimintaa punaisten hyväksi ja pyrkineet samalla korostaa sitä, että auttamisen tarkoituksena oli toimia valkoisen puolen apuna.

3 Punainen hirmuvalta

Kukapa olisi uskonut, vaikka edeltäpäin olisi sanottu, että kansalaissota tulee olemaan niin julma. Sellaista raakuutta ja hirmuisuutta ei koskaan olisi luullut löytävän ihmisessä, varsinkaan niin suuressa määrässä. Kaikkein alhaisemmat suoraan sanoen eläimelliset ajatukset ja teot ilmenivät ihmisessä, jotka rupesivat maamme lakeja vastaan.¹⁵²

3.1 Ryöstöt, kotitarkastukset ja murhat

”Meidän maassamme ei siis eduskunta ehtinyt kauvankaan olla korkeimman vallan haltijana, kun syrjästä käsin, Venäjän ja bolshevikien kiihotuksesta ja käskystä, astui näyttämölle vallananastaja, kotimainen rikoksellinen hirmuvalta”¹⁵³, kuvataan Aamulehdessä punaisten vallan aikaa Tampereella. Tämä aika tunnetaan punaisena hirmuvallan aikana paitsi Aamulehdessä myös tyttöjen kirjoitelmissa. Hirmuvaltaan kuului tyttöjen mukaan kaikenlaisia hirmutekoja, kuten ryöstöjä, kotitarkastuksia, tulipaloja ja murhia.

---

¹⁵¹ 'Kiitos suoritetusta työstä', *Aamulehti*, 02.06.1918.

¹⁵² Kirjoitelma 184, Toini 18 vuotta.

¹⁵³ 'Kirje Tampereelta', *Aamulehti*, 26.05.1918.

Kirjoitelmissa korostetaan sitä kauhua ja pelkoa, mitä punaisten läsnäolo Tampereella aiheutti. Punaisia kuvataan ”punaisiksi rosvoiksi”¹⁵⁴, jotka kävivät joka päivä ryöstöretkillä. Kaikkein konkreettisimmin tamperelaisia koskettivatkin punaisten tekemät kotitarkastukset, joihin kuului aseiden ja elintarvikkeiden etsintää ja takavarikointia. Koko siviiliväestöä nämä tarkastukset eivät kuitenkaan koskeneet, vaan punaiset olivat innokkaita tekemään tarkastuksia lähinnä porvariston asuntoihin.¹⁵⁵ Tämän takia osalla tytöistä on henkilökohtaisia kokemuksia näistä tarkastuksista. Punaisten tekemiä kotitarkastuksia ja ”ryöstöjä”¹⁵⁶, kuvaillaan monessa kirjoitelmassa, ja esimerkiksi 18-vuotias Liisa muistelee niitä seuraavasti:

Pysyvimmin painui mieleeni Pälkäneen punasen kaartin mellastus kotonani 13 päivänä helmikuuta. Heitä oli noin kolmisenkymmentä miestä ja punainen risti, johon kuului 2 sairaanhoitajatar. Päällikkö ryntäsi huoneeseen kuuluttaen ”Ruokaa, pian, hyvää ja paljon”. Häntä seurasi koko joukko; jokaisen oli koetettava keinutuoleja ja sohvia saadakseen mahdollisimman hyvän paikan. Yksi avasi pianon ja alkoi hakata sitä voimiensa takaa, toinen löytää viulun ja silloin on tanssi täydessä käynnissä. Sisareni ja minun he kyllä sanoivat tappavansa, mutta kun meillä on niin saastainen vesi, etteivät voi tahria käsiään. Sain kuulla raakuuksia, joille ei vertoja liene, sain nähdä kotini koko rauhan ja pyhyiden rikottavan niin, etten pitkiin aikoihin ollut tuntea kotia kodikseni.¹⁵⁷

Liisan tarinassa korostuu punaisten raakuus ja sivistymättömyys. Tarinan mukaan punaiset koettavat keinutuoleja ja sohvia kuin he eivät olisi koskaan tällaisia ylellisyystuotteita nähneetkään. Lisäksi kuvaus punaisista tanssimassa ja ”hakkaamassa” pianoa korostaa joukon sivistymättömyyttä. Jotkut tytöistä ovatkin kuvailleet punaisia ”Suomen sivistymättömiksi kansalaisiksi”¹⁵⁸. Sivistyksen puutteesta on puhuttu myös Aamulehdessä useaan otteeseen. Esimerkiksi toukokuussa julkaistussa artikkelissa ”Kansansivistyksemme ja äskeiset hirmutyöt”, on korostettu sitä, että punaisten tekemiin ”hirmutöihin”¹⁵⁹ voi kyetä kuin sivistymättömät kansalaiset. ”Nuo järjettömät hirmuteothan ovat raakalaisten, vieläpä pahempien kuin raakalaisten, eikä sivistyskansa tekoja. – Sanottanen ehkä että syynä noihin kamaliin hirmutekoihin on ollut syvälle juurtunut luokkaviha, yksityiskosto ja hetkellinen kiihko. Siinä kyllä on kai jonkun verran perää, mutta pääsyynä on

---

¹⁵⁴ Ks. esim. kirjoitelma 13, Elsa 16 vuotta.

¹⁵⁵ Hoppu 2008a, 88.

¹⁵⁶ Ks. esim. kirjoitelma 9, Anni 15 vuotta.

¹⁵⁷ Kirjoitelma 213, Liisa 18 vuotta.

¹⁵⁸ Ks. esim. kirjoitelma 258, Liisa 12 vuotta.

¹⁵⁹ ’Kansansivistyksemme ja äskeiset hirmutyöt’, *Aamulehti*, 26.5.1918.

sittenkin pidettävä asianomaisten todellisen sivistyksen täydellistä puutetta”¹⁶⁰, artikkelissa kerrotaan. Sanoma on siis yksinkertainen – sodalle voidaan nähdä syyksi vaikkapa luokkien välinen viha, mutta todellisuudessa yhden kansanosan sivistymättömyys on ajanut Suomen tähän tilanteeseen. Useat tytöistä on siis jakanut tämän artikkelin kanssa saman näkemyksen siitä, että sivistyksen puute on johtanut näihin hirmutekoihin.

Punaiset ryöstäjät oli termi, jota käytettiin yleisesti valkoisella puolella. Tampereen porvarilliselle siviiliväestölle punainen valta-aika näyttäytyi etenkin punakaartin suorittamina kotitarkastuksina, jotka koettiin hyvin loukkaaviksi.¹⁶¹ Kotitarkastusten jättämän katkeruuden voi huomata yleisesti valkoisen puolen kirjoituksista. Aamulehdessä julkaistussa artikkelissa on kerrottu kotitarkastuksista: ”—(punakaarti on) pannut mielensä mukaan toimeen kotitarkastuksia ja ryöstöjä, nuuskien rauhallisten ihmisten asunnot, aseita etsien, murhaten ne, jotka sen hirmuvallan alle eivät ole alistuneet taikka joilla se on epäillyt aseita olevan.”¹⁶² Samaan tapaan on puhuttu myös vuonna 1926 ilmestyneessä teoksessa *Punaisten hirmutyöt vapaussodan aikana – Sitä varten ettei totuus unohtuisi*. ”Kotitarkastuksia tehtiin milloin milläkin tekosyyllä”¹⁶³, kirjassa sanotaan. Myös kirjoitelmista voi huomata tarkastusten aiheuttaneen katkeruutta: ”He saattoivat milloin hyvänsä tulla rauhallisten kansalaisten luo ja vangita ja ryöstää heiltä mitä vaan.”¹⁶⁴, kirjoittaa 14-vuotias Martta. Kaikissa kolmessa kirjoituksessa toistuu sama teema, joka on se, että punaiset kohdistivat kotitarkastuksensa täysin viattomiin ja rauhallisiin ihmisiin, joilla ei ollut mitään tekemistä suojeluskunnan kanssa. Tekstit siis korostavat punaisten toimineen täysin mielivaltaisesti ryöstäen oman mielensä mukaan ketä tahansa.

Tytöt ovat kertoneet punaisten tehneen kotitarkastuksia myös heidän koteihinsa ja näiden ohessa myös ryöstäneen heiltä tavaraa. ”Joka päivä saapui kyläämme Valkeakoskelta ryöstäjiä, jotka veivät lehmiä, sian ja sen mukaan kuin lumi sulii maasta veivät ne kaikki rattaat, hevosten ajovehkeitä ja vaatteita. Äidiltä he riisuivat kengät jalasta ja meiltä tytöiltä he veivät alusvaatteita”¹⁶⁵, kuvaa ryöstötilanteita 15-vuotias Elma. Etenkin eläimistä luopuminen on tuntunut tytöistä julmalta, sillä

---

¹⁶⁰ ’Kansansivistyksemme ja äskeiset hirmutyöt’, Aamulehti, 26.5.1918.

¹⁶¹ Hoppu 2008c, 125.

¹⁶² ’Helsingistä – Työväen pettäjät joukkojaan pimittämässä – kuka kansalaissodan aloitti’, Aamulehti, 23.4.1918.

¹⁶³ Castrén 1926, 9.

¹⁶⁴ Kirjoitelma 167, Martta 14 vuotta.

¹⁶⁵ Kirjoitelma 183, Elma 15 vuotta.

esimerkiksi 13-vuotias Aini kertoo, kuinka punaiset ryöstivät häneltä hevosen, joka oli hänen ystävänsä.¹⁶⁶ Kissansa menetyksestä taas kertoo 13-vuotias Suoma: ”—näin tuolin vieressä verilätäkön menin lähemmäs ja näin kissani makaamassa kuolleena sohvalla. Punakaarttilaiset tarkastaessaan aseita olivat tappaneet kissani.”¹⁶⁷ Vaikka tytöt ovat kertoneet esimerkiksi tarkat kilomäärät heiltä varastetusta viljasta, ovat eläinystävien menetykset voineet tuntua kaikkein konkreettisimmilta menetyksiltä sodassa, minkä takia niitä on nostettu esiin. Eläimensä menetyksestä ja siihen liittyvästä punaisten raakalaisuudesta kirjoittaa myös 16-vuotias Helvi:

Punaiset tappoivat meiltä koiran ja se oli kauhea näky, kun eläin sai kärsiä niin kauan, kauheissa tuskissa. Olimme aamiaisella, kun kuulimme koiran haukkuvan, tiesimme mitä ja keitä siellä meni ja katsoimme akkunasta. Silloin juuri mies reestä tähtäsi koiraa, joka juoksi aivan reen perässä, silloin paukahti, mutta koira juoksi vielä parin metrin verran, koko selkä oli avoinna ja sisälmykset tulivat ulos, yksi suoli jäi siihen paikkaan, johon luoti osui. Siinä näimme ”Hupin” potkivat ja kierittelevän tuskissaan, emmekä uskaltaneet mennä apuun, kun nämä miehet ajoivat niin hiljaa mäkeä ylös, ja katselivat nauraen eläimen tuskia, kun me päinvastoin olimme kyöneleet silmissä.¹⁶⁸

Yhdysvaltain sisällissodasta kertovassa artikkelissaan *Childhood, Memory and the American Revolution* Elizabeth McKee Williams kuvaa sitä, millaista kuvaa aikuiset loivat lapsille vihollisesta. Hänen mukaansa lapset usein pelkäsivät vihollispuolen sotilaita, vaikeivat he sellaisia sodan aikana olisivat itse kohdanneetkaan.¹⁶⁹ Tämä korostuu myös kirjoitelmissa, sillä kaikki tytöistä eivät olleet henkilökohtaisesti kokeneet kotitarkastuksia tai ryöstöjä, joista he kirjoitelmissaan puhuivat. Heillä on silti mielikuva raaosta ja epäinhimillisistä punaisista, jotka ryöstivät täysin viattomilta ihmisiltä. Osa tytöistä puhuukin suoraa huhuista, mitä he ovat esimerkiksi kaupungilla liikkueensa kuulleet. Näitä ovat esimerkiksi ”porvarien valmiit kuolinlistat”¹⁷⁰ ja huhu, jonka mukaan ”ryssät ja punaiset olivat varanneet suuret määrät paloöljyä ja bentsiiniä sytyttääkseen jonakin yönä koko kaupungin tuleen.”¹⁷¹ Tällaiset huhut saivat aikaan kauhua paitsi tytöissä, myös valkoisessa puolessa ylipäänsä. Esimerkiksi valkoisten ”tappolistoista” liikkuvat huhut saivat ihmisiä piiloutumaan metsiin ja odottamaan parempia aikoja.¹⁷²

¹⁶⁶ Kirjoitelma 238, Aini 13 vuotta.

¹⁶⁷ Kirjoitelma 221, Suoma 13 vuotta.

¹⁶⁸ Kirjoitelma 137, Helvi 16 vuotta.

¹⁶⁹ McKee Williams 2002, 19.

¹⁷⁰ Kirjoitelma 185, Mirjam 17 vuotta.

¹⁷¹ Kirjoitelma 18, Ester 15 vuotta.

¹⁷² Ylikangas 1993, 39.

Paitsi että tytöt kuvaavat kotitarkastuksia tai ryöstöjä, useissa kirjoitelmissa puhutaan punaisten tekemistä murhista. Näistäkin tarinoista suurin osa on sellaisia, jotka tytöt ovat kuulleet joltain toiselta, eivätkä he ole siis henkilökohtaisesti toimineet murhien silminnäkijöinä. Osa on kuitenkin joutunut kokemaan omien sukulaistensa menettämisen, kuten 18-vuotias Liisa: ”—huhtikuun lopulla saimme kuulla enomme ja serkkumme joutuneen punaisten murhanhimon uhreiksi”.¹⁷³ Kun tytöt puhuvat punaisten tekemistä murhista, he viittaavat siis punakaartin tappaneisiin rauhallisiin siviilikansalaisiin. Punaista kuvaillaan murhanhimoisina, eli tytöt ajattelivat heidän pyrkineen nimenomaan viattomien ihmisten murhaamiseen. ”Puhuttiin paljon punaisten suorittamista veritöistä ja ihmiset olivat kauhun vallassa. Jo koko talven oli tehty murhia ja raakoja väkivaltaisuuksia, eikä kukaan ollut varma hengestään”¹⁷⁴, kuvaa tilannetta 16-vuotias Alli, jonka mukaan punaiset saattoivat mielivaltaisesti murhata kenet tahansa.

Myös kertomukset punaisten murhista ja heidän murhanhimostaan noudattavat yleistä valkoisen puolen linjaa siitä, miten asioista kerrottiin. Aamulehdessä on toukokuussa 1918 julkaistu ”Luetteloa punaisten tekemistä murhista”, jossa on lueteltu useita punaisten murhaamia henkilöitä ja kerrottu heidän taustoistaan. Luettelon alkuun on kirjoitettu teksti: ”Vallankumouksellisten tekemäin murhain lukumäärä Helsingissä ja sen ympäristöllä on kauhistuttavan suuri. Maaliskuun puolivälissä nousi Helsingin seurakuntain kirkonkirjoihin merkittyjen murhattujen lukumäärä yli 80 ja oli niistä suurin osa telotettu vallankumouksen alkupäivinä. Muutamia murhatuista on rääkätty sanoin kuvaamattomalla julmuudella ja useat ovat saaneet punaisten pyövelien kädestä kuolemansa vallankumouksellistenkin silmillä katsoen aivan viattomasti ryöstön yksityisten koston tai silmittömän murhanraivon uhreina.”¹⁷⁵

Täysin keksittyjä eivät olleet Aamulehden tai tyttöjen syytökset punaisten suorittamista murhista. Punaisten murhasivat yksittäisiä ihmisiä ja myös suurempia punaisten tekemiä veritekoja tapahtui ympäri maata. Tamperetta lähimpänä olivat Suinulan tapahtumat, joita on kutsuttu Suinulan verilöylyksi.¹⁷⁶ Suinulassa huonosti aseistetut suojeluskuntalaiset joutuivat antautumaan ja tämä antautuminen vahvistettiin kirjallisella sopimuksella punaisten kanssa. Punaisten vahvistukseksi paikalle lähetetyt venäläiset sotilaat ja turkulaiset kaartilaiset alkoivat kuitenkin ampumaan näitä

---

¹⁷³ Kirjoitelma 213, Liisa 18 vuotta.

¹⁷⁴ Kirjoitelma 114, Alli 16 vuotta.

¹⁷⁵ ’Luetteloa punaisten tekemistä murhista’, *Aamulehti*, 09.05.1918.

¹⁷⁶ Ylikangas 1993, 36–39.

antautuneita suojeluskuntalaisia.¹⁷⁷ Tytöt muistelevat tätä kauhistellen: ”31 p:nä panivat punaiset toimeen kaameudesta kuuluisan Suinulan verilöylyn. Oli hirveätä ja surkeata kuulla siitä.”¹⁷⁸ Samaan tapaan Suinulan tapahtumista puhuu myös 16-vuotias Aina: ”Mielet olivat masentuneet, kun kuulimme kuinka noiden rakkaiden poikien oli käynyt, poikien, jotka kantavat kortensa isänmaan alttarille.”¹⁷⁹ Kuten Ainan kertomuksessa, tiedot murhista kulkivat punaisen puolen hallitsemilla alueilla huhupuheina ja myös kirjeiden välityksellä.¹⁸⁰ Tämä korostuu Suinulasta puhuttaessa, sillä useampi tytöistä on kertonut kuulleen siitä huhupuheena. Jotkut puhuvatkin siitä salaisuutena, jota kerrottiin.¹⁸¹ ”En (ensin) uskonut sitä ensin, mutta siskoni Ester oli kuullut siitä myöskin neiti Borgilta.”¹⁸², kertoo 15-vuotias Jenny. Suinulan tapahtumista muodostui myöhemmin valkoisten laajalti käyttämä propagandavaltti, kuten kirjoitelmistakin voi huomata.¹⁸³ Useammat tytöt ovat maininneet Suinulan tapahtumat todisteena punaisten väkivaltaisuuksista ja raakuudesta.

Tytöt ovat leimanneet punaiset täysin murhanhimoiksi, mutta todellisuudessa punaisten kansanvaltuuskunta suhtautui virallisesti murhiin hyvin tuomitsevasti, sillä se antoi julistuksia julmuuksista ja oman käden oikeutta vastaan sekä määräsi jopa tutkintoja.¹⁸⁴ Tampereella ei tapahtunut juurikaan murhia tai ryöstöjä, eikä punaisten hallitusaika kaupungissa ei aiheuttanut melkein lainkaan siviiliuhreja. Tamperelaisten aikalaiskertomusten mukaan kaupungin oma työväestö käyttäytyi rauhallisesti.¹⁸⁵ Tuomas Hoppu kirjoittaa artikkelissaan *Punaisten asejunasta rintamataisteluihin* seuraavasti: ”Koko sisällissodan aikaa tarkasteltaessa on päädytty siihen, että punaisten toiminta kaupungissa oli sangen maltillista ja väkivallan teot verrattain vähäisiä.”¹⁸⁶ Tämä vahvistaa ajatusta siitä, että suurin osa tyttöjen kertomuksista punaisten ”hirmuteoista” perustuu pitkälti muualta kuultuihin tai luettuihin asioihin, eikä niinkään omiin kokemuksiin.

---

¹⁷⁷ Hoppu 2008a, 65.

¹⁷⁸ Kirjoitelma 122, Rakel 16 vuotta.

¹⁷⁹ Kirjoitelma 200, Aina 16 vuotta.

¹⁸⁰ Ylikangas 1993, 36–39.

¹⁸¹ Kirjoitelma 200, Aina 16 vuotta.

¹⁸² Kirjoitelma 162, Jenny 15 vuotta.

¹⁸³ Hoppu 2008a, 60.

¹⁸⁴ Ylikangas 1993, 40.

¹⁸⁵ Ylikangas 1993, 40.

¹⁸⁶ Hoppu 2008a, 60.

Puheet murhista, kotitarkastuksista ja ryöstöistä ovat luoneet kuvaa epäinhimillisistä punaisista. Julkisissa kirjoituksissa on haluttu luoda kuvaa raaista ja julmista punaisista, jotka kiduttavat ja murhaavat täysin viattomia ihmisiä. Sotaan kuuluu toisen ihmisen tai ryhmän vahingoittaminen, jonka hyväksymiseen tarvitaan oikeutus. Valkoiset ylläpitivät mielikuvaa punaisten raakalaisuudesta tai epäinhimillisyydestä, jotta he pystyivät legitimoimaan omia tekojaan.¹⁸⁷ Kaikkia järkyttäneestä sodasta oli helpompi selvitä uskomalla helppoja selityksiä, jossa syy vieritettiin toisen niskaan.¹⁸⁸

Kaikkia lasten ja nuorten kokemuksia ei voi kuitenkaan ymmärtää vain valkoisen propagandan välittämäksi valheelliseksi kuvaksi sodasta. Tamperelaisella siviiliväestöllä oli piirityksen aikana myös todellinen pelko kotiensa, omaistensa ja oman henkensäkin puolesta. Tuomas Hoppu on kuvannut siviiliväestön tuntemuksia artikkelissaan *Tampere – Sodan katkerin taistelu: ”Piirityksen aikana Tampereella vallitsi hermostunut tunnelma, jossa siviiliväestö – erityisesti sen porvarillinen osa- pelkäsi henkensä edestä pakko-ottoja, mahdollisia murhia ja muita väkivaltaisuuksia. Surmatekoja ei juuri tapahtunut, mutta sitä aikalaiset eivät tienneet. Pelon ohella jatkuvat kotitarkastukset koettiin luonnollisesti hyvin loukkaaviksi. Punaisia ahdisti pelko valkoisten rankaisutoimista ja he olivat näkevinään kaikkialla salaliittoja.”*¹⁸⁹

3.2 Kansan huonoin osa

Kirjoitelmissa punaisia kuvaillaan paitsi raaiksi ja epäinhimillisiksi myös luonteeltaan hyvin epämiellyttäviksi. Monet tytöt ovat ärsyyntyneet ”meluavien punikkien” ilkeästä laulusta, jota kuvaillaan ”korvia vihlovaksi rääkymiseksi”.¹⁹⁰ Punaisen puolen ilkeät puheet ja esimerkiksi ”lahtariksi” kutsuminen on ollut monien mielestä täysin sietämätöntä.¹⁹¹ Tytöt jossain määrin puhuvat kertomuksissaan lahtareista, mutta sana on useimmiten laitettu heittomerkkeihin. He ovat siis paheksuneet sitä, kuinka punaiset ovat antaneet toiselle osapuolelle erilaisia haukkumanimiä. ”Missä vaan kulki, kuuli aina, jos oli partiohattu päässä: lahtari, saukkomulli y.m.”¹⁹², kirjoittaa 16-vuotias Alli. Tämä on hyvin ristiriitaista, sillä samaan aikaan tytöt käyttävät punaisista hyvin paljon

---

¹⁸⁷ Peltonen 2009, 464.

¹⁸⁸ Haapala 2008, 255.

¹⁸⁹ Hoppu 2008c, 125.

¹⁹⁰ Kirjoitelma 170, Ellen 17 vuotta.

¹⁹¹ Kirjoitelma 158, Alli 16 vuotta.

¹⁹² Kirjoitelma 177, Alli 16 vuotta.

mitä erilaisempia haukkumanimiä. Heidän mielestään punaisten haukkuminen on siis selvästi ollut oikeutetumpaa, kun taas valkoisista ei saanut puhua pilkkanimillä.

Sanavalinnoillaan tytöt korostavat punaisten ja valkoisten välistä eroa. ”Kansan huonoin osa nousi venäläisen sotaväen tukemana maamme hallitusta ja kansamme parasta osaa vastaan”¹⁹³, kuvaa 16-vuotias Kaarina. Hän tekee hyvin selkeän eron sodan eri osapuolten välille: punaiset ovat kansan huonoin osa ja valkoiset kansan paras osa. Tätä eroa tehdään myös puhumalla punaisista erilaisilla haukkumasanoilla, kuten ”punikki”, ”raakalainen” ja ”rosvojoukko”.¹⁹⁴ Sodan jälkeisessä valkoisessa propagandassa punaiset jätettiin inhimillisyyden ulkopuolelle, sillä valkoisten mukaan he kuuluivat siihen luokkaan, jonka saattoi käsittää ihmisinä vähempiarvoisiksi.¹⁹⁵ Esimerkiksi Mannerheim kuvasi haavoittuneille pitämässään pääsiäistervehdyksessä punaisia maan eksyneiksi ja rikollisiksi kansalaisiksi.¹⁹⁶

Valkoisten propagandassa eroa viholliseen tehtiin myös samaistamalla suomalaiset punaiset venäläisiin ja näin ollen laittomuuteen ja kumouksellisuuteen.¹⁹⁷ Punaisten nähtiin käyvän sotaa ”käsikädessä venäläisten sotamiehistön kanssa”¹⁹⁸. Punakaartilaisista käytettiin haukkumanimiä ”punaryssät” tai vain ”ryssät”, joista tuli synonyymejä alempiarvoisille massoille.¹⁹⁹ Myös tyttöjen kirjoitelmissa nämä haukkumanimet toistuvat usein, sillä niissä puhutaan esimerkiksi ”punaryssäin kauheasta sorrosta”²⁰⁰. Venäläisten osuutta konfliktissa liioiteltiin, ja etenkin huhupuheissa punakaartiin kuuluvien venäläisten osallisuutta ja vaikutusvaltaa paisutettiin.²⁰¹ Kirjoitelmista voi myös huomata tyttöjen kuulleen huhupuheita venäläisten määrästä kaupungilla. Esimerkiksi 16-vuotias Aino kertoo venäläisten sotilaiden saapumisesta Tampereelle seuraavasti: ”Muiden muassa saapui tänne kerran noin 300 suuruinen ’kuolemanpataljoona’, joka oli pantu kokoon melkein mustista puolivilleistä venäläisistä. – Heidän tarkoituksenaan oli tulla tänne ryöstämään ja sen

---

¹⁹³ Kirjoitelma 44, Kaarina 16 vuotta.

¹⁹⁴ Näre 2018, 17.

¹⁹⁵ Ketonen 1983, 129.

¹⁹⁶ Tampereen valloituksen 10-vuotimuistio 1928, 32.

¹⁹⁷ Pekkalainen 2014, 15.

¹⁹⁸ Castrén 1926, 9.

¹⁹⁹ Tepora 2018, 149.

²⁰⁰ Kirjoitelma 75, Toini 16 vuotta.

²⁰¹ Tepora 2018, 148–149.

aikkeen täyttivätkin jo seuraavana päivänä.”²⁰² Tässä Ainon kuvauksessa on paljon liioittelun merkkejä, kuten puhuminen kuolemanpataljoonasta ja puolivilleistä venäläisistä.

Outi Karemaa kertoo väitöskirjassaan *Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä – Venäläisviha Suomessa 1917–1923*, että valkoisten propagandalla oli tarkoitus saada sota näyttäytymään itsenäisyystaisteluna, jolloin maasta karkotettiin ”myyttinen perivihollinen”.²⁰³ Tällaisilla puheilla valkoiset vetosivat suomalaisten yleiseen isänmaallisuuteen.²⁰⁴ Tyttöjen kirjoitelmissa korostuukin ajatus siitä, kuinka punaiset olivat hylänneet oman isänmaallisuutensa. ”On surullista, että osa kansaamme on vajonnut pimeyteen tuntematta kansallisarvoaan ja pyhää velvollisuuttaan isänmaata kohtaan. Toivottavasti vielä Suomen kansallishenki herää ja seuraavasta polvesta tulee luja, itsetietoinen kansa”²⁰⁵, kirjoittaa 16-vuotias Rakel.

Lisäksi valkoisten propagandassa oli kyse sodan oikeuttamisesta tekemällä vihollisesta jotain, joka poikkesi omaksi ryhmäksi koetusta. Karemaa kirjoittaa väitöskirjassaan: ”Tällaisen oikeuttamisprosessin avulla viholliseksi saatettiin hyväksyä myös suomalaiset punaiset, sillä heidän katsottiin liittyneen pahuuden voimiin. Tunne venäläisten ja suomalaisten perustavanlaatuisesta eroavuudesta oli voimakas, mutta sitä myös lietsottiin sodan oikeuttamisen nimissä.”²⁰⁶ Ryhmän välille on helpompi luoda yhteyttä muodostamalla yhteinen vihollinen, joka yleensä tulee oman yhteisön ulkopuolelta. Muualta tulevaa pelotetta on helpompaa käsitellä kuin sisäistä uhkaa tai ristiriitaisuutta.²⁰⁷ Syyn vierittäminen venäläisten niskaan on siis ollut helpompaa kuin nähdä vihollisen tulevan oman kansan sisäلتä.

Valkoisen propagandan keskeisenä teemana oli, että työväestö ei kyennyt omaan ajatteluun, minkä takia venäläiset saattoivat johtaa heitä helposti harhaan.²⁰⁸ Työväestö samaistettiin yhteen massaan, jonka katsottiin olevan harkintakyvytöntä ja vaikutuksille altista, minkä myötä venäläiset pystyivät lietsomaan heitä sotaan.²⁰⁹ Tämän asenteen voi hyvin huomata Aamulehden kirjoituksista,

---

²⁰² Kirjoitelma 251, Aino 16 vuotta.

²⁰³ Karemaa 1998, 72.

²⁰⁴ Karemaa 1998, 72–73.

²⁰⁵ Kirjoitelma 122, Rakel 16 vuotta.

²⁰⁶ Karemaa 1998, 73.

²⁰⁷ Melkas & Löytty 2018, 9.

²⁰⁸ Ketonen 1983, 134–135.

²⁰⁹ Karemaa 1998, 84.

kuten esimerkiksi pian Tampereen taistelujen jälkeen julkaisusta artikkelista *Suomen vapautussota*: ”Siinä juuri on kapinan vaarallisin puoli, sillä ilman sitä ei sosialismia Suomessa olisi kehitetty anarkiaksi eikä anarkiasta olisi muodostunut terroria, jollei alkulähteestä, venäläisestä bolshevismista, olisi tulvinut yllykettä, aseita ja voimia. Kapina Suomen valtiollista vapautta ja kansanvaltaista parlamentaarisuutta vastaan on venäläisen provokationin tulos.”²¹⁰

Myös kirjoitelmissa kerrotaan paljon venäläisten roolista, etenkin ryöstöjen ja murhien yhteydessä. Tytöt ovat kertoneet venäläisten toimista: ”Samana päivänä näin kuinka eräs ryssä meinasi ampua erään herrasmiehen, joka oli muka ampunut ryssän keittiöön. Toimitus jäi kuitenkin kesken, koska paikalle saapui vähän ihmisellistä joukkoa”²¹¹, kirjoittaa 14-vuotias Leena. Leenan kertomuksessa kahtiajako on selvä – tarinassa on vastakkain herrasmies ja ”ryssä”. Tätä korostaa vielä se, että ihmisellisempi joukko esti tätä epäinhimillistä venäläistä tappamasta viatonta miestä.

Tytöt ovat siis omaksuneet hyvin pian sodan päättymisen jälkeen valkoisen propagandan käyttämät nimitykset sekä ajatuksen kansan jakautumisesta parempaan ja huonompaan osaan. Lapset ja nuoret eivät ole siis itse keksineet puhua hirmuvallasta tai rosvojoukoista, vaan kotona ja koulussa kuulleet. Omitut näkemykset sodan vihollisesta ja sotatapahtumista ovat vaikuttaneet siihen, millaisiksi kirjoitelmat ovat muotoutuneet. Aamulehdessä heinäkuussa 1918 julkaistussa kirjeessä Tampereelta on täysin samanlaisia ilmauksia kuin tyttöjen kirjoitelmissa. Kirjeessä puhutaan isänmaan kunnollisesta kansasta, murhista, sivistyksestä ja punaisten raakuudesta:

Kuinkahan nykyään olisivat asiat, jos punainen terrori vielä vallitsisi? Siihen kysymykseen ei ole vaikea vastata. Suuri osa isänmaan kunnollisinta kansaa olisi murhattuna, talot ja sivistyslaitokset poltettuna. – Taappäin silmätessämme vasta voimme täysin käsittää sen saatanallisen kauheuden, jossa punanen terrori konninee ja hulikaaneneen maamme piti. Se oli hulluuden ja raakuuden törkeintä ilmausta, niin julmaa ja siivotonta, ettei sille voida edes villiasteella olevien ihmisparkojen elämästä löytää vertaa.²¹²

Kirjoitelmissa korostetaan punaisten hirmutekoja, mutta niissä toistuva teema on myös punaisten haukkuminen laiskoiksi ja huonoiksi sotilaiksi. Tämä on hyvin ristiriitaista, sillä samaan aikaan kerrotaan murhista ja sanotaan, että punaisten sotilailla ei ollut minkäänlaista sotaintoa, vaan heitä

---

²¹⁰ 'Suomen vapautussota', *Aamulehti*, 10.04.1918.

²¹¹ Kirjoitelma 202, Leena 14 vuotta.

²¹² 'Kirje Tampereelta', *Aamulehti*, 07.07.1918.

karkaili suurin joukon rintamalta.²¹³ Monet tytöistä kertovatkin siitä, kuinka punaisia pakotettiin ”revolverilla takaisin rintamalle”²¹⁴ tai ”ajettiin pakkotöihin piiskat käsissään.”²¹⁵ Tässä yhteydessä mainitaan myös punaisten joutuneen venäläisten painostamiksi ja pakottamaksi, kuten 16-vuotiaan Ainon kirjoitelmassa kerrotaan: ”Venäläiset ratsut ajoivat ruoskilla hakaten piiloutuneita punakaartilaisparkoja rintamaan.”²¹⁶ Jotkut tytöistä, kuten Aino, tuntevat jopa sääliä näitä sotaan pakotettuja punakaartilaisia kohtaan.

Tyttöjen mukaan punaisilta siis puuttui sotaintoa, minkä lisäksi heitä kuvaillaan kirjoitelmissa sivistymättömiksi ja laiskoiksi. Esimerkiksi 11-vuotiaan Ainan tarinassa korostuu, että punakaartilaiset olivat niin sivistymättömiä, etteivät he osanneet edes puhua ruotsia: ”Kun valkoiset tulivat taloon, jossa olin – ne kysyivät: ’finns här nöda’, isäni vastasi ’ja’, mutta punaiset huusivat ’näeij’ tarkoittaen ’nej’.”²¹⁷ Punakaartilaisien laiskuudesta on myös puhuttu useammassa kirjoitelmissa. ”Eikä ne juuri muuta tehneetkään, kuin syödä mutustivat joka viides minuutti.”²¹⁸, kirjoittaa laiskoista punaisista 16-vuotias Anne. Ajatusta vahvistaa se, että tytöt ovat itse joutuneet jonottamaan leipäjonoissa ja kärsimään nälästä, mutta punakaartilaiset ovat saaneet elää yltäkylläistä elämää. Myös Aamulehdessä on kirjoitettu punaisten laiskuudesta ja erityisesti huomioitu heidän jatkuva syömisensä, mikä tosin on yhdistetty lähes jokaisessa artikkelissa punaisten ryöstelyyn. Kesäkuun 21. päivä eräs lehden lukija on halunnut ottaa kantaa mielipidekirjoitukseen, jossa vaadittiin punavangeille parempia oltavia. ”Tulee ajatelleeksi, että kuinkahan oppineita lievennys-laskelmia punakaartilaisroistolaumat vielä joku viikko sitten suunnittelivat (ja nytkin ehkä suunnittelevat) kun he pirullisessa raivossaan paikkakunnilla majaillessaan oikein eläimellisesti mässäten söivät taloista kaikki parhaat ruokatavarat”²¹⁹, yleisönosastolla kirjoitetaan. Lehdessä on muutenkin tuotu esiin sitä, ettei punavankien ruokamääriä tarvitse lisätä, sillä nämä samat vangit vielä hetki sitten ryöstivät valkoiselta puolelta kaiken ruuan. Punaisten ruuan määrää sekä etenkin toisilta ryöstelyä on siis haluttu korostaa, jotta voitaisiin oikeuttaa punaisten vankien huonot olosuhteet vankileireillä.

---

²¹³ Kirjoitelma 162, Jenny 15 vuotta.

²¹⁴ Kirjoitelma 162, Jenny 15 vuotta.

²¹⁵ Kirjoitelma 271, Elna 16 vuotta.

²¹⁶ Kirjoitelma 251, Aino 16 vuotta.

²¹⁷ Kirjoitelma 231, Aina 11 vuotta.

²¹⁸ Kirjoitelma 2, Anne 16 vuotta.

²¹⁹ ’Yleisöltä – Lievennystä vankien kohtaloon’, *Aamulehti*, 21.06.1918.

3.3 Naissotureita ja sairaanhoitajattaria

Punaisella puolella rekrytoitiin naisia sairaanhoito- ja huoltotyöhön. He tekivät samaa työtä kuin valkoiset naiset rintaman toisella puolella, eli vastasivat muonituksesta, vaatehuollosta ja sairaanhoidosta.²²⁰ Monet työistä ovat kiinnittäneet sodan aikana erityistä huomiota näihin punaisiin naisiin sekä heidän toimiinsa. ”Hassuilta näyttivät ne punaisten naissoturit, jotka kivääri olalla kulkivat miesten kanssa. Toisilla oli miestenpuvut ja polttivat toiset paperossiakin”²²¹, kirjoittaa 12-vuotias Irja.

Siinä missä tytöt ovat korostaneet omaa toimeliasuuttaan valkoisen puolen auttajina Punaisessa ristissä, saavat punaisen puolen sairaanhoitajattaret heissä aikaan erityistä inhon tunnetta. Tämä olikin yleinen teema valkoisen puolen kirjoituksissa, jossa valkoisen puolen naiset nähtiin puhtaina ja hoivaavina sankarittarina, kun taas punaisen puolen avustajat nähtiin moraalittomina ihmisinä.²²² Tytöissä etenkin punaisen puolen sairaanhoitajattarien käyttämät valkoiset liinat herättivät halveksuntaa, sillä ne on nostettu negatiivisessa mielessä esiin useassa kirjoitelmassa: ”Kaikenkarvaisia sairaanhoitajattaria ihmeellisine huntuiineen kuljeskeli kaduilla”²²³, kuvaa 16-vuotias Alli. Samalla tavalla punaisia sairaanhoitajattaria sekä heidän asustettaan on kuvaillut myös 16-vuotias Helmi:

Kun sitten kaikki oli ohi ja punaiset olivat vangitut kaikkityyni, voi taasen mennä ulos ilman että mitään tarvitsisi peljätä. – Olihan nyt toisenlaista sotaväkeä kaupungissamme, eikä tarvinnut enää katsella niitä punaisten sairaanhoitajattariakaan, jotka ennen liehuvin liinoin kulkivat pitkin katuja soturiensa kanssa.²²⁴

Punaiset sairaanhoitajattaret koettiin vastenmielisenä ja heidän ammattitaitoonsa ei luotettu. Tytöt kertovat itse toimineensa Punaisessa ristissä suuresta auttamisen halusta, mutta punaisten sairaanhoitajattaret eivät heidän mielestä ole edes kiinnostuneita hoitamaan sairaita sotilaita. ”Heidän ihanteenaan oli ainoastaan kulkea valkoiset liinat päässä ja nauha käsivarressa. Sitten saivat monet haavoittuneet virua veressään siksi kunne siihen jäivät”²²⁵, kertoo punaisten

---

²²⁰ Lintunen 2009, 284.

²²¹ Kirjoitelma 205, Irja 12 vuotta.

²²² Lintunen 2018, 193.

²²³ Kirjoitelma 158, Alli 16 vuotta.

²²⁴ Kirjoitelma 1, Helmi 16 vuotta.

²²⁵ Kirjoitelma 163, Karin 16 vuotta.

sairaanhoitajattarien toimista 16-vuotias Karin. Yleisesti valkoinen propaganda kyseenalaisti sairaanhoitajattarien ihmisarvon ja heidän väitettiin jopa tappavan valkoisia potilaita sekä silpovan heidän ruumiitaan.²²⁶ Lisäksi propagandassa halveksuttiin punaisia sairaanhoitajattaria sekä pidettiin heidän syitä auttaa hyvin kyseenalaisina. Valkoiselle retoriikalle oli tyypillistä kutsua heitä ”lemmensisariksi” tai ”punaryssien rakastajattariksi”.²²⁷ Myös heidän seksuaalimoraaliaan pidettiin hyvin kyseenalaisena.²²⁸ Punaisia sairaanhoitajattaria syytettiin yleisesti venäläisten kanssa seurustelusta, mikä nähtiin häpeäksi koko kansakunnalle. Näin tekemällä he olivat luopuneet naisolemukseen kuuluvasta siveydestä.²²⁹ Myös kirjoitelmissa on samaan tapaan vihjailtu sairaanhoitajattarien kiinnostuksen olleen lähinnä venäläisissä sotilaissa. Tästä kirjoittaa esimerkiksi 17-vuotias Tyyne: ”Ikävän ja vastenmielisen vaikutuksen tekivät punasten ja venäläisten sairaanhoitajattaret. Punaisilla oli suuret harsokankaasta tehdyt valkoiset huivit päässä, venäläisillä mustat. He kulkivat automobiileilla pitkin kaupunkia asestettujen sotamiesten seurassa, laulaen raakoja inhottavia laulujaan.”²³⁰

Sairaanhoitajattarien ohella tytöt ovat kuvailleet paljon naiskaartilaisia. ”Naissotureja näin myös kävelevän kaduilla. Heillä oli harmaat takit yllä, miesten housut jalassa, harmaa punarusettinen lakki päässä ja kivääri olalla”²³¹, kuvailee 14-vuotias Aili. Punaisten naiskaartilaiset ovat todella jääneet tyttöjen mieleen, sillä heidän ulkonäköään ja vaatteitaan on kuvailtu useammassakin kirjoitelmassa. Miesten vaatteisiin pukeutuminen ja paperossin polttaminen ovat sellaisia asioita, jotka nousevat esiin tyttöjen kirjoitelmissa. Naiset tuohon aikaan käyttivät lähinnä hameita tai mekkoja, eivätkä housut käytännöllisyydestään huolimatta olleet naisille tyypillinen vaate. Siksi punaisten naiskaartilaiden käyttämät housut järkyttivät ihmisiä.²³² Tytöt ovat kirjoitelmissaan kuvanneet näitä miesten vaatteisiin pukeutuneita naisia hauskan tai koomisen näköisiksi, kuten esimerkiksi 17-vuotias Tyyne tekee:

Kerran olin erään toverini kanssa Satamakadun varrella olevan kivimuurin vinttikerroksessa, katselimme kiikarilla naiskaartilaiden rintamaa, joka oli Ratinassa. He makasivat vatsallaan

---

²²⁶ Lintunen 2018, 193.

²²⁷ Markkola 2009, 76.

²²⁸ Lintunen 2018, 193.

²²⁹ Markkola 2009, 73 & 75.

²³⁰ Kirjoitelma 165, Tyyne 17 vuotta.

²³¹ Kirjoitelma 210, Aili 14 vuotta.

²³² Lintunen 2018, 190.

erään töyryn päällä kiväärit ojennettuna Hatanpäästä kohti. Miesten pukimissa olivat he aika koomillisen näköisiä.²³³

Naiskaartit ovat valkoiselle puolelle edustaneet yleisesti sodan pahuuden äärimmäistä ruumiillistumaa.²³⁴ Pirjo Markkola on tiivistänyt ajatuksen artikkelissaan *Kirkko, naiset ja sisällissota*: ”Punaiset naiset olivat synty pukkeja, joihin oli helppoa kanavoida kapinallisuuden aiheuttama suuttumus.”²³⁵ Tampereen taistelujen jälkeen kaupungilla liikkui paljon huhuja juurikin punaisten naisten teoista. Naisten kerrottiin esimerkiksi polttaneen talon, jossa säilytettiin valkoisia vankeja ja näin ollen aiheuttaneen kymmenien vankien kuoleman.²³⁶ Myös tytöt ovat erityisen tarkasti kiinnittäneet huomiota kuulemiinsa huhuihin punaisten naisten toimista. ”Jonkun ajan kuluttua kantoivat sanitäärit sinne erään valkokaartilaisen, jota eräs naiskaartilainen oli ampunut jalkaan”²³⁷, kertoo 18-vuotias Bertta työstään Punaisessa ristissä. Ei ole sattumaa, että Bertta on halunnut mainita erikseen, että tätä valkoisen puolen sotilasta on ampunut juurikin nainen jalkaan. Asia tuskin olisi saanut mainintaa Bertan kirjoitelmassa, mikäli ampuja olisi ollut mies. Kauheiden tekojensa lisäksi punaiset naiset ovat saaneet tytöiltä halveksuntaa johtuen heidän epämiellyttävästä luonteestaan. Esimerkiksi 18-vuotias Jenny kertoo kohtaamisestaan punakaartilaisnaisten kanssa: ”Röyhkeät punikkinaiset tuuppasivat Saiman ja minun katu ojaan, tullessamme koulusta, sanoen ’tietä meille’.”²³⁸ Toisaalta hirmutöiden esiintuomisen lisäksi naiskaartilaisia, kuten punakaartilaisia ylipäättään, on kuvailtu kirjoitelmissa huonoksi sotilaiksi. Esimerkiksi 14-vuotias Terttu on kertonut kirjoitelmassaan kuulemansa tarinan: ”Kun Tampereen naiskaarti meni rintamalla haavoittui heti heidän päällikkönsä. Kysyimme: Tähtäsittekö ollenkaan ampuessa. Hän vastasi: Ei, kunhan sinne päin vaan meni kuulia.”²³⁹

Tyttyjä on etenkin kauhistuttanut se, että punaiset naiset ovat käyttäytyneet aivan kuin miehet. Punakaarteihin liittyneet naiset eivät vastanneet valkoisella puolella sitä roolia, mikä naisille oli asetettu.²⁴⁰ Tiina Lintunen kirjoittaa naisille suunnatuista rooleista artikkelissaan *Valkoisten ja punaisten naisten sota*: ”Valkoisilla ja punaisilla ei ollut vaikeuksia hyväksyä naisten osallistumista

---

²³³ Kirjoitelma 165, Tyyne 17 vuotta.

²³⁴ Hoppu 2009, 123.

²³⁵ Markkola 2009, 79.

²³⁶ Hoppu 2008b, 181.

²³⁷ Kirjoitelma 196, Bertta 18 vuotta.

²³⁸ Kirjoitelma 173, Jenny 18 vuotta.

²³⁹ Kirjoitelma 96, Terttu 14 vuotta.

²⁴⁰ Lintunen 2018, 180.

sotaan, kunhan naiset toimivat sairaanhoito- ja huoltotehtävissä. Asenne muuttui tyystin, kun naiset osoittivat kiinnostusta varsinaiseen taisteluun. Taisteleminehan oli perinteisesti kuulunut miehille. Naissotilasta oli vaikea hyväksyä, koska ajan ihanteiden mukaiset sukupuoliroolit määrsivät naiselle toisenlaisen osan.”²⁴¹ Punaiset naiset horjuttivat sukupuolijärjestelmää, mikä aiheutti etenkin valkoisissa miehissä raivoa heitä kohtaan. Tämä aiheutti sen, että vangitut naiskaartilaiset teloitettiin usein heti ilman, että he saivat muodollista kenttäoikeutta.²⁴² Annika Latva-Äijö toteaa väitöskirjassaan *Lotta Svärdin synty – Järjestö, armeija, naiseus 1918-1928* sukupuolijärjestelmästä seuraavaa: ”Sukupuolijärjestelmä on tiedostamaton rakenne, jonka toiminnot liittyvät valtaan. Sen horjuttaminen on itse todellisuuden horjuttamista, yhteisön totunnaisten perusteiden heikentämistä. – Siitä poikkeaminen on siten luonnotonta ja epänormaalia eli tuomittavaa, moraalisesti väärää.”²⁴³

Sukupuoliroolit sodassa tulevat myös esiin Aamulehden erilaisista artikkeleista, eikä naiskaartilaisten toimet vastaa millään tavalla näitä tehtäviä. ”Vanhemmat henkilöt, sairaalloiset ja naiset hoitakoot kanslia- ja kirjuritehtäviä. Ja sellaisia on kyllä saatavissa, kunhan terveet nuoret miehet tekevät heille tilaa. On nolaavaa nuorelle, terveelle, perheettömälle miehelle, jos hän pitelee virastossa asiapapereita –”²⁴⁴, kirjoitetaan Aamulehdessä 21. huhtikuuta 1918. Artikkelin tarkoituksena on korostaa miehille heidän paikkaansa sodassa, mutta se myös osoittaa naisille heille kuuluvan paikan. Samaan sävyyn kirjoittaa myös Lotta Svärd 12. huhtikuuta: ”Aikaisemmin käydessään Mäntyharjun rintamalla ensimmäisellä taisteluretkellään olivat Jyväskylän joukot joutuneet kärsimään suurta puutetta, kun ei ollut ketään huolehtimassa ruuasta, poikien maatessa ketjussa tai hyökätessä eteenpäin. Siksi oli nyt mukana ’naiskomennuskunta’, jonka tuli täydentää itsensä paikkakunnan naisilla ja pitää huolta siitä, ettei miehiltä puuttuisi jokapäiväinen leipä.”²⁴⁵

Tytöille on siis annettu malli siitä, miten naisen kuuluu toimia sodassa. Naisen ei kuulu ottaa sen enempää osaa sotatoimiin kuin auttaa virastossa asiapapereiden kanssa tai muonittaa miehiä. Naiskaartilaiset ovat poikenneet tästä mallista, minkä takia he ovat saaneet tytöiltä ja yleisestikin suurta halveksuntaa osakseen. ”Punaiset perustivat naiskaarttinsa. Kyllä olivat hassunnäköisiä

---

²⁴¹ Lintunen 2018, 181.

²⁴² Latva-Äijö 2004, 56.

²⁴³ Latva-Äijö 2004, 56.

²⁴⁴ ’Nähty ja kuultua’, *Aamulehti*, 21.4.1918.

²⁴⁵ ’Kenttäkeittäjänä halki hämeen Tamperetta kohti”, *Aamulehti*, 12.4.1918.

miehenvaatteillaan kiväärit olalla. Sitenkö naisen tulisi pyrkiä tasa-arvoiseksi miehen kanssa?”²⁴⁶, kirjoittaa 19-vuotias Toini. Kauhistellen tytöt kertovat naiskaartilaisten toimittaneen jopa poliisin virkaa²⁴⁷ ja toimiensa takia heitä kuvaillaan kirjoitelmissa muun muassa ”kevytmielisiksi”²⁴⁸.

Naiskaartilaisten kuvauksista löytyy joissakin kertomuksissa myös poikkeuksia. Vaikka tytöt kauhistelevat kaikkia naiskaartilaisten tekoja, heidät kuitenkin kuvataan myös punakaartilaismiehiä rohkeammiksi. Esimerkiksi 16-vuotiaan Allin kertomuksessa naisia kuvaillaan jopa hieman ihailevaan sävyyn: ”Naiskaartilaisia oli kaduilla ja he olivat olleet joskus hyvin rohkeita ja kuolemaapelkäämättömiä.”²⁴⁹ Rohkeus ja urheus ovat sellaisia asioita, joita tytöt muuten nostavat esiin vain puhuessaan valkoisen puolen sotilaista, joten Allin näkemys naiskaartilaisista on hyvin poikkeuksellinen. Toisaalta Alli jatkaa tarinaansa seuraavasti: ”Siviilihenkilöitä kohtaan he olivat hyvin epäkohteliaita hävyttömyyteen asti. Housut yllä ja usein harmaa kudottu villapäitä yllä ja punaisia nauhoja lakissa he ylpeästi kävelivät valtakaduilla.”²⁵⁰ Naiskaartilaisten rohkeus ei siis ole samalla tavalla ihailtu asia kuin valkoisten sotilaiden rohkeus, vaan se nähdään epäkohteliaisuutena ja hävyttömyytenä.

3.4 Punainen propaganda

Tytöt ovat kirjoittaneet punaisten sodanaikaisesta propagandasta Tampereella vallassaolonsa aikana. Etenkin tamperelainen julkaisu Kansan lehti on nostettu kirjoitelmissa esiin propagandan levittäjänä. ”Mitään varmoja sotatietoja ei saatu, sillä ainoa kapinallisten lehti ’Kansanlehti’, joka vaan sai ilmestyä, kertoi kaikki aina vaan punaisten voitoksi ja valkoisten tappioksi. Samallaisia valheellisia tietoja levittivät myös lukemattomat sähkösanomat”²⁵¹, kirjoittaa 16-vuotias Aino. Tyttöjen mukaan Kansan lehdessä leviteltiin huhuja valkoisen armeijan tappioista, jotka eivät lainkaan pitäneet paikkansa. ”Kansan lehdessä ilmoitetuista punasten voitoista huolimatta läheni valkoinen armeija Tamperetta päivä päivältä”²⁵², kirjoittaa 16-vuotias Alli. Samaa kertoo myös 18-vuotias Toini, joka on nostanut esiin myös punakaartilaisille jaetun julistuksen: ”Kun sitten valkoiset

---

²⁴⁶ Kirjoitelma 123, Toini 19 vuotta.

²⁴⁷ Kirjoitelma 165, Tyyne 17 vuotta.

²⁴⁸ Kirjoitelma 271, Elna 16 vuotta.

²⁴⁹ Kirjoitelma 114, Alli 16 vuotta.

²⁵⁰ Kirjoitelma 114, Alli 16 vuotta.

²⁵¹ Kirjoitelma 251, Aino 16 vuotta.

²⁵² Kirjoitelma 158, Alli 16 vuotta.

tulivat niin lähelle, ettei Kansan Lehtikään voinut sitä enää kieltää, jaettiin punakaartilaisille julistus, jossa laajasti selviteltiin perääntymisen tarkoitus ja ilmoitettiin, ettei ole mitään vaaraa.”²⁵³

Kansan lehdessä todella puhuttiin punaisten voittokulusta hyvin tarmokkaaseen sävyyn. Maaliskuun 13. päivä julkaistussa artikkelissa ”Nuoriso, aika kutsuu!” kirjoitetaan: ”Nyt on se jo toista kuukautta rientänyt voitosta voittoon, toista kuukautta on se liehuttanut korkealla vallankumouksen loppua.”²⁵⁴ Toivo Nygård kertoo artikkelissaan *Poliittisten vastakohtaisuuksien jyrkentyminen sanomalehdessä*, että Kansan Lehden tarkoituksena oli toimia Tampereella tiedotus- ja propagandavälineenä. Se piti yllä mainetta työväen ja demokratian puolustajana.²⁵⁵ Tyttöjen näkemä propagandistisuus ei siis ole täysin keksitty väite. Sodan aikana sekä punaisella että valkoisella puolella ilmestyvät lehdet olivat sensuroituja ja hyvin puolueellisia. Lisäksi vastapuolen lehtien ilmestyminen kiellettiin hallituilla alueilla.²⁵⁶ Tampereella ei siis porvarillisia lehtiä ilmestynyt, sillä punaisten vallanoton yhteydessä punakaarti miehitti näiden lehtien kirjapainot ja näin ollen estivät niiden ilmestymisen.²⁵⁷

Valkoisen puolen lehdistön puute on harmistuttanut tyttöjä, sillä heidän mukaansa Kansan lehdestä on ollut täysin mahdotonta saada todellista tietoa sodan kulusta. ”Joka paikassa kaupattiin kansan lehden sähkösanomia, joissa kaikki tiedot olivat vääristettyjä”²⁵⁸, kertoo 16-vuotias Saara. Kansan lehden propagandan vastapainona tytöt näkevät Mannerheimin sähkösanomat, joita he itsekin levittelivät ympäri kaupunkia. Mannerheim julkaisi sähkösanomia, joista ensimmäisessä ilmoitettiin, että Pohjanmaalla väestö on alkanut liikehtiä ja passittaa venäläisiä sotilaita takaisin kotimaahansa. Tämä sähkö otettiin ilolla vastaan Tampereen porvarillisissa piireissä, ja ihmiset, kuten jotkut tytöistä, levittivät sitä kaupungilla.²⁵⁹ ”Väliin saimme kopioutuja Mannerheimin sähkösanomia ja menimme niitä innolla levittämään”²⁶⁰, kertoo 13-vuotias Kaarina.

---

²⁵³ Kirjoitelma 189, Toini 18 vuotta.

²⁵⁴ ’Nuoriso, aika kutsuu!’, *Kansan lehti*, 16.03.1918.

²⁵⁵ Nygård 1987, 25 & 95.

²⁵⁶ Salokangas 1987, 176–177.

²⁵⁷ Hoppu 2008a, 56–57.

²⁵⁸ Kirjoitelma 112, Saara 16 vuotta.

²⁵⁹ Ylikangas 1993, 30–31.

²⁶⁰ Kirjoitelma 262, Kaarina 13 vuotta.

Kansan lehteen suhtauduttiin siis valheellisen tiedon jakajana, joka ei kertonut mitään sodan todellisesta kulusta. Sen sijaan Mannerheimin sähkösanomia uskottiin sellaisenaan, ja vain niiden kautta tytöt ajattelivat saavansa tietoa sodan todellisista tapahtumista. ”Sanomalehdistä sai lukea kuinka valkoiset perääntyivät melkein joka rintamalla. Mutta kun saatiin Mannerheimin sähkösanomia niin niistä sai tietää että valkoiset lähestyivät Tamperetta”²⁶¹, kirjoittaa 14-vuotias Leila. Näitä sähkösanomia on kuvattu jopa ”valoksi pimeydessä”, jossa ”anarkistien riehuminen aiheutti kauhua”.²⁶²

Tyttöjen mukaan punaiset harjoittivat propagandaansa myös piilottelemalla haavoittuneiden määräänsä. Kirjoitelmissa kerrotaan siitä, kuinka punaiset piilottelivat haavoittuneitaan kuljettamalla heitä vain yöaikaan, jotteivat muut ihmiset olisivat nähneet heidän todellista määräänsä.²⁶³ Lisäksi kirjoitelmissa korostetaan punaisten propagandan pyrkineen piilottelemaan tappioita sekä rintaman etenemistä kohti Tamperetta. Esimerkiksi 14-vuotiaan Hilpan kotona majailleet punaiset pakolaiset levittivät hänen mukaansa valheellista tietoa ympäriinsä: ”Toiset kertoivat suoraan kuinka oli asian laita, mutta toiset vaan kertoivat voitoista ja pettivät toisiansa kaikenlaisilla jutuilla ’lahtareiden’ häviämisestä”.²⁶⁴ Tyttöjen mukaan punaisten sotajohto valehteli eikä sotilaillakaan ollut todellisuudessa tietoa siitä, kuinka lähellä sotarintama todellisuudessa olikaan tai siitä, kuinka suuria tappioiden määrät todellisuudessa oli. Tästä kertoo 18-vuotias Toini, joka on tarinassaan myös vähätellyt punaisten taisteluintoa: ”Kun sitten valkoiset tulivat niin lähelle, että ei Kansan Lehtikään voinut sitä enää kieltää, jaettiin punakaartilaisille julistus, jossa laajasti selviteltiin peräytymisen tarkoitus ja ilmoitettiin, ettei ole mitään vaaraa. Puhelimessa kuuli paljon punaisten asioita m.m. päälliköitten keskusteluja, josta kävi ilmi, että he ymmärsivät tilanteen toivottomuuden mutta tahtoivat kuitenkin taistella. Miehistä sen sijaan alkoi kieltäytyä taistelemasta ja itse naiskaartin päällikkö ’sairastui’ ratkaisevalla hetkellä, kun piti mennä tuleen.”²⁶⁵

Jälleen kerran myös Aamulehdessä on puhuttu punaisten propagandasta yhtä kauhistuneeseen sävyyn. Esimerkiksi Kansan lehden uutisointi on saanut lehdessä kritiikkiä osakseen, mikä on hyvin

---

²⁶¹ Kirjoitelma 156, Leila 14 vuotta.

²⁶² Kirjoitelma 196, Sara 16 vuotta.

²⁶³ Ks. esim. Kirjoitelma 167, Martta 14 vuotta.

²⁶⁴ Kirjoitelma 260, Hilppa 14 vuotta.

²⁶⁵ Kirjoitelma 189, Toini 18 vuotta.

samankaltaista kuin kirjoitelmissa. Aamulehdessä on puututtu juurikin Kansan lehden tapaan kertoa valheellista tietoa sotatapahtumien kulusta:

Me emme vielä saata täysin arvostella niiden tietojen todenperäisyyttä, jota Kansan Lehti julisti taistelurintamilta, niin paljon kuitenkin voimme jo lausua, että noiden "rauhottavien" ja "meille edullisten" tietojen avulla koetettiin tilannetta salata todellinen asianlaita. (...) Vielä keskiviikkona 27 p. maalisk. kun kaupunkimme kaikiltapuolin jo oli saarrettu eikä puhelinyhteyttä kaupungin ulkopuolelle ollut, kertoi Kansan Lehti "muilta rintamilta" mitä rauhottavimpia tietoja. Parhaimpana kiihotuskeinona olivat mitä raaimmat kertomukset "lahtareiden" julmuuksista ja konnantöistä rintaman selkäpuolella.²⁶⁶

Kun vertaa tyttöjen kirjoituksia Kansan lehdestä tähän Aamulehden artikkeliin, voi niissä huomata selkeitä samankaltaisuuksia. On ylipäättään melko epätodennäköistä, että kukaan tytöistä olisi itse lukenut Kansan lehteä ja näin ollen saanut tietoa siitä, mitä lehdessä kirjoitetaan. Ajatukset punaisten levittämästä propagandasta ovat siis selkeästi opittu muualta.

Sen lisäksi, että kirjoitelmissa korostetaan punaisten piilotelleen omia tappioitaan ja kuolleiden määriä, ovat jotkut kirjoittaneet punakaartilaiden peitelleen myös tekemiään ryöstöjä tai murhia. Esimerkiksi 16-vuotias Marjatta kertoo punaisten piilotelleen murhaamiensa ihmisten ruumiita: "Satuin näkeen kerran kulkiessani hautausmaalta vähän metsään päin että siellä oli miehiä kaivamassa suuria kuoppia. Kaivajat olivat kaikki punaisten vankeja. Kysyin vahdilta mitä niillä kuopilla tehdään hän sanoi, että niihin laitetaan kuulanruiskuja ja siellä on sitten hyvä ampua lahtareita kun ne tulevat. Mutta eipä ne olleetkaan ampumisia varten, vaan punaiset hautasivat sinne niitä vankejaan, joita murhasivat yöllä."²⁶⁷ Marjatta siis käytännössä kertoo punaisten pistäneen valkoisten vankien kaivamaan omat hautansa, mutta samalla pyrkineen piilottelemaan tätä toimintaansa.

---

²⁶⁶ 'Sosialistiemme kiihotus', *Aamulehti*, 17.4.1918.

²⁶⁷ Kirjoitelma 180, Marjatta 16 vuotta.

4 Valkoiset vapauttajat

Kohta naputettiin kauniisti meidän ovelle. Äiti aukaisi sen. Hämmästyimme kovin, kun näimme edessämme reippaita iloisia miehiä, valkoiset nauhat hihoissa. Toisilla oli myös lakki vallan peitetty valkoisella kankaalla ja suuret kuusan oksat hatussa, kuin mitkään työhdöt. He sanoivat: ”Me olemme suojeluskuntalaisia, olemme tulleet Suomea vapauttamaan.” Tuntui niin uskomattomalta, kun he tulivat niin yhtäkkiä. Kyllä sitten uskoimme, kun näimme tuttuja. Kyllä oli riemu rajaton.²⁶⁸

4.1 Suomen urhoolliset sankarit

Kirjoitelmissa tapahtumista kerrotaan kronologisessa järjestyksessä. Kuvauksista Tampereesta punaisen vallan alla siirrytään siis valkoisten saapumiseen. Tästä puhutaan kirjoitelmissa lähes poikkeuksetta Suomen tai Tampereen vapautuksesta, jossa päästään irti punaisten vallasta.²⁶⁹ Tämä tapahtuma saa kirjoitelmissa mitä värikkäämpiä ilmaisuja, kuten ”vapautuksen suuri hetki”²⁷⁰ sekä ”valkeuden päivän aamu”²⁷¹. Tyttöjen mukaan valkoisten saapuminen on aiheuttanut sanoinkuvaamatonta riemua, joka joidenkin mukaan tuntui ”varsinkin naispuolisissa”.²⁷² ”Hetken kuluttua nähtiin vastapäätä kadunkulmassa ja postissa ensimmäisen valkoiset upseereineen, havunoksa lakissa innokkaasti ampumassa Kauppakatua pitkin. Heilutimme heille nenäliinaa tervehdykseksi, johon iloiten vastasivat. Oli kuin unennäköä, ei oltu pitää totena kuin oltiin niin kauan olleet suuressa ahdingossa ja jännityksessä. Sydämmestä kohosi kiitoksen huokaus Jumalalle hänen ihmeellisestä avustaan oikealla hetkellä.”²⁷³, kirjoittaa 12-vuotias pastorin tytär Aira. Airan lisäksi myös muut kirjoittajat ovat kertoneet heilutelleensa nenäliinoja valkoisille sotilaille nähdessään heitä ensimmäistä kertaa. ”Nenäliinat liehuivat ja eläköön kaikui kautta kylän”²⁷⁴, kuvailee tätä hetkeä 18-vuotias Toini.

Aamulehdessä valkoisten saapumisesta on puhuttu myös vapauttamisena. Useampia sisällissotaan liittyviä artikkeleita lehteen kirjoittanut nimimerkki Juttu-Jaakko on verrannut valkoisen armeijan voittoa kevään saapumiseen. Jutussa on hyvin samanlaisia elementtejä kuin tyttöjen puheissa

²⁶⁸ Kirjoitelma 225, Helinä 11 vuotta.

²⁶⁹ Ks. esim. Kirjoitelma 271, Elna 16 vuotta.

²⁷⁰ Kirjoitelma 195, Bertta 18 vuotta.

²⁷¹ Kirjoitelma 234, Ester 13 vuotta.

²⁷² Kirjoitelma 151, Aino 16 vuotta

²⁷³ Kirjoitelma 265, Aira 12 vuotta.

²⁷⁴ Kirjoitelma 184, Toini 18 vuotta.

valkoisten saapumisesta, sillä siinä kuvataan samaan tapaan mahtipontiseen sävyyn sitä riemun tunnetta, jota tämä tapahtuma ihmisissä herätti. Juttu-Jaakko kirjoittaa seuraavasti: ”Ankaran, talvisen pakkotilan jälkeen on Suomi taas kokonaisuudessaan vapaa. Sekin on kulkemassa kukkeinta kesäänsä kohti. Kevään esteet voittavan, pursuavan voiman tavoin vyöryi vapaa ja uljas talonpoikaisarmeija voitosta voittoon. Kevään puhdistavan, vilvoittavan, uudesti luovan voiman tavoin se jätti jälkeensä vapautuksen riemun.”²⁷⁵

Kirjoitelmissa valkoiset saavat ylistäviä kuvauksia, ja yleisimmin heitä on kuvailtu reippaiksi, rohkeiksi ja iloisiksi.²⁷⁶ Siinä missä tytöt kuvailevat punaisia epäkohteliaiksi ja röyhkeiksi, on valkoisen puolen sotilaiden ystävällistä luonnetta pyritty korostamaan. Esimerkiksi 14-vuotias Astrid on korostanut valkoisten eroavaisuutta punaisista: ”Valkoiset olivat punaisten jyrkkä vastakohta. He olivat reippaita ja rohkeita.”²⁷⁷ Tytöt ovat kertomuksissaan myös kehuneet valkokaartilaisia mitä erikoisemmista asioista, kuten esimerkiksi 12-vuotiaan Aunen tarinasta käy ilmi: ”Illalla se komppania sioittui meidän taloon ja miehet meni Pyrinnön voimistelusaliiin ja päälিকöt tulivat meille. Heille me annoimme viimeiset leivänpalat kun oli toivoa uutta saada, mutta he söivät niin vähäisen, he sanoivat että he opetettiin Saksassa syömään vähäsen”.²⁷⁸ Valkokaartilaiden pienen ruokamäärän kehuminen tuntuu erikoiselta kehulta, mutta toisaalta tytöt ovat samalla korostaneet punaisten olleen ahneita ja kovia syömään.

Syömistaitojensa lisäksi valkoiset saavat kehuja esimerkiksi ampumatarkkuudessaan: ”Heidän ampumatarkkuuttaan ihmettelin suuresti; näin nimittäin, kun eräs jääkäri ampui noin 1 km päässä olevan miehen yhdellä kuulalla.”²⁷⁹ Myös valkoisten puutarhataidot ovat saaneet eräässä kirjoitelmassa ylistystä: ”Kasvihuoneita he myös lämmittivät, sillä heidän joukossaan sattui olemaan eräs ammattimies. Osa kasveista oli jo paleltunut, mutta sipulikasvit kukoistivat sitä runsaammin –

”²⁸⁰

---

²⁷⁵ ’Nähtyä ja kuultua toukokuun 19 p:nä 1918’, *Aamulehti* 19.05.1918.

²⁷⁶ Ks esim. Kirjoitelma 221, Aino 14 vuotta.

²⁷⁷ Kirjoitelma 116, Astrid 14 vuotta.

²⁷⁸ Kirjoitelma 256, Aune 12 vuotta.

²⁷⁹ Kirjoitelma 140, Lea 14 vuotta.

²⁸⁰ Kirjoitelma 142, Karin 19 vuotta.

Valkoisia kuvaillaan kirjoitelmissa paitsi luonteeltaan myös ulkonäöltään täysin punaisista poikkeaviksi. Kirjoitelmissa korostuu se, että ensimmäisten valkoisten näkeminen on ollut erikoinen ja hämmentävä hetki, sillä valkoiset ovat olleet ulkonäöltään niin erilaisia. ”Kaikki menivät maantielle katsomaan valkoisia. He olivat erikoisen näköisiä, heillä kaikilla oli valkoinen takki ja lakki. Puhuin muutaman pohjalaisen kanssa, he olivat hyvin ystävällisiä ja iloisia”²⁸¹, kirjoittaa 14-vuotias Aino. Yleisesti pukeutumisen kuvailu ja sillä eroa tekeminen nousee esiin kirjoitelmissa. Useampi tytöistä kertoo valkoisten valkoisesta takista ja lakista, kun taas esimerkiksi punaisten naiskaartilaisten kerrotaan pukeutuneen harmaisiin takkeihin ja punarusettisiin lakkeihin.²⁸²

Tyttöjen mieleen on selvästi jäänyt kuva valkoisten pukeutumisesta. Etenkin suojeluskuntalaisten lakeissa olleet kuusenoksat ovat jääneet tyttöjen mieleen. ”—ja seuraavana aamuna tuli sinnekin 2 reipasta ja iloisen näköistä valokaarttilaista kuusen oksat hatussa”²⁸³, kuvailee 18-vuotias Bertta. Kuusenoksilla oli valkoisten pukeutumisessa tarkoitus, sillä niiden avulla erotettiin omat joukot vihollisista. Oksat olivat pimeässä helpommin havaittavia kuin esimerkiksi käsinauhat. Lisäksi tämän avulla estettiin punaisten tekeytyminen valkoisiksi häviönsä hetkellä, sillä Tampereella ei kasvanut lainkaan kuusia, joista he olisivat saaneet omat oksansa.²⁸⁴

Joissain kirjoitelmissa valkoisten ulkonäön poikkeuksellisuutta on korostettu erikoisilla ilmaisuilla. Esimerkiksi 18-vuotias Maila kertoo ensimmäisen valkoisen sotilaan näkemisestä seuraavasti: ”Suin päin kiiruhdimme tätä kummitusta katsomaan.”²⁸⁵ Erikoisesta näystään kertoo myös 16-vuotias Alli: ”Aivan indiaaneilta he näyttivät, kun heillä oli lakeissa ja hihoissa tuoreita kuusenoksia.”²⁸⁶ Samasta hämmästyksestä puhuu myös 14-vuotias Oona: ”Tuntui iloiselta, mutta toiselta puolelta ihmetytti, ne olivat niin kuin taivaasta pudonneet.”²⁸⁷

Myös Aamulehdessä on huomioitu valkoisten sotilaiden antama hämmentävä ensivaikutelma. Toukokuun viidennen päivän lehdessä suojeluskuntaan kuulunut kirjailija Lauri Haarla kertoo Tampereen taisteluista omasta näkökulmastaan artikkelissa *Tampereelle hyökkäämässä – Sielullisia*

---

²⁸¹ Kirjoitelma 211, Aino 14 vuotta.

²⁸² Ks. esim. Kirjoitelma 210, Aili 15 vuotta.

²⁸³ Kirjoitelma 195, Bertta 18 vuotta.

²⁸⁴ Ylikangas 1993, 384.

²⁸⁵ Kirjoitelma 113, Maila 18 vuotta.

²⁸⁶ Kirjoitelma 118, Alli 16 vuotta.

²⁸⁷ Kirjoitelma 146, Oona 14 vuotta.

tuokioita. Haarlan kertomuksessa mainitaan myös kuusenoksat lakissa ja vertaillaan sotilaita intiaaneihin: ”Ensimmäisen kivirakennuksen porraskäytävä täynnä miehiä, naisia ja lapsia. He tervehtivät, katselevat meitä ihmeissään, varsinkin kuusenoksia lakissamme ja käsivarsissamme. Vähintään intiaaneiksi luulevat. Näitä kummallisia merkkejä – mikä olikaan sen luonnollisempi hyökkäysmerkki Suomen kansan terveelle ainekselle valkoiselle armeijalle – piti ihan kosketella. Meistä tuntui kuin olisimme todellakin pelastajia, niin hyvän vaikutuksen tekivät meihin rasittuneisin ensimmäiset ystävälliset sanat.”²⁸⁸

4.2 Oikeutettu tappaminen

Valkoisten kuolema saa erityistä huomiota kirjoitelmissa. ”Mieli tuli oikein surulliseksi kun ajatteli, kuinka monta urhoollista Suomen poikaa oli saanut heittää hengensä”²⁸⁹, kirjoittaa 12-vuotias Irja. Myös muut tytöt ovat kauhistelleet sitä, kuinka paljon valkoisia taisteluissa kuoli. ”Suuri vapautustaistelu, jota maassamme käytiin, tuli maksamaan hyvin paljon. Se on ostettu monen sankarin hengellä ja verellä. Mutta vihdoinkin kahden ja puolen pitkän tuskallisen kuukauden jälkeen pääsimme punaisesta hirmuvallasta”²⁹⁰, kirjoittaa 17-vuotias Aini. Kuten Irjan ja Ainin kirjoitelmista käy ilmi, tytöt suhtautuivat taisteluissa kuolleisiin suojeluskuntalaisiin isänmaan uhreina. Yleisesti valkoisen puolen puheissa on korostettu kunniaa, sankaruutta ja uhrauksia, joita Suomen vapauttaminen vaati.²⁹¹ Tuomas Tepora on artikkelissaan *Mystifioitu sota – Uusiutumisen ja uhrin kokemus* kirjoittanut valkoisen puolen uhrikulttuurista: ”—nimenomaan omien taistelijoiden veri elvytti ihannoidun kansakunnan. Uhri oli välttämätön ehto vapauden saavuttamiselle, ja kaatuneita juhlittiin kansallissankareina.”²⁹²

Aamulehdessä julkaistussa Mannerheimin sähkösanomissa puhutaan valkoisen puolen uhrauksista hyvin samankaltaiseen tapaan: ”Tämä voitto on saavutettu yksinomaan Suomen omien sotajoukkojen sankariudella ja verellä.”²⁹³ Tarja Väyrynen kirjoittaa artikkelissaan *Valtioiden sisäiset konfliktit ja rauhaanpalaamisen ongelmat* siitä, kuinka viholliskuvan muodostuksessa on tyypillistä

---

²⁸⁸ ’Tampereelle hyökkäämässä – Sielullisia tuokioita’, *Aamulehti*, 5.5.1918.

²⁸⁹ Kirjoitelma 205, Irja 12 vuotta.

²⁹⁰ Kirjoitelma 175, Aini 17 vuotta.

²⁹¹ Ketonen 1983, 34.

²⁹² Tepora 2018, 150.

²⁹³ ’Kenraali Mannerheim saanut 2 vapaudenristiä’, *Aamulehti*, 10.4.1918.

nähdä oma ryhmä sankarina suhteessa pahaan ja moraalittomaan viholliseen.²⁹⁴ Tyttöjen kirjoitelmissa tämä asetelma on hyvin selkeä. Vaikka sotaan tyypillisesti kuuluu molemmipuolinen vastapuolen vahingoittaminen, on punaisten sotatoimet nähty hirmutekoina, ja valkoisten taas isänmaan sankarillisena puolustuksena.

Kun valkoisten kuolema sodassa on aiheuttanut tytöissä järkytyksen tunteita, puhutaan punaisen puolen uhreista kevyeen ja jopa pilkkaavaan sävyyn. Oikeastaan ei voida sanoa, että tytöt käsittäisivät punakaartissa kuolleita lainkaan uhreina. Vihollisen kuolema oli nujertamista ja tuhoamista, mitä tarvittiin maan vapauttamiseksi.²⁹⁵ Esimerkiksi 15-vuotiaan Irjan kertomuksesta voi huomata selvän ristiriidan sen suhteen, milloin väkivalta ja kuolema ovat oikeutettua ja milloin ei. ”Piirityksen aikana oli jännittävää katsella junan pommitusta Hatanpään vainiolla. Junassa oli muun muassa Turkulaisia punakaartilaisia paossa kotiinsa. Juna katkesi ja veturi vei toisen puolen junaa pois, mutta toinen puoli jäi valkoisten pommitettavaksi. Monien yritysten kautta sai veturi vietyä loppupään junaa Tampereelle”²⁹⁶, Irja kirjoittaa. Puolikkaan junan katselu on ollut viihdyttävää, eikä valkoisten pommituksen alle jääneet punakaartilaiset aiheuta Irjassa minkäänlaisia säälin tai surullisuuden tunteita. Kirjoitelmassaan hän kuitenkin kuvaa esimerkiksi punaisten sytyttämiä tulipaloja hyvin erilaiseen sävyyn: ”Hirveätä oli katsella punaisten loppuaikana sytyttämiä tulipaloja, niin kuin Hankkijan myllyn, Haarlan kahvilan, osuuskaupan ja erään torpan ladon.”²⁹⁷ Kun kyseessä onkin punaisten suorittamat tulipalot sekä niiden oletettavasti aiheuttamat uhrit, puhutaan kuolemasta hyvin erilaiseen sävyyn. Enää ei Irjan mielestä tilanteen katselu ole jännittävää, vaan tämän näyn todistaminen on ollut surullista.

Kun punaisten teoista puhutaan murhaamisena, valkoisten harjoittamaa tappamista kuvataan ”punarosvojen hävittämisenä”²⁹⁸ tai ”Suomen puhdistamisena”²⁹⁹. Esimerkiksi 14-vuotiaan Lean kirjoitelmassa korostuu se, kuinka kevyesti punaisten tappamisesta puhuttiin: ”Nyt seurasin mielenkiinnolla taistelun kulkua. Katselin, kuinka punaisia hiipi sinne pitkin Itäisen puistokadun reunaa ja heidän perässään seurasi joukko kuormahevosia. Kului ehkä 10 minuuttia, kun heidät jo

---

²⁹⁴ Väyrynen 2006, 34.

²⁹⁵ Tepora 2018, 150.

²⁹⁶ Kirjoitelma 214, Irja 15 vuotta.

²⁹⁷ Kirjoitelma 214, Irja 15 vuotta.

²⁹⁸ Kirjoitelma 13, Elsa 16 vuotta.

²⁹⁹ Kirjoitelma 29, Sylvi 16 vuotta.

tuotiin ruumiina takaisin. Erittäin panin mieleeni erään naisen, joka sinne meni, ja joka sitten vähän ajan kuluttua tuotiin henkitoreissa.”³⁰⁰ Punaisten ruumiidenkaan näkeminen ei kaikissa tytöissä ole herättänyt minkäänlaista vastenmielisyyden tunnetta: ”Tultuamme Tammelantorille näemme joukon ruumiita. Me välitimme niistä viis! Ne olivat vain punikkeja.”³⁰¹

Jotkut tytöistä ovat erityisesti toivoneet punaisten kokevan väkivaltaa: ”Ajattelin tulisivatpa nyt punikit tänne, niin saisivat varmasti selkäänsä. Pian ajatukseni toteutui. Noin 10 aikaan aamulla tulivat puna-ryssät tapansa mukaan ryöstölle. Päästyin juuri meidän ohi alkoi kuulia sataa Korpelan rannasta.”³⁰² Punaisiin kohdistunutta väkivaltaa on toivonut myös 17-vuotias Elli, joka erityisesti haluaisi koston punaisten polttamista taloista: ”Ja kaikki on punikkien syy. Kyllä he sen vielä saavat kalliisti maksaa kun valkoiset tulevat.”³⁰³

Aamulehdessä on tästäkin teemasta hyvin samanlaisia kirjoituksia. Lehti on tosin pikemminkin pyrkinyt korostamaan punaisten tekemiä murhia, joten artikkeleita valkoisen puolen tappamisesta ei juurikaan ole. Lehdessä ja kirjoitelmissa on kuitenkin siinä määrin samankaltaisuutta, että molemmat niistä ovat pyrkineet puhumaan punaisten tappamisesta eräänlaisilla kiertoilmaisilla. Nimimerkki Aatu on kirjoittanut pian sodan päättymisen jälkeen lehteen artikkelin *Tykkien jyskeessä (Palanen muistiinpanoja)*, joka myös puhuu tai pikemminkin kehottaa valkoista armeijaa puhdistamaan Suomen.

Rajoja vailla on se hornahenkisyys ja se epäsiiveellisyys, joka leimaa heidän elämänsä ja toimintaansa. Mutta siksi he itse lankeavatkin siihen kuoppaan, jota ovat muita varten kaivaneet. Valheella on sittenkin lyhyet jäljet, oikeus voittaa vääryyden, laki kurittaa lainrikkojan, isänmaa rankaisee maanpetoksen. Suomen lainkuuliainen kansa luo päältä kavalta jain terrorin, puhdistaa isänmaansa siitä häpeästä, jota tämä kauhea ja rikoksellinen kapina merkitsee.³⁰⁴

Valkoisella puolella punaisia pidettiin vähempiarvoisina ihmisinä, mikä edesauttoi ajatusta siitä, ettei punaisten tappamista tarvitse pitää murhaamisena tai hirmutekona.³⁰⁵ Oiva Ketonen on teoksessaan *Kansakunta murroksessa – Kesää 1918 ja sen taustaa* puhunut siitä, millaisena

---

³⁰⁰ Kirjoitelma 140, Lea 14 vuotta.

³⁰¹ Kirjoitelma 72, Ester 15 vuotta.

³⁰² Kirjoitelma 173, Jenny 18 vuotta.

³⁰³ Kirjoitelma 119, Elli 17 vuotta.

³⁰⁴ ”Tykkien jyskeessä (Palanen muistiinpanoja), *Aamulehti* 09.04.1918.

³⁰⁵ Ketonen 1983, 129.

punaisten tappaminen näyttäytyi punaisella puolella. ”Kai siinä ilmeni paitsi hetken kiihtymys myös käsitys, että punaiset olivat ihmisinä – niin kuin toisen puolen edustajat toisen mielestä tosin jossain määrin aina ovat – todella vähemmän arvoisia kuin valkoiset. Siksi ’silma silmästä, hammas hampaasta’ ei vakaumuksen vuoksi käydyn sodan mielessä ole koskaan ollut oikea suhde; on pitänyt vaatia enemmän, siksi kohtuullisella sovittelulla on sellaisten sotien päätöksessä harvoin ollut sijaa.”³⁰⁶

Vaikka Tampereen taistelujen tuoma pelko ja epävarmuus ovat aiheena monessa kirjoittelussa, harvat tytöistä näkevät valkoisten olleen mitenkään osallisena esimerkiksi kaupungin pommitukseen. Todellisuudessa valkoiset esimerkiksi vahvistivat etenemistään Tampereella tykistötulella, minkä takia Tampereen itäiset kaupunginosat syttyivät tuleen.³⁰⁷ Kirjoitelmissa on puhuttu paljon juuri näistä tulipaloista sekä kerrottu niiden aiheuttaneen pelontunteita, ei valkoisia mainita kertaakaan niiden aiheuttajina. Heikki Ylikangas on teoksessaan *Tie Tampereelle* kertonut valkoisten levittäneen propagandaa, jonka mukaan punaiset sytyttivät kaupungin itäosat tuleen. ”Myöhemmin valkoiset nojautuivat väitteeseen, jonka mukaan ’jotkut upseeripukimissa liikkuneet punaiset sytyttivät Kytälän ja Hämeenkadun taloja tuleen heittäen sytykkeitä sisään, vieläpä bensiinillä paloja auttaen”³⁰⁸, Ylikangas kirjoittaa. Väite siitä, että punaiset ovat kostonhimoissaan sytyttäneet Kytälän tuleen, toistuu usein valkoisen puolen muistokirjoituksissa. On kuitenkin epätodennäköistä, että nämä palot olisivat olleet punaisten aiheuttamia, vaan mitä luultavammin aiheuttajana ovat olleet juurikin valkoisten pommitukset.³⁰⁹ Tytöt ovat siis tässäkin tapauksessa omaksuneet valkoisen propagandan levittämän kuvan tapahtumista, jossa omista teoista on pyritty vierittämään vastuu vihollisen niskaan. Esimerkiksi 16-vuotiaan Rakelin kertomus tulipaloista Tampereen pommituksen päivänä 3. huhtikuuta noudattaa täysin propagandaa: ”Huhtikuun 3 p:n yönä sytyttivät punaryssät bensiinillä usein taloja palamaan. He tiesivät häviönsä lähestyvän ja tahtoivat tehdä ensin jotain konnantöitä.”³¹⁰

Jotkut ovat ottaneet valkoisten Tampereella aiheuttaman pelon ja tuhon huomioon, mutta eivät näe heidän toimissaan mitään väärää: ”Näin vaikeassa asemassa kuin olinkin valkoisten tulen vuoksi

---

³⁰⁶ Ketonen 1983, 129–130.

³⁰⁷ Tikka 2018, 96.

³⁰⁸ Ylikangas 1993, 415.

³⁰⁹ Suodenjoki 2008, 218.

³¹⁰ Kirjoitelma 122, Rakel 16 vuotta.

toivoin sentään, että valkoiset antaisivat punaisille tulisen pommituksen.”³¹¹ Yksi tytöistä, 16-vuotias Alli, on ottanut huomioon myös tilanteen ristiriitaisuuden: ”Ensimmäisinä laukauksia kuullessa täytti mielen omituinen pelonsekainen riemu. Olivathan ne ystäviä, jotka kaupunkiin pommittivat.”³¹² Suurin osa ei kuitenkaan näe valkoisia pommittajina, vaikka kirjoitelmissa puhutaankin pommitusten tuomasta pelosta. Yleisesti valkokaartilaisten nähdään tuoneen kaupunkiin vain vapautusta ja iloa. ”Kun valkokaartilaiset tulivat niin muuttui pelko riemuksi”³¹³, kertoo 13-vuotias Impi.

Joissakin kirjoitelmissa kuitenkin puhutaan myös suojeluskuntalaisten tekemistä hirmutöistä. Nämä ovat käytännössä täysin samanlaisia tekoja, mitä tytöt kertovat punaisten tehneen kaupungissa. Sävy on kuitenkin hieman erilainen, sillä näiden tekojen kauheutta ei kirjoitelmissa mitenkään erityisesti tuoda ilmi. On kuitenkin kirjoitelmien yleiseen luonteeseen nähden poikkeuksellista, että joissain kirjoitelmissa ylipäättään mainitaan valkoisten suorittamista tapoista. ”Valkoiset huusivat kaukaa, että onko siellä punikkeja, he tarkistivat kaikkien punikkien taskut ja veivät pesutupaan josta he vähän ajan kuluttua vietiin ammuttavaksi. Ruumiita oli talomme ympärys aivan täynnä –”³¹⁴, kirjoittaa 13-vuotias Kaisa. Samankaltaisen tarinan kertoo myös 15-vuotias Anna: ”Valkoiset käskivät hänen antautua, mutta kun hän meinasi ampua heitä, ampuivat he hänet. Tämä näky oli hyvin järkyttävä.”³¹⁵

Annan isä oli leipuri, joten hän voisi olla taustaltaan pikemminkin työväenluokkaa, mikä voisi selittää empaattisemman suhtautumisen punaisen puolen henkilön kuolemaan. Toisaalta Annan muu kertomus ei viittaa siihen, että hänen perheenjäsenensä olisivat kannattaneet punakaartia. Hän kertoo esimerkiksi Tampereen taisteluissa kuolleen ”paljon Suomen sankareita”³¹⁶ viitaten siis valkoisiin. Annan muistelmä valkoisten tappamasta punakaartilaisesta onkin pikemminkin toteava, ja ainut järkytystä aiheuttanut asia oli itse ampumistilanne. Kaisan, jonka isän ammatti ei ole tiedossa, tarina on myös pelkkä kuvaus siitä, mitä on tapahtunut. On kuitenkin poikkeuksellista, että

---

³¹¹ Kirjoitelma 92, Aura 14 vuotta.

³¹² Kirjoitelma 114, Alli 16 vuotta.

³¹³ Kirjoitelma 143, Impi 13 vuotta.

³¹⁴ Kirjoitelma 110, Kaisa 13 vuotta.

³¹⁵ Kirjoitelma 22, Anna 16 vuotta.

³¹⁶ Kirjoitelma 22, Anna 16 vuotta.

nämä kaksi tyttöä ovat kuvanneet näinkin yksityiskohtaisesti sitä, miten valkoiset tappoivat punaisia.

5. Sota tyttöjen silmin

Selkäpiitä vieläkin karmii ajatellessani niitä kauheita öitä, mitkä silloin sain viettää vilusta väristen pimeässä kellarissa. Maa järisi jalkojeni alla ja ulkoa tunki korviin melu, kuten kosken kohina, milloin hiljempaa, milloin taas kiihtyen kuvaamattomaksi rätinäksi.³¹⁷

5.1 Uusia aseita, epävarmuutta ja elämää kellareissa

Sodan uhkan ja sen aiheuttamien negatiivisten tunteiden kuvailu jää kirjoitelmissa hyvin pintapuoliseksi. Tytöille on asetettu kysymykset, joihin heidän kirjoitelmissaan kuului vastata, eikä yksikään näistä kysymyksistä pyri tuomaan esille sodan herättämiä tunteita. Kirjoitelmat yleisesti kuvaavat hyvinkin yksityiskohtaisesti sotatapahtumia, mutta niissä puhutaan vain hyvin vähän siitä, mitä tapahtumat merkitsivät lapselle tai nuorelle. Kertomukset ovat pikemminkin sotatapahtumien sekä sodan jälkeisten näkyjen yksityiskohtaista kuvailua. Lasten ja nuorten keskeisiä tunteita ovat olleet epävarmuus, turvattomuus, pelko ja hämmennys. Näitä tunteita ovat aiheuttaneet sodan tuomat ilmiöt, joita olivat esimerkiksi arkirutiinien murtuminen, tiedonkulun epävarmuus, väkivallan todistaminen sekä myös hengenvaaraan joutuminen.³¹⁸ Näistä asioista kerrotaan kirjoitelmissa, mutta niiden aiheuttamia tunteita tai vaikutuksia ei kuvailla juuri lainkaan.

Myös Marianne Junila on pistänyt merkille, että kirjoitelmista puuttuu lähes kokonaan henkilökohtaisista tunteista kertominen. Hänen mukaansa tämä kertoo siitä, kuinka tytöt ovat halunneet etäännyttää itsensä synkästä kokemuksesta. ”Kokemus on jättänyt niin syvän jäljen, että se torjutaan juuri siitä syystä”³¹⁹, Junila toteaa. Vaikka henkilökohtaisiin tunteisiin ei kirjoitelmissa sen syvemmin pureudutakaan, nouse niissä esiin joitain asioita, joista voi havaita sodan aiheuttamaa järkytyksen ja ahdistuksen tunnetta.

---

³¹⁷ Kirjoitelma 115, Greda 16 vuotta.

³¹⁸ Junila & Jalagin 2009, 322–325 & 327–328.

³¹⁹ Junila 2011a, 163.

Tytöt eivät ole koskaan ennen kokeneet sotaa. Jotkut kuitenkin nostavat esiin joitain itselleen historiasta tuttuja asioita, joita he vertaavat kokemuksiinsa. Esimerkiksi 12-vuotias Irja vertaa sotaa Ranskan vallankumoukseen ja kirjoittaa: ”Olin itsekin lukenut Ranskan vallankumouksesta ja nähnyt paljon kuvia siitä.”³²⁰ Myös 18-vuotias Marga on löytänyt vertailukohtaa sisällissodalle, sillä hän kertoo kuulleensa sodan kauhuista maailmansodasta puhuttaessa.³²¹ Irja ja Marga ovat siis löytäneet tai keksineet kokemuksilleen jotain, mihin peilata niitä, mutta molempien kirjoitelmissa toistuu kuitenkin sama ajatus siitä, ettei sotaa voinut edes kuvitella ennen kuin koki sen itse. Marga korostaa tätä kirjoitelmassaan: ”Jo maailmansodan aikoina kuulin puhuttavan sodan kauhuista, mutta vasta nyt näinä viime viikkoina ja varsinkin tämän Tampereen valloituksen aikana opin oikein käsittämään sodan varjopuolet; miten se totuttaa ihmisen ainoiseen kuoleman läsnäoloon.”³²²

Sota toi jatkuvan pelon lisäksi mukanaan paljon uusia asioita, joita tytöt eivät koskaan ennen olleet nähneet. Sisällissodan myötä Tampereelle tuli uusinta sotilastekniikkaa, mikä tarkoitti siis panssariautoja, lentokoneita ja panssarijunia.³²³ Etenkin lentokoneiden näkeminen on ollut lapsille ja nuorille uutta ja ihmeellistä. Näistä puhutaankin monessa tarinassa, ja usein ne ovat herättäneet pelkoa. ”Näin usein lentokoneita niinkin korkealla, että ne olivat kuin pisteitä. Kun ne tulivat alemmiksi kuului sellaista surisemista, ja heti tiesi että ne olivat lentokoneita”³²⁴, kirjoittaa 13-vuotias Laina. Tuomas Hoppu on artikkelissaan *Punaisten asejunasta rintamataisteluihin* todennut lentokoneiden olleen niin uusi asia tamperelaisille, että niistä on puhuttu ilmalaivoina.³²⁵ Myös kirjoitelmissa lentokoneita nimitetään usein ilmalaivoiksi. Lisäksi yleiset käsitykset lentokoneiden toiminnasta ovat olleet tytöille hyvin vieraita, sillä tuskin niistä on koulussakaan ehditty opettamaan. Esimerkiksi 14-vuotias Helena on käsittänyt lentokoneiden lentävän aina avaruudessa asti: ”Samoihin aikoihin näimme myös kaksi lentokonetta lentävän kaupunkimme yläpuolella avaruudessa.”³²⁶

---

³²⁰ Kirjoitelma 205, Irja 12 vuotta.

³²¹ Kirjoitelma 121, Marga 18 vuotta.

³²² Kirjoitelma 121, Marga 18 vuotta.

³²³ Hoppu 2008a, 81.

³²⁴ Kirjoitelma 144, Laina 13 vuotta.

³²⁵ Hoppu 2008a, 81.

³²⁶ Kirjoitelma 149, Helena 14 vuotta.

Sodan myötä epävarmuus lisääntyi lasten ja nuorten sekä ylipäättään siviiliväestön keskuudessa. Yksi konkreettisimmista epävarmuuden tuojista on ollut läheistensä menettämisen pelko. Joidenkin tyttöjen isät tai useimmiten veljet ovat taistelleet valkoisella puolella sodassa. Nämä tytöt ovat kertoneet siitä pelon tunteesta mikä jäi, kun piti hyvästellä omaisensa. ”Toisena päivänä, lauantai-iltana lähti isänikin, saatoimme sisareni kanssa häntä muutaman kilometrin. Vaikea oli erota, kun ei tiennyt näkisikö enää milloinkaan isää, varsinkin palatessamme kahden istuessamme hevosen hiljalleen juostessa oli nyyhkytys väkisinkin tulla esiin”³²⁷, kirjoittaa 18-vuotias Liisa. Veljensä puolesta taas pelkäsi 18-vuotias Toini: ”Pari viikkoa elimme luulossa että koko Aitoo on poltettu ja ihmiset kuolleet. Äitini oli kovin huolissaan veljestäni, he kun olivat kirkonkylässä suojeluskunnassa. Mutta saimmekin tiedon, että punaset eivät olleet päässetkään kylään asti, vaan 5 km päähän.”³²⁸

Paitsi että tyttöjen isiä ja veljiä on lähtenyt suojeluskuntaan, kerrotaan kirjoitelmissa myös punaisten pyrkimyksestä vangita miehiä ja viedä heitä väkisin joko työkomppanioihin tai rintamalle. Maaliskuun lopulla punakaarti alkoi koota työkomppanioita, joihin haalittiin miehiä asunnoista ja kaduilta. Näihin komppanioihin ei kerätty pelkästään työväestöä, vaan myös porvarillinen väestö joutui osaksi pakko-ottoja.³²⁹ Tytöt kertovatkin siitä, kuinka heidän lähipiirinsä miehet pyrkivät välttämään joutumista punaisten kiinniottamiksi. Esimerkiksi 14-vuotias Sylvi kertoo punaisten etsineen miehiä rukoushuoneelta, jonne hän oli paennut sotaa: ”Punaiset kävivät hakemassa sieltä miehiä. Toiset miehet pukivat itsensä naisten pukuun ja toiset menivät piiloon, ettei heitä olisi viety rintamalle.”³³⁰

Punaisten toimien takia jotkut tytöistä kertovat piilotelleensa sukulaisiaan koko sodan ajan. Seitsemäntoistavuotias Lempi kertoo isänsä piilottelusta: ”—huomasimme, että meni isä ja siellä oli muitakin miehiä piiloon, kun pelkäsimme että jos ne tulee sinne ja ottavat isän, ja ne muut miehet vankiksi ja juuri kun ne pääsivät piiloon tuli niitä aika sakki sisään ja kysyivät onko täällä miehiä, niin me sanoimme, että ei täällä ketään ole muuta kuin naisia ja lapsia, mutta ne kysyivät vaan —”³³¹ Myös muut tytöt ovat joutuneet pelkäämään omaistensa puolesta, kuten 17-vuotias Elli, joka joutui pelottavaan tilanteeseen piilotellessaan isäänsä ja veljeänsä:

---

³²⁷ Kirjoitelma 213, Liisa 18 vuotta.

³²⁸ Kirjoitelma 184, Toini 18 vuotta.

³²⁹ Hoppu 2008c, 124.

³³⁰ Kirjoitelma 209, Sylvi 14 vuotta.

³³¹ Kirjoitelma 215, Lempi 12 vuotta.

Mikäs siinä olisi ollut hätänä jos eivät punaset yhtenäen olisi hakeneet isääni ja veljeäni viedäkseen heidät muka rintamalle, kuten olin heidän kuullut sanovan. Eivätpä sentään muistaneet sillä isä ja Albert piiloutuivat erääseen suureen ammeeseen siellä tehtaassa. Muistan varmaan ikäni tuon yön jona vien ruokaa heille mainittuun paikkaan. Ulkona oli pilkkosen pimeä tuuli ulvoi ja tykkien jyrinä kuului uhkaavana, kaupungista päin loisit taivas veripunaaisena sakean savun tuprutessa ilmaan. Voi kauhistus, nyt on varmaan puoli kaupunkia tulella, ajattelin kauhun vallassa ja lähdin juoksemaan pihan poikki tehtaalle päin ruokakori käsivarsillani. Mutta en päässyt pitkälle kun kuulin miesäänen jyrisevän: ”Kuka siellä? Seis tai minä ammun!” Jäin paikalleni kuin naulittu enkä pelästyksestä saanut vähään aikaan sanaa suustani. Rohkasin kuitenkin mieleni ja vastasin kysyjälle. Kuultuaan ääneni ihme kyllä meni äijä tiehensä pitemmiltä kyselyiltä. Sain onnellisesti annettua ruokakorin isälle.³³²

Piilottelusta huolimatta joidenkin miespuolisia sukulaisia vietiin joko työkomppaniaan tai väkisin rintamalle. Tämä kokeneet tytöt ovat kertoneet tilanteen aiheuttamasta surusta ja pelosta: ”Taistelua käytiin elämästä ja kuolemasta siis sekä rintamalla, että myöskin kaupungin maanalaisissa pimennoissa. Meillekin tuli 5 asestettua miestä hakemaan isää ja veljiäni punakaartiin. Isä, kun oli vankinaan tullut sairaaksi ja saanut lääkäriltä todistuksen, ettei häntä saa viedä minnekkään. Mutta veljeni he veivät, vaikka nuorempi oli vasta 15 vuoden vanha. Heidät määrättiin työkomppaniaan, josta he kuitenkin pääsivät karkaamaan paria päivää ennen Tampereen valtaamista.”³³³ Kuusitoistavuotias Salli, joka vietti sota-aikansa kotonaan Urjalassa, kertoo veljensä viennistä rintamalle:

Huhtikuun 15 pv maanantaina oli siellä pakko-otto kaikki miehet, jotka olivat 20-38 vuotiaita piti saapua kutsunta tilaisuuteen. Yhden veljistäni piti myös mennä. Monenkin oli kurjaa jättää vaimonsa ja lapsensa, kun ei tiennyt saisiko heitä enää tavata. Sitten tiistaina heidät vietiin avonaisissa vaunuissa, joissa oli paksu kalkkikerros. Se sitten lensi silmiin junan kulkiessa. Kun juna lähti laulettiin ’Jumala onpi linnamme j.n.e’. Ensin se oli tahdottu estää, mutta se ei kuitenkaan tällä kertaa onnistunut. Heidät vietiin Riihimäelle, josta heidät sittemmin pelastivat saksalaiset.³³⁴

Tytöt puhuvat työkomppanioista kauhistuneeseen sävyyn ja heidän kertomuksensa antavat komppanioiden olosuhteista hyvin epäinhimillisen kuvan. ”Sillä ajalla ei uskaltanut paljon ulkona liikkoa, varsinkaan keväämmällä. Minun kyllä tarvitsi kulkea ulkona. Isäni vietiin työvangiksi. Hänelle ei annettu ruokaa, kuin silloin tällöin. Minä kävin hänelle usein ruokaa viemässä. Siellä oli paljon muitakin miehiä vankina. Heidän tarvitsi tehdä hyvin raskaita töitä, punakaartilaisten kiroillessa

---

³³² Kirjoitelma 119, Elli 17 vuotta.

³³³ Kirjoitelma 59, Elsa 14 vuotta.

³³⁴ Kirjoitelma 179, Salli 16 vuotta.

vieressä.”³³⁵, kirjoittaa 14-vuotias Emmi. Kirjoitelmien mukaan vangit ovat joutuneet tekemään raskasta ruumiillista työtä ja joutuneet usein hengenvaarallisiin tilanteisiin. Tämän voi toisaalta katsoa olevan punaisten epäinhimillisyyden korostamista, mutta toisaalta tytöt ovat varmaan ihan tosissaankin pelänneet läheistensä puolesta. Työkomppanioissa tehty työ oli punaisten vallan aikana lähinnä varustelutyötä, mutta Tampereen taistelujen alkaessa vangit laitettiin muun muassa rakentamaan katusulkuja. Harhaluotien ja tykistötulen vuoksi tämä oli hengenvaarallista työtä, joten paikoittain vankien henki työkomppanioissa on ollut vaarassa. Yhdenkään valkoisen henkilön ei kuitenkaan ainakaan tiedetä kuolleen työtehtävissä Tampereen taistelujen aikana.³³⁶

Jotkut tytöistä veivät vangituille sukulaisilleen ruokaa, ja jotkut halusivat yleisesti auttaa punakaartilaisten vangeiksi joutuneita ruokkimalla heitä. Esimerkiksi 18-vuotias Kirsti on halunnut viedä Suinulan taisteluista vangituille teknillisille opistolaisille ruokaa: ”30 pv oli Suinulan taistelu, täältä toivat punikit vankeinaan m.m. teknillisiä opistolaisia yksityiskoululle, kaupungintalolle ja sieltä takaisin yksityiskoululle, sitten teknilliselle ja viimeiseksi yhtenäiskoululle, josta ne viimeingassa pelastuivat. Olin viemässä ruokaa heille ja kyllä se oli monta kertaa hengenvaarallistakin, kun shrapnellit, granaatit ja pommit lentelivät yli kaupungin niin, että fiu vaan.”³³⁷ Ruuan toimitus vangeille on tarkoittanut matkaamista sotaisessa kaupungissa, eli itsensä vaaraan asettamista. Tytöt ovat todella joutuneet pelkäämään viedessään ruokaa omaisilleen. Kirjoitelmissa kuitenkin korostuu se, että ruuan vieminen on ollut velvoite, joka on pitänyt suorittaa pelosta huolimatta. Esimerkiksi 13-vuotiaan Sylvin kertomuksessa korostuu se, ettei tehtävästä saanut luistaa, vaikka pelotti: ”Kuulia satoi niin että kädet vapisi. Menin vain ja ajattelin, että täytyy saada ruokaa mistä hinnasta tahansa.”³³⁸

Sukulaisten menettäminen kosketti joitakin lapsia ja nuoria. Useammassa kirjoitelmissa kerrotaan, kuinka kirjoittajat ovat kertoneet serkkunsa, setänsä tai jonkun muun kaukaisemman sukulaisensa joutuneen ”punaisten murhanhimon uhreiksi.”³³⁹ Jotkut taas ovat menettäneet veljiänsä, kuten 17-vuotias Ellen: ”Omaisistani eräs veljistäni kuoli granaatin palasesta, joka osui hänen päähänsä.”³⁴⁰

---

³³⁵ Kirjoitelma 155, Emmi 14 vuotta.

³³⁶ Hoppu 2008c, 124.

³³⁷ Kirjoitelma 150, Kirsti 18 vuotta.

³³⁸ Kirjoitelma 147, Sylvi 13 vuotta.

³³⁹ Kirjoitelma 213, Liisa 18 vuotta.

³⁴⁰ Kirjoitelma 170, Ellen 17 vuotta.

Omaisten kuolemasta puhuminen tapahtuu kirjoitelmissa hyvin toteavaan sävyyn, eivätkä tytöt juurikaan kirjoita surusta tai muista tunteista, jota läheisen menettäminen heille tarkoitti. Myös omaisten kuolemasta puhuttaessa on kirjoitelmissa keskitytty lähinnä punaisten toimien kauhisteluun ja näin ollen jätetty pois kaikki omien tunteiden käsittely.

Muutamit tytöistä ovat joutuneet katsomaan haavoittumista ja kuolemaa hyvin läheltä. Seitsemäntoistavuotias Elsa on nähnyt naapurinsa haavoittuvan: ”Kiväärin kuulia lenteli sinne ja tänne haavoittaen muutamia siviilihenkilöitäkin. Samassa talossa jossa asuin, tuli kiväärinkuula eräänä iltana akkunasta sisään tunkeutuen erään herran selkäyttimeen. Hän vietiin seuraavana päivänä sairaalaan, mutta kuoli siellä kahden viikon kuluttua.”³⁴¹

Kirjoitelmista käy myös ilmi, että jotkut lapset ja nuoret ovat Tampereen taisteluissa joutuneet itsekin hengenvaaraan ja jopa haavoittuneet. Pelottavaan tilanteeseen leipäjonossa on joutunut 18-vuotias Toini: ”Kerran ollessani leipäjonossa, sattui granaatti niin lähelle, että ilman paineesta lensin suulleni maantielle saamatta vähään aikaan henkeä.”³⁴² Myös elintarpeita hakemassa ollut 11-vuotias Saga on joutunut samankaltaiseen tilanteeseen, jossa on myös itse haavoittunut:

Kerran oli pommitus vähän tyynempää kuin ennen, menin ulos hakemaan eräästä kaupasta leipää sillä meillä oli leipä hyvin vähissä, mutta ennen kuin olin päässyt perille tapahtui minulle onnettomuus. Menin kadun poikki erään miehen ja hänen tyttärensä kanssa, mutta kun olin juuri keskellä katuja tuli kuulia, tappoi miehen haavoitti sen tytön, ja minun, se mies jäi makaamaan siihen kadulle sillä ei kukaan uskaltanut mennä auttamaan häntä sillä kuulia tuli kuin rakeita. Se tyttö korjattiin sitten pois, mutta mies jäi makaamaan siihen kunnes se viimein vietiin pois. Minut vietiin erään lääkärin luo. Hän satoi minun haavani ja virvoitti minua.³⁴³

Saga on vasta 11-vuotias tyttö, joten hengenvaarallisessa tilanteessa oleminen sekä kuoleman ja ruumiiden näkeminen näin läheltä ovat varmasti olleet hyvin traumatisoivia kokemuksia. Kirjoitelmille tyypillisesti Saga ei kuitenkaan avaa millään tavalla omia tuntemuksiaan, vaan pelkästään kertoo kokemastaan tilanteesta yksityiskohtaisesti. Sagan kertomuksessa korostuu myös se, ettei kukaan sivustaseuraajista lähde auttamaan haavoittuneita, sillä tilanne on niin vaarallinen. Samanlaisesta tilanteesta kertoo myös 13-vuotias Impi, joka on myös joutunut näkemään kuolemaa hyvin läheltä: ”Meidän viereisen talon porttikonkiin kuoli eräs punaisen ristin mies. Hän oli viemässä

---

³⁴¹ Kirjoitelma 80, Elsa 17 vuotta.

³⁴² Kirjoitelma 91, Toini 18 vuotta.

³⁴³ Kirjoitelma 139, Saga 11 vuotta.

veljeään sairaalaan kun tämä oli kotonaan haavoittunut. Sairas huusi ja valitti että tultaisiin apuun. Kun ei uskaltanut mennä kun oli aita rikottu ja valkokaartilaiset voivat ihan hyvin ampua Vanhaltahautausmaalta. Silloin juoksin pian meidän pihan poikki ja menin sairaan tykö, silloin uskalsivat jo muutkin tulla jo niin me kannoimme sairaan sisälle.”³⁴⁴

Kun Tampereen taistelut alkoivat maaliskuun lopulla 1918, joutuivat kaupungissa sota-aikansa viettäneet tytöt elämään sodan keskellä. Suurin uhka siviiliväestölle oli taistelujen jalkoihin jääminen, minkä takia rintamalinjan siirtyessä lähemmäksi Tamperetta piti monien siviilien vetäytyä syvemmälle kaupungin sisäosiin.³⁴⁵ Etenkin kiirastorstaista eteenpäin taistelut voimistuivat, minkä myötä Tampereen siviilit joutuivat etsimään suojaa kivisistä suojista, kuten kellareista ja pesutuvista.³⁴⁶

Kaikkein suurimpana uhkana siviileille oli tykistö, joten etenkin siltä piti hakea turvaa suojaisammista paikoista.³⁴⁷ Varsinkin Tampereella sota-aikansa viettäneiden tyttöjen kertomuksista voi lukea siitä, kuinka kaupungin taistelujen alkaessa piti jättää koti ja siirtyä turvaan. Tämä tarkoitti tytöille unettomia öitä, jolloin nukkumaan piti käydä vaatteet päällä, valmiina lähtemään pakoon. ”Iltaisin emme voineet riisua yltämme, kun emme tienneet millä hetkellä täytyi mennä kellariin. Seuraavana yönä kello yhden aikaan alkoi kova kivääritaistelu läheisessä metsässä ja tykillä ammuttiin kirkolta. Heti lähdimme juoksemaan kellariin. Kellarissa saimmekin olla useamman tunnin. Wasta aamulla neljän aikaan taukosi vähän taitelu ja sitten lähdimme sisälle menimme vähäksi aikaa nukkumaan”³⁴⁸, kirjoittaa 14-vuotias Esteri. Samankaltaisesta tilanteesta kertoo myös esimerkiksi 17-vuotias Alli:

Kävimme aina välillä kotona keittämässä ruokaa, mutta ainaisen pelon vallassa, että milloin luoti tulee akkunasta sisään ja osuu meihin. Monta kertaa juoksimme toiselta seinältä toiselle väistellen luoteja. Erään kerran olimme toisessa kerroksessa keittämässä. Istuimme rauhallisesti pöydän ympärille, kun äkkiä luoti pompahti akkunasta säkkipeltiin, joka oli lasien edessä ja siitä toverini jalkojen välistä lattialle tehden mennessään hameeseen pienen reiän. Salaman nopeudella pääsivät kaikki huoneessa olijat kellariin.³⁴⁹

---

³⁴⁴ Kirjoitelma 143, Impi 13 vuotta.

³⁴⁵ Hoppu 2008c, 129.

³⁴⁶ Ylikangas 1993, 353.

³⁴⁷ Hoppu 2008c, 129.

³⁴⁸ Kirjoitelma 141, Esteri 14 vuotta.

³⁴⁹ Kirjoitelma 135, Aili 17 vuotta.

Vaikka kellarin suojassa tytöt eivät joutuneet todistamaan sotatapahtumia, kuuluivat sodan jyskeet myös suojapaikkoihin asti. Tuomas Hoppu kuvaa tilannetta kellarissa seuraavasti: ”Tykistötulen ja harhaluotien uhan alla eläneet siviilit viettivät piirityksen aikana pelonsekaista elämää, joka parhaimpina hetkinään tarjosi lähinnä ikävää joutenoloa. Aikaa tapettiin toisinaan käsitöitä tehden tai lukien, usein vain pelättiin.”³⁵⁰ Yhteyttä ulkomaailmaan ei kellareissa juurikaan ollut, joten tietoja taistelujen etenemisestä oli lähes mahdotonta saada. Kellareiden ja pesutupien suojissa ihmiset siis joutuivat levottomina kuuntelemaan sodan ääniä vailla tietoa siitä, mikä oli todellinen tilanne piilopaikkojen ulkopuolella.³⁵¹

Kirjoitelmissa kerrotaan paljon ajasta, jota vietettiin kellareissa. Tytöt ovat kirjoittaneet etenkin siitä, kuinka pitkäväteisesti päivät suojissa kuluivat. Viisitoistavuotias Aili kirjoittaa: ”Seuraavana aamuna meidän oli kuitenkin pakko lähteä kellariin. Siellä laitoimme lavan, jossa siskoni ja minä nukuimme. Siellä aika tuntui kovin pitkälle, kun täytyi aina vaan olla kellarissa. Olin niin halukas näkemään, millaista talon ulkopuolella oli, ja niin pyysin mennä ostamaan rautatien elintarvikelautakunnalta elintarpeita.”³⁵² Aili on paitsi kokenut aikansa hyvin pitkäksi myös turhautunut tiedottomuuteen siitä, mikä oli tilanne suojapaikan ulkopuolella. Ailin ja myös joidenkin muiden tyttöjen kirjoitelmissa nousee mahdollisesti tilanteesta johtuneen pitkästymisen myötä eräänlainen uteliasuus vallitsevaa sotatilannetta kohtaan, minkä takia he ovat halunneet päästä pois suojapakoista näkemään, mitä ulkopuolella tapahtuu. Samankaltaisia kokemuksia on ollut myös Amerikan sisällissodan eläneillä lapsilla. Kokemuksista nousee pelon lisäksi uteliasuus ja jopa innostus sodan ääniä kohtaan. Lisäksi sodan tuomat uudet aseet ovat herättäneet lapsissa kiinnostusta.³⁵³

Uteliaisuuden sijasta suurimassa osasta kirjoitelmia nousee kuitenkin päällimmäiseksi tunteeksi pelko, mitä sotatilanne ja kellarissa piilottelu aiheutti. Epävarmuus, pitkäväteinen odottaminen ja ikävät olosuhteet nousevat esiin useamman tytön kirjoitelmassa. ”Viikon lopulla tuli toinen hätä nälkä ja valon puute. Katajamäen rouva ja äiti lähtivät halliin. (Katajamäen väki kuului myöskin meidän kellarikuntaan.) Anja rupesi itkemään, sillä hän luuli että pommi veisi hänen äitinsä. He viipyivät siellä matkalla useamman tunnin. Vihdoinkin he tulivat kotiin”³⁵⁴, kirjoittaa 14-vuotias

---

³⁵⁰ Hoppu 2008c, 129.

³⁵¹ Ylikangas 1993, 353.

³⁵² Kirjoitelma 41, Aili 15 vuotta.

³⁵³ McKee Williams 2002, 18.

³⁵⁴ Kirjoitelma 216, Aune 14 vuotta.

Aune kellarissa oleskelusta. Samankaltaisesta pelosta ja kurjuudesta kertoo myös esimerkiksi 14-vuotias Oiva, jonka äiti laittoi lapsensa kuolemanvaaraan oman pelkonsa vuoksi:

Menimme sitten kaljatehtaan kellariin, joka on 15m maanalla. Matkalla tykeillä ammuttiin kovin, ja aina kun pamahti, luulimme, että nyt se tuli lähelle. Myöskin räjähti tykin kuula ja srappnellin palasia lenteli ympärillämme. Äiti säikähti kovin ja lensi suulleen maahan. Kun pääsimme kellariin, oli siellä hyvin paljon muitakin pakolaisia. Kellari oli hyvin iso, mutta kauhean kylmä ja kolkko. Siellä oli kivinen lattia. Toisilla oli lamppuja ja he sytyttivät ne. Siellä oli hyvin pimeää, eikä ollut yhtäkään yhtäkään luukku. Ajattelimme, että jos pommi tulisi ja kaataisi sen kaljatehtaan tornin emmekä pääsisi sieltä pois. Paljon pieniä lapsia oli myöskin siellä ja he itkivät kovasti. Kello oli jo 6. Äiti sanoi sisarelleni ja minulle: 'Menkää te hakemaan kotoa vähän sänkyvaatetta, että saisimme allemme yöksi. Mutta minä pelkäsin kovasti enkä uskaltanut mennä. Raakkeli oli rohkea ja meni. Äiti olisi mennyt myös, mutta hän pelkäsi.³⁵⁵

Aunen, Oivan ja monien muidenkin tyttöjen muistelmissa korostuu se, ettei saanut pelätä. Sodalta piilottelu pimeissä kellareissa oli varmasti pelottavaa aikuisillekin, joten lapsille ja nuorille tilanne on ollut hyvin ahdistava. Normaalissa arjessa aikuiset voivat suojella lapsia vaikeilta kokemuksilta, mutta sodassa tämä kyky pettää.³⁵⁶ Tämän voi huomata hyvin Oivan kertomuksesta, jossa hänen äitinsä pelkää niin paljon kellarista poistumista, että laittaa mieluummin lapsensa hakemaan sänkyvaatteita lämpöä tuomaan. Oiva ei uskaltanut mennä, mutta monessa muussa kirjoitelmassa korostetaan nimenomaan omaa rohkeutta sodan keskellä toimiseen. Esimerkiksi 18-vuotias Jenny on kuvannut tuntemuksiaan, kun aseistetut punakaartilaiset tulivat hänen kotiinsa tekemään kotitarkastusta: "Pikku siskoni pelästyivät alkoivat itkeä, vein heidät toiseen rakennukseen. En enää itse ollut pelko raukka."³⁵⁷

Kellarit olivat hyvin pimeitä paikkoja, joissa jouduttiin myös kärsimään nälästä. Epämukavuutta toi myös se, että kellareissa oli hyvin ahdasta, kuten 13-vuotias Ester kertoo: "Siinäkin kellarissa, jossa minä olin, oli noin 40 henkeä ja se oli vain pieni peruna-kellari."³⁵⁸ Myös muut ovat kertoneet kellareiden olleen hyvin ahtaita: "Maaliskuun 5:n päivän vastainen yö oli kauhein, oli kellarissa kuten muutkin meikäläiset, se oli pieni kellari ja niin täynnä väkeä, ettei kääntymään tahtonut päästä, muistaakseni siellä oli 9 perhettä"³⁵⁹, kertoo 16-vuotias Hilja. Kaiken tämän lisäksi kirjoitelmissa vielä kerrotaan kellareiden olleen hyvinkin kylmiä paikkoja. Kaikesta kurjuudestaan huolimatta kellarit

---

³⁵⁵ Kirjoitelma 105, Oiva 14 vuotta.

³⁵⁶ Junila & Jalagin 2008, 320.

³⁵⁷ Kirjoitelma 173, Jenny 18 vuotta.

³⁵⁸ Kirjoitelma 234, Ester 13 vuotta.

³⁵⁹ Kirjoitelma 159, Hilja 16 vuotta.

ovat olleet kaikkein turvallisimpia paikkoja, ja lohduttominta on ollut niillä tytöillä, jotka eivät ole ajoissa ehtineet suojaan. Neljätoistavuotias Greta kertoo toivoneensa pääsyä kellariin, sillä oma kotitalo oli vaarassa palaa:

Voi sitä näytelmää, mikä oli edessämme. Suuri osa Kyttälää oli yhtenä tulimerenä. Ihmisiä juoksi hädissään nytyt ja lapset mukaan vielä palamattomista taloista hirveään kuulasateeseen. Ajattelivat, että tuli leviää heidänkin koteihinsa ja pakenivat jo edeltä käsin. Minäkin olin samaa ehdottanut vanhemmilleni, mutta he sanoivat: ”Me olemme jo kuitenkin viimeiseen hetkeen kototalossa, täällä on turvallisempaa kuin suurien kivimuurien kellarissa, eikä ole niin kylmäkään.” Sinä hetkenä kun siinä seisoimme ajattelin taas sitä samaa.³⁶⁰

Kellarissa oleskeluun on toivat tyttöjen mukaan lisää ikävyyttä punaisten toimet. Heitä häiristi ylipäättään se, että samassa tilassa oli punaisia. ”Mikä saattoi siellä oloni vielä sietämättömäksi oli, että melkein kaikki ihmiset olivat punaisia. Oleskelinkin mieluummin melkein koko ajan talon yläkerrassa”³⁶¹, kirjoittaa 17-vuotias Aili, joka on ollut sitä mieltä, että asettaa itsensä mieluummin vaaraan kuin viettää aikansa punaisten kanssa. Kolmetoistavuotias Ester sen sijaan oli helpottunut, ettei kellariin ole eksynyt ketään punaisia: ”Olimme sentään kaikki valkoisia, jotka siellä kellarissa olimme.”³⁶²

Tyttöjen on käsketty kirjoittaa siitä, mitä sotatoimia he itse olivat näkemässä, joten kirjoitelmissa on käsitelty esimerkiksi ampumisia ja pommituksia. ”—kävimme aina ulkona katsomassa sitä kauheata menoa. Tulipalot leimusivat taivaalla, valaisten pimeässä yössä lumihanget punertaviksi, tykit jyskyivät, konekiväärit räätisivät, kuularuiskut lauloivat ja tuhannet kiväärit paukkuivat kuulakkaassa yössä”, kirjoittaa näkemästään 16-vuotias Toini. Sodan keskellä eläneet ja piilotelleet tytöt ovat joutuneet näkemään ja kuulemaan taisteluja hyvin läheltä. Sotatoimien kuvailusta välittyy elävästi sodan aiheuttama pelon tunne. Esimerkiksi 11-vuotias Mirjam kuvailee Tampereen pommituksen aiheuttamaa pelkoa: ”Pommitus kesti ainoastaan 20 minuuttia sinä yönä, mutta se oli niin kovaa että ikkunat helisi. Kyllä me sinä yönä pelkäsimme kun vaan naisväen kesken olimme. Aamulla olimme hyvin väsyneitä ja nukuimme 9 asti. Kun aamulla heräsimme ja katselimme ulos ikkunasta oli paksu savupilvi taivaalla, joka ilmoitti suuria tulipaloja olevan sinä yönä.”³⁶³

---

³⁶⁰ Kirjoitelma 45, Greta 14 vuotta.

³⁶¹ Kirjoitelma 190, Aili 17 vuotta.

³⁶² Kirjoitelma 234, Ester 13 vuotta.

³⁶³ Kirjoitelma 54, Mirjam 11 vuotta.

Kuten Mirjam, myös monet muut tytöt ovat kirjoittaneet jatkuvista tulipaloista. Heti Tampereen piirityksen alkaessa valkoiset ampuivat tykkituloillaan rautatien itäpuolta. Tämän myötä Verkatehdas sekä työläisten puiset asuintalot syttyivät palamaan. Kaikkein pahiten liekit tuhosivat Kyttälän asuinalueen.³⁶⁴ Kyttälän palo mainitaankin useammassa kirjoitelmassa, kuten esimerkiksi 12-vuotiaan Kyllikin kertomuksessa: ”Kun eräänä yönä heräsin kauheaan tykin jyskeeseen ja katsoin akkunasta ulos, avautui eteeni synkkä näky: koko puoli kaupunkia oli yhtenä tulimerenä ja taivas oli aivan punainen”.³⁶⁵ Ilmaisuihin ”taivas oli aivan punainen” toistuu myös monessa muussa kirjoitelmassa, kuten 17-vuotiaan Inkerin kertomuksessa: ”Oikeastaan emme uskaltaneet nukkua koko yönä, sillä koko yön paloi Kyttälä niin, että taivas oli aivan punainen.”³⁶⁶

Tulipalojen takia tytöt joutuivat piilopaikoissaan pelkäämään omien kotiensä ja siellä olleiden omaistensa puolesta. ”Iltaisin katselimme niitä valkeita jotka Vesilahdelta ja helmikuun 3 päivänä Tampereelta näkyivät. Kuuluipa jo pian, että Tampereella kaikki talot Venäjän kirkosta Hämeenkadulle olivat palaneet. Mikä tuska siitä syntyi. Ajatukset risteilivät vain kotiväessä.”, kirjoittaa 16-vuotias Ester, joka oli lähtenyt siskojensa kanssa sotaa pakoon Lempäälään. Esterin tapauksessa koti kuitenkin säästyi päällisin puolin ehjänä, mutta yhtä hyvin ei käynyt kaikille. Esimeriksi 16-vuotias Karin kertoo lohduttomasta tilanteesta, jossa heidän kotinsa paloi:

Punakaartilaiset katkaisivat vesiletkun, joten kaikki pelastamisyritykset olivat turhia. Talon nurkka paloi jo ja asukkaat olivat melkein kaikki poistuneet. Meidänkin täytyi siis jättää rakas koti sinne palamaan ja oma henkikin oli vielä vaarassa. Päämäärää meillä ei ollut vaan kuljimme kuten kodittomat aivankin toisessa kädessä eväskori ja toisessa jokin vaatemyytti. – Koetimme sitten useampaan paikkaan, mutta kaikkialla oli paikat täynnä. Toivo hävisi kokonaan ja hiljensimme vauhtia ja olimme valmiit kuolemaankin maan puolesta. Vihdoin tuli kuitenkin väsymys ja meidän täytyi levähtää erään talon porttikäytävässä. Aamun valjetessa tapasi meidät eräs henkilö, joka vei meidät keittiöönsä suojaan.³⁶⁷

Yhteensä 504 perhettä joutui sodan myötä kodittomaksi.³⁶⁸ Suurin osa tytöistä on kuitenkin saanut palata piilopaikoista takaisin omiin, ehjiin koteihinsa. Opettaja Eva Borgin mukaan kirjoitelmia kirjoittaneista tytöistä kahdeksantoista oli joutunut menettämään kotinsa tulipalossa.³⁶⁹ Monissa kirjoitelmissa kerrotaan kotien rikkoutuneista ikkunoista tai jostain muista pienemmistä

³⁶⁴ Ylikangas 1993, 388.

³⁶⁵ Kirjoitelma 206, Kyllikki 12 vuotta.

³⁶⁶ Kirjoitelma 193, Inkeri 17 vuotta.

³⁶⁷ Kirjoitelma 162, Karin 16 vuotta.

³⁶⁸ Suodenjoki 2008, 222.

³⁶⁹ Tampereen tyttölyseo 50-vuotis muistojulkaisu, 88.

vahingoista, mutta tytöt eivät ole pitäneet näitä suurenkaan menetyksenä. Joissain kirjoitelmissa on kuitenkin otettu pienemmätkin materiaaliset menetykset huomioon. Esimerkiksi 13-vuotias Kerttu kertoo, että hänelle ei sodassa muuta vahinkoa tullut, paitsi että valkoiset olivat vieneet hänen kotoaan kolme paria uusia kenkiä.³⁷⁰ Kerttu oli työläisperheestä, sillä hänen isänsä toimi tehtaan työmiehenä. Tämä selittää sitä, miksi Kerttu on halunnut kirjoitelmissaan kertoa juuri valkoisten vieneen hänen kotoaan uusia vaatteita. Muut tytöt taas ovat kertoneet punaisten varastamista tai rikkomista esineistä. Esimerkiksi 17-votias Tyyne on joutunut luopumaan suksistaan: ”Masentunein mielin katselin kuinka muutamia vankiksi otettuja tuotiin kaupunkiin pitkin Hämeenkatua monen kymmenen punaisen seurassa. Yhden tunsinkin joukosta, hän oli avopäin ja ilman päällystakkia, olin lainannut hänelle sukseni ja tiesin siis niidenkin nyt olevan punaisten sotasaaliina.”³⁷¹ Kirjoittajien nuori ikä on osaltaan vaikuttanut siihen, että pienempienkin tavaroiden menettäminen on tuntunut suurelta menetykseltä. Toisaalta nämä materian menetykset ovat voineet tuntua hyvinkin konkreettisilta menetyksiltä keskellä pelottavaa sotatilannetta.

5.2 Kun sota on ohi

Kun Tampereen taistelut tulivat päätökseensä, se aiheutti monissa tytöissä omien sanojensa mukaan ”rajatonta riemua”³⁷². Sodan kauhut eivät kuitenkaan päättäneet taistelujen hiljenty miseen. Kun sota oli ohi, joutui siviiliväestö todistamaan palaneita raunioita ja ihmisten sekä eläinten ruumiita.³⁷³ Ruumiita oli pitkin katuja vielä useita päiviä taistelujen jälkeen, yhteensä 126 taloa kaupungin keskustasta oli tuhoutunut ja noin kaksituhatta ihmistä oli kodittomana.³⁷⁴ Näky kaupungissa oli siis lohduton. Valkoisten voittamisen aiheuttamasta riemusta huolimatta tytöt ovat kertoneet paljon siitä järkytyksestä, mikä heitä kellareista ja piilopaikoistaan poistuessaan odotti.

Kun pommitukset ja tulipalot ovat viimein päättäneet, ovat tytöt vihdoin päässeet piilopaikoistaan tarkastelemaan kotikaupunkiaan. Pommituksen ja etenkin kaupungin itäisissä osissa riehuneet tulipalot ovat jättäneet jälkeensä suuren tuhon. Sami Suodenjoki on kuvannut taistelujen jälkeistä näkyä artikkelissaan *Valtauksen jäljet kaupungissa*: ”Keväällä 1918 Tampere muuttui uudenaikaisen

---

³⁷⁰ Kirjoitelma 164, Kerttu 13 vuotta.

³⁷¹ Kirjoitelma 165, Tyyne 17 vuotta.

³⁷² Ks. esim. Kirjoitelma 225, Helinä 11 vuotta.

³⁷³ Junila & Jalagin 2009, 322.

³⁷⁴ Tikka 2018, 97.

kaupunkisodan näyttämöksi. Kaupungin valtauksessa kärsimät tuhot olivat pohjoismaisittain ennennäkemättömät.”³⁷⁵ Esimerkiksi Tammerkosken länsipuolella olleissa rakennuksissa oli lähes jokaisessa luotien ja ammusten läpäisemiä seiniä. Lisäksi useiden talojen ikkunalasit olivat särkyneet ja näin ollen lasinsiruja oli ympäri katuja.³⁷⁶ Kirjoitelmissa on kerrottu paljon siitä näystä, mikä ulkona odotti. ”Sitten menimme kosken itäiselle puolelle katsomaan. Siellä oli palanut suuri osa Kyttälän kaupungin osaa niin että savupiiput vain olivat pystyssä. Samoin oli Hämeenkadun varrella palanut useita suuria korttelia ja erään talonraunien edessä näin hiiltyneen ruumiin. Niin hirveitä jälkiä se sota jätti jälkeensä”³⁷⁷, kirjoittaa näystään 16-vuotias Anna.

Raunioiden lisäksi kirjoitelmissa kerrotaan paljon kaduilla viruneista ruumiista, joita tytöt ovat joutuneet näkemään. Tampereen valtauksen jälkeen valkoiset eivät pitäneet kiirettä punaisten vainajien siirtämisen kanssa, vaan ne jätettiin kaupungille muistutukseksi kapinoitsijoiden kohtalosta. Kaduilla lojui kymmeniä ihmisten ja hevosten ruumiita.³⁷⁸ Ruumiiden näkeminen on ollut järkyttävä ja niistä puhutaan lähes jokaisessa kirjoitelmassa. ”Kuljimme kurjan, sodan hävittämän Messukylän läpi. Siellä täällä tien varrella makasi kuolleita, jäätyneitä ihmisten ja hevosten ruumiita. Kirkon takana oli suuri röykkiö kuolleita punakaartilaisia”³⁷⁹, kirjoittaa 15-vuotias Irja. Kuten Irjan, myös monen muun tytön kertomuksissa puhutaan paitsi ihmisten myös hevosten sekä joissain jopa lehmien ruumiista. Näyt ovat olleet shokeeraavia: ”Kauhealta näytti, miten ruumiit ja haavoittuneet vierivät pitkin mäkeä alas ja toisia raahattiin rattaille.”³⁸⁰

Vaikka yleisesti kuoleman ja kuolleiden todistaminen on ollut traumatisoivaa lapsille ja nuorille, on joidenkin tyttöjen mieleen jäänyt erityisen raakoja kuvia. ”Matkalla näki kymmenittäin kuolleita sekä ihmisiä että eläimiä. Raunioitten kohdalla oli myös palaneitakin ihmisiä ja eläimiä. Yhden palaneen hevosen sisälmykset oli koirat repineet ja syöneet, se oli kauhea näky. Yksi palanut ihminen oli vielä kädet ristissä, ikään kuin viimeiseksi tuskissaan olisi rukoillut”³⁸¹, kirjoittaa 16-vuotias Karin. Samankaltaisia järkyttäviä näkyjä olivat myös muut tytöt joutuneet todistamaan. Suuria ruumiskasoja oli nähnyt 16-vuotias Helmi: ”Liiterit olivat aivan täynnä kuolleita sekä naisia

---

³⁷⁵ Suodenjoki 2008, 214.

³⁷⁶ Suodenjoki 2008, 220.

³⁷⁷ Kirjoitelma 22, Anna 16 vuotta.

³⁷⁸ Suodenjoki 2008, 220.

³⁷⁹ Kirjoitelma 214, Irja 15 vuotta.

³⁸⁰ Kirjoitelma 194, Lempi 18 vuotta.

³⁸¹ Kirjoitelma 163, Karin 17 vuotta.

että miehiä ja ruumiiden päälle kaadettu lysoolia siksi kunnes ne kasattiin moneen kymmeneen kuormaan ja vietiin haudattavaksi.”³⁸²

Nuoresta iästään huolimatta tytöt ovat siis joutuneet todistamaan traumatisoivia asioita. Heidän kotikaupunkinsa oli pommitusten ja jatkuvien tulipalojen myötä muuttunut raunioiden täyttämäksi karuksi paikaksi. Joka puolella virui ihmisten ja eläinten ruumiita, joiden näkemistä pahensi paheneva löyhy sekä pelko kulkutautien leviämisestä.³⁸³ Väkivaltaa ja kuolemaa oli ympärillä sodan aikana ja sen jälkeen, minkä myötä siihen alkoi tottua. Jotkut tytöistä ovatkin käyneet jopa tarkoituksella katsomassa ruumiita, kuten 13-vuotias Sylvi on tehnyt: ”Kun Tampere oli valloitettu kävin kaduilla katselemassa ruumiita, joita oli tuhansittain. Olin Mustanlahden kalliollakin katsomassa ruumiita. Toisella oli aivot poissa. Eräältä oli kokonaan pää pois. Sinne oli kaatunut 2 jääkäriä. Toista oli ammuttu suuhun ja kuula oli tullut poskesta ulos. Kaikki hampaat olivat irti.”³⁸⁴ Sylvin kuvaus on järkyttävä, mutta hän kirjoittaa asioista hyvinkin arkisesti jättäen kaikki tunteet ulkopuolelle. Toisaalta tällaisiin näkyihin turtuminen on eräänlainen suojautumiskeino, jonka avulla shokeeraavia kokemuksia oli helpompi kestää ja kantaa.³⁸⁵

6. Päätelmät

Suomen sisällissodan vaikutukset lapsiin käyvät ilmi jo lähes jokaisen kirjoitelman ensimmäisestä kappaleesta, jossa tytöt kertovat koulujen sulkemisesta. Vaikka tämän voisi ajatella olleen koululaisille vain positiivinen asia, siihen suhtaudutaan kirjoitelmissa negatiivisesti. Tähän on syynä se, että se on ollut ensimmäinen konkreettinen merkki tulevasta. Vaikka tunnelma kaupungissa on jo ennen tätä ollut hyvin kiristynyt ja esimerkiksi elintarviketilanne on ollut huono, eivät lapset ja nuoret osaa aikuisen tavoin aistia tätä merkiksi tulevasta sodasta. Koulujen loppuminen on ollut se hetki näiden lasten ja nuorten elämästä, joka on kertonut siitä, että jotain poikkeuksellista on tapahtumassa.

---

³⁸² Kirjoitelma 1, Helmi 16 vuotta.

³⁸³ Suodenjoki 2008, 220.

³⁸⁴ Kirjoitelma 147, Sylvi 13 vuotta.

³⁸⁵ Junila & Jalagin 2009, 329.

Koska koulut olivat sulkeutuneet, täytyi tyttöjen keksiä jotain muuta tekemistä päiviinsä. Ne, joiden koti oli Tampereella, jäivät kaupunkiin seuraamaan tilanteen kehittymistä. Kaupungin ulkopuoliset asukkaat pyrkivät erilaisin keinoin pääsemään koteihinsa. Tutkimani kirjoitelmat antavat selkeän kuvan sodanaikaisesta arjesta. Kotonaan tytöt pyrkivät auttamaan kotitehtävissä, ja jotkut kertovat hyvinkin yksityiskohtaisesti siitä, mitä he ovat sodan aikana saaneet aikaiseksi. Monet kertovat, että pyrkivät itsenäisesti opiskelemaan myös koulujen ollessa suljettuna, mutta tämä luultavammin johtui siitä, että opettaja luki kirjoitelmat, joten tytöt halusivat antaa itsestään ahkeran kuvan. Useammassa kirjoitelmassa mainitaan tyttöjen kokema tylsyys ja toisaalta levottomuus, jota toimettomuus ja odottaminen toivat mukanaan.

Muuttunut tilanne toi tytöille myös uudenlaista tekemistä koulupäivien tilalle. Jotkut joutuivat tekemään uudenlaisia asioita perheensä hyväksi. Huonontuneen elintarviketilanteen myötä monet tytöistä jonottivat erilaisissa ruokajonoissa. Myös ruuan kuljettaminen joko punaisten työkomppaniaan tai vankileireille joutuneille omaisille tuli osaksi joidenkin elämää. Kaikkein eniten kirjoitelmissa korostuvat kuitenkin työt valkoisen puolen hyväksi. Annika Latva-Äijö toteaa väitöskirjassaan, että valkoisella puolella naiset valjastettiin tekemään sukupuoliroolin mukaisia tehtäviä, eli vaatetusta, muonitusta sekä sairaanhoitoa. Näistä tyttöjen kirjoitelmissa korostuvat etenkin vaatetus ja sairaanhoito. Useammat mainitsevat kutoneensa esimerkiksi sukkia valkoisille sotilaille. Eniten kirjoitelmissa korostuvat kuitenkin sairaanhoitotehtävät, sillä useammat tytöistä olivat töissä Tampereen Punaisessa ristissä. Näistä työtehtävistä tytöt kertovat ylpeinä, vaikkakin työ alkuun oli lähinnä punaisten hyväksi. Yleisesti ottaen Punaisen ristin toimintaan suhtauduttaan ylpeydellä ja Aamulehdessäkin nämä auttajat olivat saaneet kiitosta ja kunniaa. Työn saaman julkisen huomion lisäksi halua kirjoittaa juuri kokemuksista Punaisessa ristissä on lisännyt myös se, että kirjoitelmat kerännyt opettaja Eva Borg toimi Tampereen osaston sidetarpeiden valmistusosaston johtavana työntekijänä.

Yhdessä tutkimuskysymyksistäni tarkastelin kirjoitelmien mukaisia syitä sodalle sekä sitä, millaisena sota ylipäättään tytöille näyttäytyi. Tytöt ovat hyvin nopeasti sodan jälkeen omaksuneet voittajien vapaussota-näkemyksen. Kirjoitelmat noudattavat tyypillistä valkoisen puolen tapaa puhua sodan syistä, sen osapuolista ja lopputuloksesta. Valkoisen puolen ajatusmallien oppiminen näkyy kirjoitelmissa etenkin siinä, miten punaisesta puolesta puhutaan. Punainen hirmuvalta on nimitys,

joka toistuu sekä kirjoitelmissa että Aamulehden artikkeleissa puhuttaessa Tampereesta punaisten vallan aikana. Tämä nimitys kuvastaa hyvin sitä ajatusmaailmaa, mikä valkoisella puolella oli tästä ajasta.

Tutkin myös sitä, miten sodan osapuolista kirjoitelmissa puhuttiin. Sodan jälkeinen kahtiajako ja vastakkainasettelu näkyvät näissä teksteissä, jotka kirjoitettiin vain muutama kuukausi sodan päättymisen jälkeen. Tytöt kirjoittavat tästä kahtiajaosta hyvin avoimesti, sillä punaisia kuvaillaan esimerkiksi sivistymättömiksi, kun taas kirjoittajat itse kokevat kuuluvansa sivistyneeseen kansanosaan. Jotkut taas puhuvat suoraan kansan hyvästä ja huonosta osasta, viitaten jälkimmäisillä punaisiin. Tyttöjen sanavalinnat punaisista puhuttaessa ovat hyvinkin kärkkäitä, esimerkiksi punaisen puolen sotilaita kuvaillaan useilla eri haukkumasanoilla, kuten ryöstäjät, anarkistit tai punaryssät. Nämä kaikki nimitykset toistuvat useammassa kirjoitelmassa ja myös Aamulehden artikkeleissa. On siis oletettavaa, että tytöt ovat oppineet näitä haukkumasanoja esimerkiksi vanhempiensa puheita kuunnellessaan.

Tytöt kuvailevat punaisten tehneen Tampereella järkyttäviä tekoja. Käytännössä kaikki tänä aikana negatiiviseksi koettu vieritettiin vain ja ainoastaan punaisten syyksi. Esimerkiksi koulujen sulkeutuminen oli tyttöjen mukaan erityisen negatiivinen asia, joten kirjoitelmissa puhutaan siitä, kuinka punaiset jatkuvalla häiriköinnillään saivat koulut suljettua. Toisaalta jotkut taas mainitsevat, että punaiset pyrkivät levottomina aikoina pitämään kouluja käynnissä, eli käytännössä asettamaan koulua käyvät lapset ja nuoret hengenvaaraan. Kirjoittajasta riippuen punaiset nähdään syyllisenä joko koulujen lopettamiseen tai vaihtoehtoisesti pyrkimykseen pitää ne käynnissä. Tämä kertoo siitä, että vaikka asiaa tarkastelisikin eri näkökulmasta, oli tyttöjen maailmassa sotaan vain yksi syyllinen.

Kirjoitelmissa myös kerrotaan hyvin yksiselitteisesti, että punaiset eli ”anarkistit” aloittivat sodan venäläisten yllättämänä. Kirjoitelmissa tai Aamulehdessä ei kummassakaan mainittu mitään yhteiskunnallisia taustasyitä sille, miksi sota olisi voinut syttyä. Molemmissa syyksi nähdään vain ja ainoastaan tämä radikalisoitunut kansanosa, joka venäläisten avustamana ryhtyi kapinaan laillista hallitusta vastaan. Vain muutamassa kirjoitelmassa on mainittu jotain muita syitä sodan syttymiselle, mutta yleisesti ottaen tyttöjen kanta asiaan on hyvin yksiselitteinen.

Tyypillistä oli, että tytöt olivat kuulleet punaisten järkyttävistä teoista, kuten jatkuvista ryöstelyistä tai viattomien ihmisten murhaamisesta, huhupuheiden kautta. Näitä huhupuheita ei kuitenkaan epäilty kirjoitelmissa lainkaan, vaan kaikkien huhujen katsottiin olevan todenperäisiä. Eniten omakohtaista kokemusta tytöillä oli punaisten suorittamista kotitarkastuksista, jotka koettiin hyvin henkilökohtaisiksi. Kirjoitelmien mukaan kotitarkastuksia suorittaneet punaiset hyökkäsivät täysin syyttä rauhallisten ihmisten kimppuun. On täysin ymmärrettävää, että kotitarkastukset ovat tuntuneet kotirauhan rikkomiselta, sillä sitä ne käytännössä ovat olleet. Tytöille on kirjoitelmien mukaan jäänyt järkyttävä muistikuva siitä, kuinka punaiset tulivat heidän koteihinsa ja ryöstivät esimerkiksi aseita ja elintarvikkeita. Joissain kirjoitelmissa kerrotaan myös kotieläimien ryöstöistä, tai vaihtoehtoisesti siitä, kuinka punaiset tappoivat näitä eläimiä kylmästi. Kirjoitelmista voi huomata, kuinka vaikealta eläimien menettäminen on tytöistä tuntunut, sillä ne ovat saaneet erityistä huomioita punaisten hirmutöistä puhuttaessa.

Tyttöjen kuva punaisen puolen joukoista on hyvin selkeä – punaiset olivat raakoja, sivistymättömiä ja isänmaansa hylänneitä ihmisiä. Valkoiset taas olivat täysin heidän vastakohtansa, minkä jotkut tytöistä sanovatkin juuri näillä sanoilla kirjoitelmissaan. Heistä puhutaan vapauttajina, jotka pelastivat ihmiset tältä punaisten hirmuvallalta. Valkoisten saapumista Tampereelle on muisteltu monessa kirjoitelmassa ja sen kuvataan olleen hämmäntävä hetki. Hämmennys on tyttöjen mukaan johtunut siitä, että valkoiset ovat olleet jopa ulkonäöltään täysin erilaisia kuin punaiset. Etenkin mieleen on jäänyt kuusenoksat valkoisten sotilaiden lakissa, jotka mainitaan useammassa kirjoitelmassa. Myös Aamulehdessä muistellaan myös valkoisten saapumista ja heidän poikkeuksellinen ulkonäkönsä saa myös huomiota. Myös kuusenoksat lakissa mainitaan lehdessä.

Siinä missä punaisen puolen raakuuksia korostetaan kirjoitelmissa, ei valkoisen puolen teoista sodassa mainita kirjoitelmissa juuri lainkaan. Kaatuneita valkoisia on muisteltu kansallissankareina ja isänmaan pelastajina, mutta vastapuolen sotilaiden kuolema ei ole herättänyt tytöissä minkäänlaista myötätuntoa. Punaisten kuolemasta kerrotaan pilkkaavaan sävyyn ja joissain kirjoitelmissa jopa toivotaan heidän kuolemaansa. Tässäkin asiassa on suuri ristiriita, sillä käytännössä täysin samat asiat ovat herättäneet tytöissä hyvin erilaisia tunteita. Tämä kertoo paljon siitä, kuinka vastapuolelle kuuluneet henkilöt on epäinhimillistetty, joten heitä kohtaan ei ole tunnettu inhimillisiä tunteita, kuten empatiaa.

Kun punaista puolta on syytetty kaikista sodan kauheuksista, ei valkoisen puolen teoissa ole nähty mitään väärää. Esimerkiksi Kyttälän palon aiheuttamasta pelosta kerrotaan paljon kirjoitelmissa, vaikka tulipalot syttyivät valkoisen puolen tykistötulesta. Tytöt eivät kuitenkaan lainkaan mainitse sitä, mikä palon aiheutti. Vastaavasti taas punaisen puolen teoista, kuten esimerkiksi Suinulan tapahtumista, kerrotaan hyvinkin syyllistävään sävyyn, vaikkeivat nämä tapahtumat edes ole henkilökohtaisesti koskettaneet yhtäkään kirjoittajaa, toisin kuin Kyttälän tulipalot. Tässäkin on toki poikkeuksia, sillä joillekin tytöistä on jäänyt sellainen käsitys, että punaiset ovat tarkoituksella kostonhimoisena sytyttäneet kaupunginosan tuleen. Jotkut taas ovat käsittäneet, ketkä palon takana ovat olleet ja myöntävät tilanteen olleen vaikea, sillä pommittajat ovat heidän ystäviään. Yksi kirjoittajista taas jopa toivoi omasta asemastaan huolimatta, että valkoiset antaisivat punaisille kunnon pommituksen, sillä punaiset olivat sen ansainneet. Tämä tuntuu erikoiselta, sillä kirjoittaja on itse ollut pommitusten aikaan Tampereella, ja mitä luultavammin joutunut pelkäämään tilannetta kellarissa tai muussa piilopaikassa. Hän on kuitenkin vain muutama kuukausi sodan jälkeen kirjoittanut olleensa onnellinen, että valkoiset pommittivat kaupunkia.

Yksi selkeimmistä vastakkainasetteluista kirjoitelmissa ovat käsitykset valkoisen ja punaisen puolen naisista. Tytöt samaistuvat valkoisen puolen naisiin ja ovatkin omaksuneet heiltä sen, miten naisten tuli olla avuksi sodassa. Tämä korostuu etenkin tyttöjen kertoessa omasta roolistaan sodan aikana. Tästä roolista päinvastaisena mallina ovat olleet punaisen puolen naiset, jotka taas kirjoitelmissa ja myös yleisesti valkoisella puolella, saivat aikaan negatiivisia tai jopa raivokkaita tunteita. Vaikka tytöt itse työskentelivät sairaalassa apulaisina sodan aikana, ovat punaseilla puolella vastaavaa työtä tehneet naiset herättäneet heissä syvää ärtymystä. Kirjoitelmissa korostuu, että punaisen puolen sairaanhoitajat eivät tehneet työtään auttamisen halusta, eikä heillä edes ollut minkäänlaista ammattitaitoa. Erottelu valkoisen ja punaisen puolen naisten välillä on selkeä, vaikka he olisivat tehneet täysin samaa työtä, jotka sopivat naisille tarkoitettuun rooliin.

Suurin halveksunta kohdistui punakaartin naisiin. Naiskaartit mainitaan useassa kirjoitelmassa, ja varmaankin myös sukupuolensa perusteella tytöt ovat kiinnittäneet näihin erityistä huomiota. Naissoturit ovat ilkeitä, epämiellyttäviä ja ikään kuin raakuuden perikuvia. Erityisen kauhistuttavana mainitaan näiden naisen miehinen käyttäytyminen sekä pukeutuminen housuasuihin. Kirjoittajilla on ollut selkeä käsitys siitä, miten naisten kuuluisi käyttäytyä, eivätkä naiskaartilaiset ole vastanneet

millään tavalla tätä käsitystä. Siksi heidän toimintansa on kirjoitelmissa saanut osakseen suurta paheksuntaa, ja myös erityisen paljon huomiota.

Kirjoitelmista tutkin myös sitä, mitä ajatuksia ja tunteita sota herätti sen kokeneissa lapsissa ja nuorissa. Opettaja ei ole kysymyksenasettelussa ottanut lainkaan huomioon, miltä lapsista ja nuorista tuntui elää sodan keskellä. Kuitenkin lähes jokaisessa kirjoitelmassa tulee esiin se, millaisia tunteita sota herätti, ja miten se ylipäättään vaikutti heihin. Tampereen taistelut alkoivat maaliskuun lopulla, ja tytöt kertovat, etteivät he ikinä ennen olleet kokeneet mitään vastaavaa. Jotkut toteavatkin, että vaikka heille historiantunneilta oli jäänyt mieleen muutamia samankaltaisia tapahtumia, eivät he voineet kuvitellakaan, mitä sota toi mukanaan.

Joillekin tytöistä sota toi mukanaan läheisten menettämisen pelkoa. Heidän omaisensa lähtivät joko suojeluskuntaan, tai punaiset vievät heidät mukanaan joko työkomppaniaan tai vangiksi. Jälkimmäisessä tapauksessa tytöt joutuivat aluksi piilottelemaan miespuolisia sukulaisiaan, etteivät punaiset pääsisi heidän jäljilleen. Työkomppanioiden toiminnasta puhutaan kirjoitelmissa kauhistellen ja ne olivatkin konkreettinen uhka valkoiselle väestölle. Osaltaan kauhistelua on lisännyt se, että punaisten toimintaa on haluttu kärjistää. Pelko omaisten puolesta on kuitenkin ollut varmasti aitoa ja omaisten piilottelu on tuonut muutenkin levottoman tilanteen keskelle lisää jännitystä ja ahdistusta.

Kun Tampereen pommitus alkoi, joutuivat tytöt perheineen hakemaan suojaa kellareista sekä muista piilopaikoista. Tämä on ollut hyvin stressaavaa aikaa, sillä tytöt eivät tienneet, koska he joutuivat lähtemään suojaan. He viettivät öitä nukkuen vaatteet päällä, valmiina pakenemaan. Kellarit olivat ahtaita, pimeitä ja kylmiä paikkoja, joissa aika kului hyvin pitkästi. Tunnelmaa järkytti vielä enemmän jatkuva sodan jyske, joka kantautui myös piilopaikkoihin asti.

Myös kuolema tuli sodan myötä lähelle tyttöjä erilaisin tavoin. Jotkut joutuivat menettämään omaisiaan ja suurin osa joutui jollain tavalla todistamaan ihmisten sekä eläimien kuolemaa hyvin läheltä. Sodan myötä Tampereella aikansa viettäneet tytöt joutuivat näkemään ampumisia, pommituksia sekä jatkuvia tulipaloja. Jotkut joutuivat jopa itse pelkäämään oman henkensä puolesta, kun he liikkueessaan kaduilla jäivät taistelujen keskellä. Muutama tytöistä vahingoittui itse lievästi taisteluissa.

Kun sota oli ohi, tytöt kokivat omien sanojensa mukaan suunnatonta riemua, mikä oli tietysti odotettavissa. Taistelujen jälkeen heitä kuitenkin odottivat kaduilla raunioituneet talot, tuhoutunut kaupunki ja ihmisten sekä eläinten ruumiit. Ruumiiden näkeminen on ollut tytöille traumatisoivaa, vaikka joillekin onkin ollut vaikeampaa tuntea empatiaa kuolleita punaisia kohtaan. Jotkut kertovat hyvinkin yksityiskohtaisia kuvauksia siitä, millaisia näkyjä he ovat joutuneet kaduilla kohtaamaan. Nämä ovat olleet näin nuorille tytöille traumatisoivia kohtaamisia. Tunteista puhuminen jää kuitenkin hyvin vähälle tässäkin tapauksessa, mikä voi johtua siitä, ettei tyttöjä ole pyydetty niistä kertomaan. He ovat kirjoittaneet todella yksityiskohtaisia kuvauksia siitä, mitä he ovat kaduilla nähneet, mikä jo itsessään kertoo tapahtuman merkittävydestä – pienetkin yksityiskohdat ovat jääneet hyvin elävästi tyttöjen mieleen.

Tutkielmassani etsin yhtäläisyyksiä kirjoitelmien ja Aamulehden väliltä ja näin ollen selvitin sitä, miten paljon kirjoittajien ja lehden sisällöt vastasivat toisiaan. Etsimällä näistä yhtäläisyyksiä voin huomata, miten paljon kotona kuullut ja opitut asiat vaikuttivat siihen, millaiseksi kirjoitelmat muodostuivat. Yhteys oli selvä, sillä monissa asioissa Aamulehden ja kirjoitelmien näkemykset asioista olivat täysin yhteneväisiä. Etenkin nämä yhtenevät näkemykset ja myös käytetyt nimitykset tulivat esiin punaisista puhuttaessa. Molemmissa käytettiin esimerkiksi termejä punainen hirmuvalta, anarkistit, punaiset ryöstäjät ja myös ajatusta kansan hyvästä ja huonosta osasta. On hyvin selkää, etteivät tytöt ole keksineet näitä ilmaisuja itse, vaan ne on kuultu ja opittu kotona ja koulussa. Yhteneväisyydet eivät kuitenkaan rajoitu vaan tähän, vaan kirjoitelmista voi selkeästi nähdä sen, miten valkoisen puolen näkemykset ovat ohjanneet tekstiä johonkin suuntaan. Tytöt tiesivät, miten heidän tuli kuvata tapahtunutta. Yhteneväisyyksiä löytyi esimerkiksi koulujen sulkeutumisen syistä, Punaisen ristin toiminnasta puhuttaessa ja valkoisten sotilaiden kuvailusta.

Pro gradu- tutkielmani päätutkimuskysymys oli *miten Tampereen tyttölyseon oppilaat muistelivat sisällissotaa syksyllä 1918*. Muistelussa näkyi etenkin valkoinen näkökulma sotaan, joka oli jo näin vähän aikaa sodan päättymisen jälkeen selkeästi nähtävillä kirjoitelmissa. Tytöt ovat omaksuneet hyvin yhtenäiset näkemykset sodan syttymisen syistä ja sodan syyllisestä, eikä kirjoitelmia lukiessa jäänyt epäilystäkään siitä, kummalle puolelle he asettuivat. Vaikka jotkut kirjoittajista kuuluivat työläisperheisiin, ei heidänkään kirjoitelmissa ollut mitään tästä näkökulmasta poikkeavia ajatuksia. Omalta osaltaan kirjoitustilanteeseen on vaikuttanut myös opettaja Eva Borg, joka on ensinnäkin

kysymyksenasettelullaan vaikuttanut siihen, mistä asioista tytöt ovat ylipäättään kirjoittaneet. Borg on myös ollut itse aktiivinen valkoisella puolella, joten hänen oma asennoitumisensa on vaikuttanut huomattavasti siihen, miten tytöt ovat sodasta kirjoittaneet.

Koska kirjoitelmista voi selkeästi huomata valkoisen julkisuuden ja opettajan vaikutuksen, ei läheskään kaikkea kirjoitelmissa kerrottua voi pitää täysin todenmukaisena kuvauksena tyttöjen kokemuksista. Näistä huolimatta kirjoitelmissa on paljon sellaisia asioita, jotka kertovat siitä, millaista tyttöjen elämä on sodan aikana ollut. Kirjoitelmat antavat kuvauksen siitä, miten koulujen sulkeutuminen vaikutti näiden tyttöjen elämään, ja miten nämä lapset ja nuoret käyttivät tämän kaiken vapaa-ajan. Kirjoitelmat kertovat myös punaisten suorittamien kotitarkastuksien aiheuttamasta vihasta. Toki punaisten toimien raakuutta haluttiin kirjoitelmissa erityisesti korostaa, mutta ne tytöt, joiden kotona näitä tarkastuksia suoritettiin, ovat kertoneet hyvin henkilökohtaisia kokemuksia tarkastuksista. Kirjoitelmat kertovat myös siitä levottomuuden tunteesta, mitä kaikki ympärillä tapahtuva sai aikaan, sekä tietysti Tampereen taistelujen tuomasta pelosta. Tyttöjen elämään tuli nopeasti paljon uutta ja pelottavaa – uusia sotakoneita, pommituksia ja elämää kellareissa sekä muissa pommisuojoissa. Lisäksi kirjoitelmat kertovat siitä, mitä kaikkea tytöt joutuivat sodan päättymisen jälkeen kaduilla kohtamaan. Vaikka muistelu osaltaan oli valkoisen propagandan värittämää, se toi myös esille tyttöjen omia, henkilökohtaisia kokemuksia. Kirjoitelmat kertovat tyttöjen omasta osallistuvaisuudesta, heidän elämästään sodan keskellä ja myös heidän kokemasta traumastaan, vaikkei siitä kirjoitelmissa selkeästi puhutakaan.

Lähteet ja kirjallisuus

I ARKISTOLÄHTEET

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

Vapaussodan arkisto VA

Tampereen keräyspiirin valkoisten asiakirjat

Tampereen koululaisten muistiinpanoja sodan ajalta

Vapaussodan arkisto VA

Tampereen keräyspiirin valkoisten asiakirjat

Kertomus Suomen Punaisen Ristin Tampereen osaston toiminnasta 1918

II PAINETUT LÄHTEET

Aamulehti, 09.04.1918-30.09.1918

Kansan Lehti, 16.03.1918

III TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Aapola, Sinikka, 'Murrosiän lyhyt historia Suomessa'. Teoksessa Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.), *Nuoruuden vuosistata – Suomalaisen nuorison historia*. SKS: Helsinki, 2003.

Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi, 'Näkökulmia suomalaisen nuoruuden ja nuorison tutkintaan'. Teoksessa Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.), *Nuoruuden vuosistata – Suomalaisen nuorison historia*. SKS: Helsinki, 2003

Ahonen, Sirkka, *Historiaton sukupolvi? Historian vastaanotto ja historiallisen identiteetin rakentuminen 1990-luvun nuorisen keskuudessa*. SKS: Helsinki, 1998.

Arajärvi, Kirsti, *Aamulehti 1914–1961*. Tampereen kirjapaino-osakeyhtiö: Tampere, 1961.
Castrén, Kaarlo, *Punaisten hirmutyöt vapaussodan aikana – Sitä varten ettei totuus unohtuisi*. Kustannusyhtiö Kirja: Helsinki, 1926.

Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina, 'Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä'. Teoksessa Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.), *Muistitietotutkimus- Metodologisia kysymyksiä*. SKS: Helsinki, 2006.

Haapala, Pertti, 'Monta totuutta'. Teoksessa Hoppu, Tuomas (toim.), *Tampere 1918*. Tampereen museoiden julkaisuja: Tampere, 2008.

Haapala, Pertti, 'Nuoruus numeroina'. Teoksessa Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.), *Nuoruuden vuosistata – Suomalaisen nuorison historia*. SKS: Helsinki, 2003.

Haapala, Pertti, 'Sota ja sen nimet'. Teoksessa Haapala, Pertti & Hoppu, Tuomas (toim.), *Sisällissodan pikkujättiläinen*. Werner Söderström Osakeyhtiö: Porvoo, 2009a.

Haapala, Pertti, 'Vuoden 1917 kriisi'. Teoksessa Haapala, Pertti & Hoppu, Tuomas (toim.), *Sisällissodan pikkujättiläinen*. Werner Söderström Osakeyhtiö: Porvoo, 2009b.

Hoppu, Tuomas, 'Punaisten asejunasta rintamataisteluihin'. Teoksessa Hoppu, Tuomas (toim.), *Tampere 1918*. Tampereen museoiden julkaisuja: Tampere, 2008a.

Hoppu, Tuomas, 'Taistelevat osapuolet ja johtajat'. Teoksessa Haapala, Pertti & Hoppu, Tuomas (toim.), *Sisällissodan pikkujättiläinen*. Werner Söderström Osakeyhtiö: Porvoo, 2009.

Hoppu, Tuomas, *Tampereen naiskaarti – Myytit ja todellisuus*. Ajatus kirjat: Jyväskylä, 2008b.

Hoppu, Tuomas, 'Tampereen valtausoperaatio'. Teoksessa Haapala, Pertti & Hoppu, Tuomas (toim.), *Sisällissodan pikkujättiläinen*. Werner Söderström Osakeyhtiö: Porvoo, 2009.

Hoppu, Tuomas, 'Tampere – sodan katkerin taistelu'. Teoksessa Hoppu, Tuomas (toim.), *Tampere 1918*. Tampereen museoiden julkaisuja: Tampere, 2008c.

Junila, Marianne & Jalagin, Seija, 'Lapset ja sota'. Teoksessa Haapala, Pertti & Hoppu, Tuomas (toim.), *Sisällissodan pikkujättiläinen*. WSOY: Porvoo, 2009.

Junila, Marianne & Jalagin, Seija, 'Lukittu näky – sota lapsen kokemuksena', *Historiallinen aikakauskirja* 2/2006, 117–131.

Junila, Marianne, 'Mitä teit keväällä 1918? Tamperelaiset koulutytöt kirjoittavat sisällissodasta'. Teoksessa Kemppainen, Ilona & Salmi-Nikander, Kirsti & Tuomaala, Saara (toim.), *Kirjoitettu nuoruus – Aikalaistulkintoja 1900-luvun alkupuolen nuoruudesta*. Hakapaino: Helsinki, 2011a.

Junila, Marianne, "'Veljesvihan liekit' – koululaiset muistelevat sisällissotaa syksyllä 1918', *Historiallinen aikakauskirja* 3/2011b, 296–308.

Kaarninen, Mervi, *Nykyajan tytöt – Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa*. SKS: Helsinki, 1995.

Kaarninen, Mervi, 'Oppikoulu yhteiskunnan rakentajana'. Teoksessa Heikkinen, Anja & Leino-Kaukiainen, Pirkko, *Valistus ja koulunpenkki – Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. SKS: Helsinki, 2011.

Kalela, Jorma, 'Muistitiedon näkökulma historiaan'. Teoksessa Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.), *Muistitietotutkimus- Metodologisia kysymyksiä*. SKS: Helsinki, 2006.

Karemaa, Outi, *Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä – Venäläisviha Suomessa 1917–1923*. Suomen historiallinen seura: Helsinki, 1998.

Kiuasmaa, Kyösti, *Oppikoulu 1880–1980*. Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen: Oulu, 1982.
Kerkkonen, K, *Oppikoulu-käsikirja – Kokoelma asetuksia, määräyksiä, kiertokirjeitä ym.* Ahjo: Helsinki, 1920.

Ketonen, Oiva, *Kansakunta murroksessa. Kesää 1918 ja sen taustaa*. WSOY: Porvoo, 1983.
Latva-Äijö, Annika, *Lotta Svärdin synty – Järjestö, armeija, naiseus 1918–1928*. Otava: Helsinki, 2004.

Lintunen, Tiina, 'Naiset sodassa'. Teoksessa Haapala, Pertti & Hoppu, Tuomas (toim.), *Sisällissodan pikkujättiläinen*. Werner Söderström Osakeyhtiö: Porvoo, 2009.

Lintunen, Tiina, 'Valkoisten ja punaisten naisten sota'. Teoksessa Tepora, Tuomas & Roselius, Aapo (toim.), *Rikki revitty maa – Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö*. Gaudeamus: Tallinna, 2018.

Markkola, Pirjo, 'Kirkko, naiset ja sisällissota'. Teoksessa Huhta, Ilkka (toim.), *Sisällissota ja kirkko 1918*. Kyrrii Oy: Helsinki, 2009.

Marten, James, 'Memory and Meaning'. Teoksessa Marten, James (toim.), *Children and War: A Historical Anthology*. New York University Press: New York, 2002.

McKee Williams, Elizabeth, 'Childhood, Memory, and the American Revolution'. Teoksessa Marten, James (toim.), *Children and War: A Historical Anthology*. New York University Press: New York, 2002.

Melkas, Kukku & Löytty, Olli, 'Miten kirjallisuus kohtaa sodan?'. Teoksessa Melkas, Kukku & Löytty, Olli (toim.), *Toistemme viholliset? Kirjallisuus kohtaa sisällissodan*. Vastapaino: Tampere, 2018.

Nygård, Toivo, 'Poliittisten vastakohtaisuuksien jyrkentymisen sanomalehdistössä'. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.), *Suomen lehdistön historia – Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan*. Kustannuskiila oy: Kuopio, 1987.

Näre, Sari, *Helsinki veressä*. Tammi: Helsinki, 2018.

Näre, Sari, 'Nuoruus sodan hävityksessä'. Teoksessa Näre, Sari & Kirves, Jenni & Siltala, Juha (toim.), *Sodassa koettua – Uhrattu nuoruus*. WSOY: Porvoo, 2008.

Näre, Sari & Lähteenmaa, Jaana, 'Tyttötutkimuksen palmikkoja punomassa'. Teoksessa Näre, Sari & Lähteenmaa, Jaana (toim.), *Letit liehumaan – Tyttökulttuuri murroksessa*. SKS: Helsinki, 1992.

Näre, Sari & Kirves, Jenni, 'Lapsuus sodan keskellä'. Teoksessa Näre, Sari & Kirves, Jenni & Siltala, Juha (toim.): *Sodan Kasvattamat*. WSOY: Helsinki, 2010.

Ojanen, Karoliina, 'Katsaus tyttö tutkimuksen suomalaiseen historiaan ja keskusteluihin'. Teoksessa Ojanen, Karoliina & Mulari, Heta & Aaltonen, Sanna (toim.), *Entäs tytöt – Johdatus tyttö tutkimukseen*. Vastapaino: Tampere, 2011.

Pekkalainen, Tuulikki, *Lapset sodassa 1918*. Tammi: Helsinki, 2014.

Peltonen, Ulla-Maija, *Punakapinan muistot – Tutkimus työväen muistelukerronan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. SKS: Helsinki, 1996.

Peltonen, Ulla-Maija, 'Sisällissodan muistaminen'. Teoksessa Haapala, Pertti & Hoppu, Tuomas (toim.), *Sisällissodan pikkujättiläinen*. Werner Söderström Osakeyhtiö: Porvoo, 2009.

Portelli, Alessandro, 'Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen?'. Teoksessa Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.), *Muistitietotutkimus- Metodologisia kysymyksiä*. SKS: Helsinki, 2006.

Pöysä, Jyrki, 'Kilpakirjoitukset muistitietotutkimuksessa'. Teoksessa Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.), *Muistitietotutkimus- Metodologisia kysymyksiä*. SKS: Helsinki, 2006.

Salminen, Jari, *Alamainen sivistysprojekti, tasa-arvo ja edistys – Suomen yksityisten oppikoulujen rakenteellinen kehitys 1872–1920*. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos: Helsinki, 2002.

Siironen, Miika, 'Kurivallan koneistona – Suojeluskunta osana vuoden 1918 sodan voittajien hegemonista projektia'. Teoksessa Karonen, Petri & Tarjamo, Kerttu (toim.): *Kun sota on ohi – Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla*. SKS: Helsinki, 2006.

Suodenjoki, Sami, 'Valtauksen jäljet kaupungissa'. Teoksessa Hoppu, Tuomas (toim.), *Tampere 1918*. Tampereen museoiden julkaisuja: Tampere, 2008.

Tampereen suojeluskunta (toim.), *Tampereen valloituksen 10-vuotismuistio*. Maaseudun sanomain kirjapanimo: Tampere, 1928.

Tampereen tyttölyseo. 50-vuotismuistojulkaisu 1883–1933, Tampere, 1934.

Tepora, Tuomas, 'Mystifioitu sota: uusiutuminen ja uhrin kokemus'. Teoksessa Tepora, Tuomas & Roselius & Aapo (toim.), *Rikki revitty maa*. Gaudeamus: Tallinna, 2018.

Tiilikä, Paul, *Rehtorin päiväkirjat – Tampereen yhteiskoulun rehtori Kaarlo Tiilikän päiväkirjoista 1893–1936 koottua*. Tampereen yhteiskoulun säätiö: Tampere, 2005.

Tilastollinen katsaus Suomen oppikoulujen tilaan ja toimintaan lukuvuonna 1918–1919, Helsinki, 1921.

Tikka, Marko, 'Punainen ja valkoinen terrori'. Teoksessa Haapala, Pertti & Hoppu, Tuomas (toim.), *Sisällissodan pikkujättiläinen*. Werner Söderström Osakeyhtiö: Porvoo, 2009.

Tikka, Marko, 'Suomen sisällissodan tapahtumat'. Teoksessa Tepora, Tuomas & Roselius & Aapo (toim.), *Rikki revitty maa*. Gaudeamus: Tallinna, 2018.

Tuomaala, Saara, 'Menneisyyden tytöt ja tyttöjen tarinat'. Teoksessa Ojanen, Karoliina & Mulari, Heta & Aaltonen, Sanna (toim.), *Entäs tytöt – Johdatus tyttötutkimukseen*. Vastapaino: Tampere, 2011.

Tuomaala, Saara, *Työätekevistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921-1939*. SKS: Helsinki, 2004.

Ukkonen, Taina, *Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina*. SKS: Helsinki, 2000.

Väyrynen, Tarja, Valtioiden sisäiset konfliktit ja rauhaanpalaamisen ongelmat'. Teoksessa Karonen, Petri & Tarjamo, Kerttu (toim.): *Kun sota on ohi – Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla*. SKS: Helsinki, 2006.

Ylikangas, Heikki, *Tie Tampereelle*. WSOY: Porvoo, 1993.